

ІВАН БОДНАРЧУК

ДО
РІДНИХ
ПРИЧАЛІВ

IVAN BODNARCHUK

To Native Lands

— 1979 —

ІВАН БОДНАРЧУК

До рідних причалів

Репортані з обстеження шкіл у Канаді

Обкладинка: В. Беднарський

КОМІСІЯ ШКІЛЬНИЦТВА ПРИ ОНТАРІЙСЬКІЙ РАДІ К У К

Торонто — Вінніпег

1979

Безіменним плугатарям рідної ниви на чужині
присвячую

А в т о р

У РОЦІ ДИТИНИ

1979

Висловлюємо щирі подяку "ВІНТЕРІО" за частинну допомогу
в появі цієї книжки.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Репортажі шкільного інспектора на Канаду пана Івана Боднарчука — це цікавий матеріал для студій нашого шкільництва і призадуми над його проблемами.

Розсипані на сторінках преси ці звідомлення не могли б дати погляду на українське життя в ділянці шкільництва. Зібрані разом мають значення і увагу свою, як перегляд наших успіхів і праці на величезній території Канади.

Уважний читач запримичує три головні аспекти — історичний, практичний і літературні особливості репортажів.

Розглядаючи перший аспект, то ці матеріали, писані в різних часах і в різних містах, передають в історію нашого громадського життя у цій країні не тільки списки шкіл, назви їхні, учителів, бо це й архіви зроблять, але передають живе життя з ясними та темними переживаннями. Тут і діти в класах, на пробах хору, учителі, батьки на конференціях і їхні турботи та радості, навіть описи шкільних будинків, чи то приміщень. Цікавий також спосіб комунікації інспектора шкіл з людьми, атмосфера громадського життя і т. п.

Звичайно, й проблематика шкільництва належатиме згодом до історії, однак тепер поставлені проблеми мають практичну вартість і заслуговують на увагу не тільки централі КУК і СКВОР, але й думаючого громадянства. Від розв'язки шкільних проблем залежить будучність українців у Канаді.

Автор звертає увагу на об'єднуючі чинники в школах, як наприклад, "Просвіта" в Кенорі, бо малочисельні школи не працюють задовільно. Проблема вишколу вчителів дуже пекуча. Інколи вражає бідна їхня українська мова, висувається konieczність збільшувати знання з українознавства. То ж справа учительських семінарів великої ваги. Можна б получить курси з відпочинком серед природи. Інколи буває і так, що вчителі тільки на лекціях говорять по-українському, а наслідок цього — занепад української мови в школі. Безперечно, відома мовна

атмосфера залежить тільки від батьків. Їхня байдужість до української школи — це болюча рана. З байдужості такої пливе також легковаження учителів, недоцінення їхньої праці.

При різних нагодах автор підкреслює велику посвяту вчителів, розуміння в них свого завдання і дружнє, взаємне відношення.

На сторінках репортажів знайдемо страшну проблему асиміляції. Автор добре завважує — не грошей тепер нам бракує, а людей. А всякі “допомоги” не конечно нам на користь виходять.

Ця проблема асиміляції, що особливо позначилась в Манітобі, повинна привернути увагу, а з тим плянову дію нашого громадянства.

Багато завважень-спостережень зібраних у всіх провінціях Канади знайде читач репортажів. Радітиме з автором з його цікавих зустрічей з колишніми учнями, що тепер самі вже вчителюють.

На маргінесі спостережень є ліричні відступи автора про його студентські роки, перші літа побуту в Кенорі та роки громадської праці. А цій праці автор присвятив багато років свого життя. Роздуми про це викликають у висліді сумні рефлексії.

Кінчаючи свої роздуми автор, Іван Боднарчук одначе стверджує: “З великою вірою дивлюсь у наше майбутнє”.

Книжка репортажів читається легко з великим зацікавленням і є новим досягненням письменника.

Олександра Копач

НАШ РІДНОШКІЛЬНИЙ ВІЗ

1969/70 рік

По грудуватих дорогах чужини котиться наш рідношкільний віз. Він старий, розхитаний; котиться по інерції, без палива й запряжених коней. На возі діти, а за возом учителі — оці безіменні плугатарі, без яких жито не родило б, життя не цвіло б. Цей віз — це найголовніший реманент нашого громадського господарства. Зупиниться він — не наздоженемо втраченого, а за рік — два ледве чи пізнаємо себе.

Ми зустрілися з обставиною, що далі таким возом не поїдемо, розпадеться нам серед дороги — погубимо дітей. Пересісти дітям на чужий віз — не потраплять до рідного дому. Хто візьметься за ремонт цього воза? На дітей руки знайдуться, діти — це найцінніший капітал. Загубимо їх, і ніщо їх нам не поверне.

Такий стан речей заставив Централю КУК вислати людину в поїздку по Канаді на обстеження українських шкіл. Роля ця припала мені. При першій поїздці ми поставили собі за ціль наблизитись до потреб нашого шкільництва, з метою: координації праці, уніфікації програм і підручників, перекладу статистики — згідно з постановами Світової Координаційної Виховно-Освітньої Ради, приступити до унапрявлення дій.

Об'їжджаючи Канаду, відвідуючи школи, я зустрічав учителів: у підвалах, на балконах, на сценах, рідко де у гідних приміщеннях. Усі вони з більшими чи меншими кваліфікаціями — навчались в Україні, на скитальщині чи в Канаді — з однаковою посвятою тягнуть цей віз. Скільки в цих учителів відданості цій справі! Скільки в них посвяти, терпеливості, вибачливості і святої покори! Скільки в них віри у цю справу! Вони вірять у справу й тоді, коли й батьки перестали вірити у своїх дітей, коли й громада стала вже сумніватися.

Я зустрічаю вчительку при виході з класу. Літня, посивіла, втирає піт з чола й усміхається крізь сльози: “Гіркий це хліб, — каже, — це не рідна, а бідна школа. Ми не вчителі, а мучителі. Але що я варта без цієї школи?! Рідна школа — це клаптик моєї України. Я тут виговорюся, поспіваю, а то й нищечком поплачу. Кому і навіщо я тепер здалася? Чужий для мене цей світ, застара я для нього. Але є в мене очі діти — мої внучата — клаптик моєї батьківщини! А яке велике вдоволення від самопочуття, що ти здатна ще робити корисну роботу, помагати дітям і тим прислужитися справі мого народу...”

Будуємо храми, зводимо вершки: інститути, катедри, університети, а для кого це все, як не буде в нас дітей — тривких підбудівок? За це нам треба взятися від самих фундаментів — родинних домів.

Клопочемося русифікацією в Україні, а хто нас “русифікує”, що тут відбирає в нас мову?

Такі турботи виводять нас з хати в дорогу до наших громад, родинних домів, зорганізованих і незорганізованих Рідних Шкіл, з кличами: “Лицем до наших дітей — у засвіти дитячого краю!” Наблизитись до обставин рідношкільного життя, проаналізувати проблеми, з якими вчителі зустрічаються у своїй праці, знайти їм розв’язку у поліпшенні рівня навчання — стало невідкличним завданням нашого проводу.

У дорогу

Поїздки по Канаді погодили ми з нашим проводом — Президією Централі КУК та КВОРадою. Найближчими моїми дорадниками були: проф. З. Зелений, ред. Наталка Когуська, д-р С. Яр. Кальба, о. Тимофій Міненко, д-р Б. Білаш.

Заплановану поїздку починаємо в найхолоднішу пору року (місяць лютий), але починаємо від найтеплішої провінції: Британської Колумбії. Хоч дорога не в стратосфері, то заправка була потрібна: скласти плян, зібрати відповідні матеріали: підручники, допоміжні лектури і що найголовніше — потрібне оте паливо — тепло душі, щоб вистало його об’їхати Канаду, ogrіти охололі душі, поселити віру в нашу справу. Цього тепла шукали ми біля наших центральних печей — наших уста-

нов, а коли й вони охолодали, то треба було добувати власного, внутрішнього тепла душі.

Зносимось літаком за хмари, а в Калгарі приземлюємось і пересідаємо на автобус. Автобус мій мчить в обійми гір, наздогін за сонцем, що розпростерши золоті крила на вершках, зваблює на захід. Здалека гори ці чарівні і приманливі, зблизка суворі і грізні. Особливо тоді, коли вони заступають сонце і на його золоті шати кладуть свої холодні тіні. Хоч вони тепер покриті снігом — холодні, то хтось таки по них ходить, протоптує сліди, досягає їхніх вершків. Тепер вони списані хвилястими лініями лещатарів. Автобус наш обтанцьовує гори, вихоплюючи на бігу золоті пелени заходу, засвічує у вікнах свічки і несе їх у темні провалля. Розривається ланцюг гір, розскакуються гори, і тепер кожна гора про себе танцює в безперервному танку. Ці гори — це наше горе — наші діти, до їхніх душ шукаємо доріг.

На зустріч нам вибігає світлами замаєне місто Вернон. З чим добрим ви до нас? — запитають люди. — З щирим серцем! — буде моя відповідь. З цими справами вони щодня і щовечора. В них як не діти, то внуки, вони мають їх повні вуха. Але від цього нам ані втекти, ані заховатись. Пошли, Боже, нам силу слова, пензля і пера, щоб могли ми ворухити людськими мислями і серцями! Невже ж цей світ випродукував уже щось сильніше, тривкіше, приманливіше, святіше від любови до своїх дітей і свого народу?!

Крізь щільно зачинені віконця автобуса втискається сумерк вечора й навіває пісню давню й далеку. Пісня, як рідна мати, голубить, кріпить, загріває.

Вернон

Автобус наш врізався в гущу ночі, схрещений світлами зупинився. Вернон! Пасажири покvapно збирались, виглядали у вікна, помахуючи руками до тих, що вийшли їм назустріч. І я не без роду. Зустріли мене люди, освічена простора зала, на стільцях жінки й чоловіки. Настоятель Громади о. Рибалка відкриває збори. Я розглядаюся по залі, дошукуюсь молодих людей, батьків, учителів, священників. Тяжко говорити до людей, не знаючи їх. Тут треба спостерігати їхній настрій і

психічно вичути, чи слова ваші доходять до них, чи до душі вони їм, чи не йдуть вони часом понад їхні голови. Як довести до свідомости людини найпростішими словами найскладнішу думку?

Справи, про які мені доводилось говорити, однаково близькі всім — мають вони своїх дітей чи не мають їх. Кожен, хто звик думати по-суспільному, хто турбується цілістю нашого життя, — знає, що без своєї школи і дітей ми не рушимо вперед, бо це підставова справа нашого існування.

Говорите і спостерігаєте, що люди переживають. Душа в них ще не вивітріла. Яку велику силу притягання має наш ґрунт! Давно приїхали ці люди сюди, залишили там нестатки, багато тут пережили, живуть у достатках, — України не забувають. Ніщо їм не заступить рідного ґрунту — живої України.

“Натрясло нас тут на чужих вибоїнах: мішались мови і культури, висмівали нас за нашу мову й наші звичаї, били нас, але ніщо нас не збило зі свого шляху. Ми росли, як та трава з-під снігової криги, і ми вирости. Тепер з нами числяться, не будемо ж спускатися на дно”, — чути голоси.

В дискусіях висловлювались: п.п. Кіндрачук, Бобіцький, Стан, Гриценко і інші.

Окремі наради з учителями продовжували ми після зборів. Рідна Школа тут приміщується при Народному Домі. У школі є близько 40 учнів — чотири класи; навчають: Михайлина Стан, Павлина Кіндрачук, Петро Кіндрачук, добр. Рибалка, о. Яків Рибалка.

Другого дня вранці контактуюся з парохом української католицької церкви о. Мельничуком, обговорюємо проблеми вербування учнів до Рідної Школи.

Кельовна

Того ж самого дня з п. Кіндрачуком і о. Рибалкою ми відвідали Кельовну. Заїхали до п-ва Мельничуків. Пані Мельничук інформує нас про школу. У школі тут навчається 22 дітей. Директором школи є п. Ісидор Ворончак, учителює також Марія Бойко. Учитель Ворончак працює в державній школі, при своїй громаді диригує хором. Саме тепер іде тут підготовка до Шевченківського концерту, в якому беруть

участь хористи православної і католицької громад. Пан Ісидор Ворончак поза своєю працею в державній школі посвятився також в громадсько-культурній праці. Контактуюсь з учителем Рідної Школи при українській католицькій школі в Кельовні з паном М. Гриневичем. Дітей у цій школі 16. Проблеми одні й ті ж самі: брак свідомости у батьків, нехтіть у дітей вивчати українську мову. Щирі бажання наших вчителів розбиваються об глухі стіни тупости й заскорузлости.

Чілібек

По дорозі до Ванкуверу, вночі 26 лютого я зупинився у місцевості Чілібек. Затримався, щоб зібрати інформації про тутешні українські школи. Заночовую в готелі. Відкриваю телефонічну книжку й натрапляю на адресу д-ра Савицького. Відзивається пані Савицька й інформує мене, що при українській православної церкві була українська школа, але через брак учителя переведено шкільних дітей у молодший відділ СУМК. Діти сходяться, як і сходилися, тільки програма їхніх schoдин більш розвагового характеру: вони підготовляються до виступів на різних громадських імпрезах: співають, танцюють, пишуть писанки. Тому, що явище це по Канаді набирає масового характеру, варто цій справі приділити трохи уваги. Все це вказує на брак учителів. Старші вчителі виснажились, сліпнуть — молодших ми не підготували.

Я перелистковую телефонну книгу, шукаю українських прізвищ, нав'язую розмови, провокую людей до розмов.

— Слухайте! — голос молодої матері. — Наші діти і без української мови будуть українцями. Мова — це ще не все. Добре, щоб вони знали, що в нашого народу є своя мова, але тут вони розмовляти нею не будуть, забудьте це...

В дорозі до Нью-Вестмінстеру

Я вихопився з готелю зарання, щоб подальше від цих затлих мурів зустріти на лоні природи схід сонця. Висідаю з автобусу і йду пішки. До церкви Св. Євхаристії ще кілька кварталів. Свіжий, прозорий ранок. З дерев, дахів і огорож на

травники й асфальтові вулички золотою решіткою сповзає ранок. Низьке голубе небо, і пахучою конвалією на його нерухомому плесі розквітає сонце. Тихо, мов на Великдень перед освяченням пасок. Всього-на-всього дві пташки в зеленому кущику перекликаються незрозумілою для нас мовою — своїм щебетанням. Щебечуть увертюру дня, зустрічаючи далеку весну. Щебечуть мовою, якою наділив їх Господь. Скільки на їхньому віці людей засимілювалось — вони ніякій асиміляції не піддаються. Вони не мудрують, на інші планети не заглядають. Залишилися тим, чим Бог їх сотворив — у цьому краса й глибінь світу.

Заслуханий у мелодію ранку, я й не зчувся, як пройшов вулицю, не запримітивши церкви. Гріх. Зупинився, розглядаюся. Я шукаю вершків у вишині неба. А це тут, поруч інших будинків, при самому хіднику, в догоду людям — нова сучасна модерна церква. Як я міг, пройшовши, не запримітити її? Католицькі церкви здебільша характеризуються похмурістю і суворістю стилю, а це привітна: весела і ясна. На заїзду площу в'їжджають авта. З авт висіваються діти: хлопчики й дівчатка. Стискаючи книжечки під пахами, спішать у бічні двері. Я слідом за ними. При самому вході зустрічаю священика. Знайомимось — це о. Ганушевський. Панотець зустрів мене без особливого захоплення. Привітався зі мною, я б сказав — так собі: не тепло й не холодно. Східцями вниз — заходимо в залю.

У школі

Нас зустрічають учительки — молоді, гарні. Вони до отця по-англійському, а він до них по-українському. Це англійська школа, до якої приходять діти здебільша без знання української мови. “Їхні батьки народились у Канаді”, — інформує мене о. парох Ганушевський. Очевидно, між ними й мішані подружжя. Я розмовляю з одним батьком — молодою людиною. Він розуміє мене й сьак-так може розмовитися. Говорить мовою своїх батьків чи дідусів, я прислухаюся до цієї говірки, і мені нетяжко уточнити, з якої місцевості приїхали сюди його батьки.

Діти під проводом учительок стають в ряд до молитви. Проказують вголос "Отче наш". Після цього групуються в трьох кутах залі до навчання. Дисципліна гарна. Діти веселі. Учительки працюють дбайливо. Добра в них метода, але (не у гнів кажучи) недостатнє в них знання української мови. Та вони стараються. Як інформує мене о. парох, у школі 44 дітей, вони поділені на чотири класи, п'ять відділів. Школа виявляє велику самодіяльну активність в підготовці до різних національних святкувань: Різдвяний концерт, День матері й інші. Учні влаштовували свій "базар", на закуп шкільних підручників. Після навчання відбуваються наради з батьками. Головою Батьківського Комітету є тут Юліан Литавський. На запитання, які найскладніші тут проблеми, падає відповідь — занепад української мови. На 44 дітей тільки в найстарших класах 7 дітей може розмовитись сям-так українською мовою. Таких шкіл у нас буде щораз більше, і завчасу треба заходитись біля поліпшення цього стану. У школі цій працюють: о. Богдан Ганушевський (директор), пані Ольга Котелко, пані Фльоренс Лукій, пані Мілі Козак, пані Леся Цюпик. Всі вони молоді, народжені в Канаді. Треба бути вдячним їм, що ще хочуть працювати з дітьми. Вони напевно не мали можливостей регулярно навчатись української мови, щоб належно підготуватись до праці з дітьми в українській школі, і парохія повинна подбати про введення тут зорово-слухової методи, прийнятої в нас, методи Чілтона, яка допоможе вчителям і дітям засвоїти літературну мову. Цю школу не можна порівнювати із школами, в яких навчаються діти, що приходять до школи з дому із знанням української мови. Для цих шкіл треба спеціально опрацьованих відповідних програм і підручників. До цих пір шкіл цих не бралось до уваги при опрацьованні навчальних програм, і вони радили собі кожна по-своему, як лише могли. Цього в нас не сміє бути. Діти не винні, і не можна нам ставитися до них по-мачушиному. Можна вже зробити деякі висновки. Коли в Східній Канаді у школі нової еміграції знайдеться (в загальному) 10%, що зовсім не розмовляють українською мовою, то в школах третього і четвертого покоління ми маємо вже 90% таких дітей. На основі точніших статистичних даних не тяжко буде проаналізувати цю справу

й устійнити темп асиміляційного процесу. В нашому інтересі є за кожну ціну процес цей зупинити. Теорія — “спускайся, куме, на дно” ніяк не виправдує себе. Збереження нашої ідентичности — це основне завдання нашого сьогодення.

На крилах пісні

Директор школи о. Богдан Ганушевський запрошує мене на обід. Мені трохи ніяково — ми тільки що познайомились, а добродійки зовсім не знаю. Але нікуди було викручуватись. У хаті знайомимось ближче. Виходить, що в нас багато є спільних знайомих, о. Ганушевський організував переселенчий табір у Регенсбурзі, у мене ще десь зберігається паспорт з його підписом. Пригадуємо свою дорогу з Братислави у Німеччину — бомбардування нашого транспорту; як поїзд наш був зупинився десь серед лісу, як ми були вдєкорували вагон килимом з іконою Пречистої Диви Марії, як ставши на коліна в бурянах, усі — православні й католики, спільно молились і отці спільно відправляли, як поїзд був рушив з іконою, і ми бігли доганяти. Були то часи великої тривоги, нестатків, злиднів і водночас великих надій і сподівань. Ми не мали хат ані грошей — в нас була спільна доля.

Добродійка Ганушевська з Заркапаття, з тої частини України, що дає нам мистців, славних різьбарів, поетів. І в неї також поетична душа, вона дуже ніжна, чутлива. Після обіду включає патефон, і ми, заслухавшись у чудові пісні квартету “Волошки” (як не помиляюсь, керівником квартету є донька о. Ганушевських), поринаємо в щось далеке. “Накрила нічка та й тихесенька земельку кругом...”.

Я поринаю в минуле. Всі ці пісні переспівані в нас молоддю в різних кінцях Західної України. Нагадують вони нам нашу юність, окремі місця і людей. Скільки в цих піснях теплоти, ніжности й пориву! Нашим завданням буде популяризувати ці пісні і тут між нашими дітьми — на нерідній землі, де так потрібні нашим дітям оці відживлюючі, цілющі соки.

Гостина у цьому священничому домі була для мене полетом у рідні сторони, духовим відсвіженням і скріпленням. Вона нагадала мені гарну традицію наших священничих домів,

що були колись, на рідних землях, приютами для мандрівних студентів.

А як у самому Ванкувері?

У п'ятницю, 27 лютого, я приїхав до Ванкуверу. Срібними потоками з дахів струмить сонце. Пахнуть зелені трави. Люди хідниками ходять роздягнені. В парках лежать на траві. На ринках воркують голуби. Вже у Верноні я скинув кальшші і смушеву шапку, в Чілівеку і шаль, а тут плаща. Замешкав у готелі. Ой, ці готелі! Це найпротивніші мені місця. Та про це згадаю під сам кінець, бо ще не раз напіткнувся на цей готель.

Подзвонив до голови відділу КУК пані Емілії Остапчук. Пані Остапчук поінформувала мене про дальший плян наших поїздок. Найважливіший мій виступ — це сьогодні в Українському Католицькому Центрі на зборах відділу КУК. Пані Остапчук, між іншим, сказала, що запізниться на збори, бо ще перед тим має одне дуже важливе засідання. Ця людина працює, мов та мурашка. Особливо дуже важлива її праця на зовнішньому відтинку нашого зв'язку з чужим, я сказав би, світом. Я подзвонив до п. Ф. Богдана, знаю, що він не минає ніяких зборів, чи не повернув би по мене. Він дуже радо погодився. Пан Богдан приїздить із своєю дружиною, і ми їдемо на збори. Центр робить імпозантне враження своїми будинками. Заля вже була освітлена й відчинена. Люди якось разом увійшли. Це перший мій виступ на Заході перед представниками всіх складових організацій і священиками обидвох наших віровизнань. Бачу на залі українських православних священиків — о. П. Сапевича, о. П. Блажука і католицького — о. Христофора Заяця, ЧСВВ. Збори відкрив секретар відділу КУК п. М. Петриків. Це не масові збори, це збори представників складових організацій, членів управи відділу КУК, учителів — близько 40 осіб і я волів би, щоб ми без особливих офіційностей засіли за спільний стіл і говорили щиро й відверто.

Біля одних і тих же самих справ

Після моєї доповіді вив'язалась дискусія. Прибула вже й зайняла своє місце голова відділу, пані Остапчук. У дискусіях висловлюються: д-р Богдан Лисак, п. М. Татарнюк, о. Са-

цевич, п. М. Заяць, о. Блажук, учителька О. Гайдимовська, учителька Ярослава Солтис, о. Хр. Заяць, учителька Г. Токарик, пані Е. Остапчук і інші. Люди висловлюються речево, видно, що знають, про що говорять. Усім ця справа близька. Однаково вона всіх турбує. “Нема народу без мови. Ми ж один народ — одна в нас мова. Нема одної мови для католиків, а іншої для православних. У цей критичний для нас час ми мусимо говорити водно, як один великий народ — одною мовою, одним серцем і почуваннями. Ми розсіяні по широкому світі. Діти наші родяться й виростають на чужих ґрунтах. В Німеччині вони говорять по-німецькому, у Франції по-французькому, в Канаді й США по-англійському, але коли вони з’їхались на світовий конгрес до Мюнхену, вони знайшли одну спільну мову для спілкування — це їх рідна українська мова. Ця мова об’єднує нас усіх розпорошених по широкому світі в один народ”. Аргументи переконуючі. Розумуйте ви, як хочете, обертайте справою на всі лади, питайте найбільших умів — ніхто нічого іншого не придумав — для поліпшення стану нашого шкільництва треба тільки тягнути в один “гуж”. Вислови переконуючі. Але коли прийшлося творити один спільний комітет для цих справ — тяжко. Видно, що люди розуміють справу, боліють нею й не бачать іншого виходу, але ще не готові спільно діяти. Просять залишити цю справу до передумання, до передискутування у своїх організаціях і парафіях. Видно, що люди не чуються ще самостійними, що мусять вони ще запитати дозволу у старших від себе. Справу розуміють, але не вирішують. Хтось є ще й над ними. А що, як ті, що над ними, мають іншу думку щодо мови і до наших плянів? Може, не треба нам української мови! Може, найкраще так, як було до цього часу! Може й не мають рації ті, що говорять, що ми вже набагато спізнилися і багато втратили з цією справою! Як Ви, читачу, думаєте? Ні. Ми таки спромоглися на створення ініціативного комітету. До ініціативного комітету обрано три жінки. Може й не буде перебільшень, коли скажемо що вони робили враження найвпливовіших, найсвідоміших і найщиріших цій справі, а це: пані Емілія Остапчук, пані Ольга Гайдимовська і пані Галина Токарик. Вони мали б попрацювати над створенням одного спільного поширеного комітету, який би зайнявся справою українських Рідних Шкіл та вве-

денням української мови в державні школи не тільки у Ванкувері, але і в цілій Британській Колумбії.

Я пізно вночі вернувся до свого готелю. Під муром біля входових дверей плакало двоє дітей. Старша могла мати яких років 12, а молодша років 8-9.

— Чого ви плачете, діти? — запитав я. Вони зразу не хотіли сказати, а потім, крізь плач процідили: “Ми прийшли з мамою за батьком. Мама посилала людей, щоб викликати батька, але батько не хотів вийти. А потім пішла мама, і вже ні батька, ні мами. Ми вже тут більше, як три години ждемо. Нас не хочуть впустити, нам не вільно туди заходити”. Я запитався, як батько називається, і оповів про це людині, що стояла за прилавком. Він сказав — “Не турбуйся цим, це не твоя справа! Ми самі знаємо, коли їм виходити. Як прийде час, що їм буде досить, то ми й за комір викинемо”. Гарно у Ванкувері, але й тут, як то кажуть: “Нема села без болота”.

(Враження із поїздки)

Про Рідну Школу при парафії св. Покрови, 550 Вест — 14 Евеню у Ванкувері інформує нас учителька, пані Ольга Гайдимовська. У школі 60 учнів. Директором школи є о. Христоф Заяць ЧСВВ. Учителями працюють: Тереса Герчак, Ольга Гайдимовська, Юлія Стасюк, Никола Керницький. Навчання відбувається щосуботи, три години тижнево. Програми опрацьовують собі вчителі відповідно до знань учнів. Користуються підручниками: Шлянки, Дейко, Волиняка та допоміжними лектурами. У школі є окрема година співу і шкільний хор. Хором диригує учителька, пані Юлія Стасюк. Школа бере активну участь у громадсько-культурних імпрезах. Опікується школою ЛУКЖ (Ліга Українських Католицьких Жінок). Пані Гайдимовська відверто й щиро висловлюється про всі недоліки школи, труднощі й проблеми, на які вчителі натрапляють у процесі своєї праці. Проблеми ці характерні всім школам по цілій Канаді й ховатися з ними немає потреби. Промовчування їх — ситуації не поправить. Про них згадаємо в загальних підсумках.

Від учительки, пані Ярослави Солтис довідуємось, що й вона навчає дітей української мови в Річмонді Б. К. приват-

но у своєму домі і має цього року восьмеро. Хочемо вірити, що в Річмонді знайдеться багато більше дітей шкільного віку.

На Ювілею Молоді

На зборах КУК я одержав запрошення від о. Петра Блажука промовляти на врочистості Року православної молоді у Валеї. Ювілейне святкування влаштовує Ванкуверська місійна округа. В неділю 1 березня п-во Ф. Богдани постукали до моїх дверей і запропонували мені поїхати з ними на Богослуження. Архиперейську Службу Божу у Ванкувері відслужив Архиперейскуп Андрей у сослужинні отців Ванкуверської місійної округи: о. прот. П. Сачевича, о. прот. І. Гикавого, і о. Петра Блажука. Після Богослуження у Валеї відбувся бенкет і концертна програма. Заля була вщерть заповнена гостями, молоддю і старшими. Концертна програма була змістовна, виконана в українському дусі і по-українськи, не було ані одного слова зайвого. Замітне, що, як у церкві під час Літургії, так і на бенкеті й концерті всюди служила й проводила молодь. Головну промову виголосив д-р Богдан Лисак. Д-р Лисак відносно ще молода людина, народжений у Канаді, говорив гарною українською мовою. Він говорив з канадського ґрунту, але дуже вміло поєднав наші завдання у відношенні до Канади і України як країни нашого походження. Його промова була спрямована до молоді. Наголошена була справа української духовности і мови зокрема. Приємно підкреслити, що всі наші промови були собі співзвучні. Стверджую, що в різних місцях, де не зупинюся наші думки й почування плывуть одним і тим самим річищем. Потрібно тільки скріплення їх, якнайповнішого вияву і унапрявлення.

Як інформую мене добродійка К. Бублик, при українській православній громаді існує українська Рідна Школа. Навчається в ній 41 учень. Директором школи є о. Петро Бублик. В Рідній Школі Бернабі директором школи є о. прот. Іван Гикавий. Учнів 16. Учителює тут п-на Петруся Гузик. У Рідній Школі при українській православній громаді у Валеї є 24 дітей. Директором школи є о. прот. Петро Блажук. Не маємо жадних відомостей про Вікторію й інші місцевості. Добре буде, коли ці школи самі відгукнуться нам, щоб могли ми взяти

їх під увагу у своєму обліку й при черговій нагоді відвідати їх.

Другого дня я промовляв на вечірці в українській православній громаді у Ванкувері, влаштованій на пошану Архiepіскопа Андрея. Тут також не було труднощів для гармонійного поєднання наших думок.

В дорогу за сонцем

Я виїжджаю з Ванкуверу. Мені хотілося б покинути його в переконнанні, що ми лишаємо на цих вершках запалені наші лямпадки і хтось час від часу доливатиме до них оливи, щоб вони свіtilись і ніколи не згасли. Хоч Британська Колумбія відмежована від нас своїми горами, то це тільки фізичне відмежування — духове поєднання між нами існує. Прощаюся з Ванкувером.

Що забрати з собою, а що залишити Ванкуверові? З собою забираю гарні враження про хороших людей, відомості про Рідні Школи, вчителів; їхні побажання й наші зобов'язання. Залишаю свої думки у переконанні, що десь хоч одне якесь зеренце з них упаде на пригожий ґрунт людської душі й мулитиме її, як мулить мені душу й не дасть заснути. В різних місцях ми говорили про одне й те ж саме, — ми вже поєднані в думках, але думати й навіть висловити свою думку — це ще не все. Найвищий час від спільних думок і слів прийти до спільних дій! На рідношкільному відтинку — в питаннях про мову, ми мусимо прийти до спільних дій! Конкретно: залишаємо Ванкуверові на його душу — покликання до життя Кординаційного шкільного осередку, який би найтісніше співпрацював з Крайовим центром українських Шкільних рад Канади згідно із його правильником. Відгукніться, ванкуверці, своєю працею!

В дальшому пляні моєї поїздки є Алберта.

ВІЧНІ ВОГНІ АЛБЕРТИ

В'їжджаємо в Алберту. В ту саму Алберту, про яку так романтично висловилаcь письменниця Докія Гюменна у своїй повісті "Вічні вогні Алберти". Її, вас і всіх нас, цікавлять вічні вогні української душі. Її дерзання, гартування і тони звучан-

ня на чужому ґрунті поселення. Скільки вона свого чару розгубила, скільки зберегла і іншим передала, скільки добра з чужого поля на своє поле перенесла. В декількох місцях мені, немов тому колядникові, доводилось стукати до громадських дверей — “чи дозволите мені заколядувати?” Траплялося й таке, що ви ще й не доїхали, як попереджали, щоб не приїжджати. Приїжджаю до Калгарі, зупиняюся на автобусній станції, контактуюся з людьми й довідуюсь, що ніхто ніякого мені тут виступу не організував; повідомлено голову відділу КУК в Едмонтоні, п. Осташевського, щоб я не приїжджав. Напрошуватися й вертатися з-під самих дверей — це були найтяжчі моменти мого подорожжування. Коли ви обтелефонуєте яку десятку людей і між ними не знайдеться ані одної, яка б хотіла з вами зустрітись та про дещо поінформувати вас, то вам відпадає охота продовжувати свою поїздку. Але на переміну таких критичних моментів підходили хвилини піднесення. Коли траплялися відмови, то вони здебільша пояснювались тим, що —, мовляв, “у нас ця справа на мертвій точці, шкода вашого труду й грошей”... Може й люди не були як слід поінформовані про те, що я ніяких збірок не робив й саме хотів бути там, де справа українського шкільництва залякла, щоб познайомитися із проблемами та пошукати їм правильної розв’язки. Для цього не вимагалось масових зборів, вистачало переговорити з учителями, з провідними людьми окремих організацій, щоб зорієнтуватись у ситуації та знайти вихідну точку. А як у вас так гарно, що й не треба вам нікого, то порадьте нам, поділіться своїм досвідом, щоб допомогти іншим, щоб на кращих зразках вашої праці інших підтягнути. З Калгарі я тільки виніс телефонічну інформацію від настоятеля української греко-православної церкви о. Михайла Фика, що при церкві існує українська школа, 24 дітей, троє вчителів. Я тут не хочу наводити статистичних даних, щоб переконувати когось, які можливості українці у Калгарі мають, про це свого часу писав в “Українських Вістях” інж. М. Фляк, я тільки хотів би побажати їм успіху в дальшій, але трохи тіснішій співпраці з нами й не боятися, що це нам не поплатиться.

Зближаємось до Едмонтону столичного міста Алберти.

Прядуть поля золоті кужелі, засвічуючи зорі на небі. Так хотілося б знати, котра це зоря нас у ці прерії привела. Привела й зникла, щоб ми шукали її у своїх душах. Нещасна то людина, що зникла над нею її зоря, а в душі своїй знайти її не може.

До Едмонтону приїжджаю, як додому. Тут маю великі знайомства між старшими емігрантами, новою еміграцією та уродженцями Канади. Приємно побувати між ними: тут велика скаля світовідчужань, різничоків у поглядах, пожертвувань і відданости одній великій справі, що для цієї течії треба широких і високих берегів, а для нашого судна — добрих веслярів. Добрий вечір тобі, Едмонтоне! Пошта моя була спрямована до канцелярії д-ра Левка Фарини. Ми собі з ним добрі друзі, дуже симпатична в нього дружина, славні в них діти — четверте покоління. В моїй пам'яті закарбувався виступ сина Мирона на одній конференції, де він при слові не витримав і розплакався. Виринули сльози і в очах матері, а батько зацитував... Усім нам відомо, що сльози з вух не течуть, тому мусимо признати, що й в четвертого покоління є душа, дуже складна душа, і збагнути нам її не легко. Два роки тому я зустрівся тут з Юрієм Стефаником та з його прекрасною сім'єю, і коло мого знайомства збільшилося інтересними людьми. Скільки ця людина винесла із ґрунту своєї вужчої батьківщини того здорового покृतського оптимізму і питомих йому ознак! Куди його доля не водила, які складні шляхи він не пройшов, а цих стефаниківських прикмет він не згубив: вони в нього живі і свіжі. Приємно побувати в товаристві цього визначного літератора.

Збори у Відділі КУК Едмонтону

Збори відділу КУК відбулися в п'ятницю, 6-го березня 1970 р. в залі УНО. На зборах головував п. Роман Осташевський. У зборах узяли участь учителі, духовенство (обидвох віровизнань), журналісти, науковці, громадські працівники. Справу українського шкільництва було поєднано з річними загальними зборами Шкільного комітету. Про працю Шкіль-

ного комітету звітував колишній його голова інж. Микола Фляк. Рік його праці був дуже плодотворний, звіт перетканий цікавими епізодами і вагомий великою працею. Його праця сягала далеко поза межі Едмонтону. Він знає цілу Алберту, всіх учителів українців, що працюють в державній школі, та кількість учнів у кожній школі. Він друкував відозви, відбував збори, відвідував школи і шкільні установи, виступав із доповідями, інформував про справи українського шкільництва широкий загал, поміщуючи свої дописи в пресі. Це цій людині, у великій мірі, треба завдячувати, що сьогодні в державних школах Едмонтону української мови навчається 497 учнів. В українських Рідних Школах в Едмонтоні навчається 887 учнів. У державних школах поза Едмонтоном української мови на ту пору навчалось 898 учнів. Дуже цікаве явище, що в місцевості Еквіл коло Лякомб 45 учнів неукраїнського походження вивчають українську мову. Навчає їх учитель п. Василь Савчук, який, до речі, сам написав підручник для своїх учнів. Загальна сума така: в Едмонтоні 497 учнів, поза Едмонтоном — 953 учні: разом 1,440.

Після звітувань, дискусій над звітами обрано Шкільний комітет у такому складі: інж. М. Фляк — уступивший голова, інспектор Ісидор Горецький — голова, п. Паїк — секретар, п. Кобилюк — скарбник, члени: п. Сирник, о. Хом'як, о. Ганкевич і пані Василишин.

В другій частині зборів головував п. І. Хома, секретарював п. Когут. Після моєї доповіді була жвава і дуже речева дискусія. Про дітей, мову і школу заговорили авторитетні в цій ділянці люди: мгр. Хом'як, інсп. Горецький, о. Ганкевич, учителька Турко, о. Хом'як, о. Фляк, п. Когут, п. К. Теличко і багато інших. Справа українського шкільництва була піднесена на високий рівень. Мені хотілося тоді збори ці живцем перенести в Торонто, щоб побачили торонтонці, з якою увагою і посвятою едмонтонська інтелігенція відстоює право української мови. Ці збори варто б було зфільмувати і об'їхати з цим фільмом Канаду. Я ще й сьогодні все це бачу й відчуваю ці хвилювання, коли один з учителів — молода людина, говорив по-українськи, а опісля попросив вибачення й перейшов на англійську мову. Треба було тільки відчинити вікна й две-

рі, щоб сусіди наші почули, як українська молодь, що роджена в Канаді, відстоює право своєї рідної мови і підносить протест проти дискримінаційних проявів англосаксів.

Звітування інж. М. Фляка відкриває перед нами широку панораму українського рідного шкільництва та української мови в державних школах; усі проблеми й труднощі та велику посвяту вчителів, батьків і одиниць, що запряглись до цього воза. Справа ця дуже жива і свіжа. Вона активізує по-головно нашу громадськість, організації молоді, чоловічі й жіночі, наше духовенство, вчителів, батьків дітей і молодь. До української мови повернулись ті, що вчилися і не навчилися, і ті, що зовсім не вчилися, і ті, що цією мовою згадують своїх дідусів: свої і не свої — чужинці.

Другого дня ми з інспектором Ісидором Горецьким розпочали відвідування українських Рідних Шкіл. Чим може похвалитися Едмонтон? Які порівняння можна тут зробити із шкільництвом Східної Канади? Їдемо в одному авті, дуже приємно ділитися думками з людиною досвідченою у справах шкільництва — довголітнім інспектором державних шкіл Канади. У нас так багато спільних зацікавлень. Інспектор Горецький звик трактувати все по-державницькому. З такою міркою він хотів би підходити і до нашого шкільництва. Він не терпить загумінків, недолугости, дешевизму. Починаємо від Курсів Українознавства ім. І. Франка при школі св. Василя. Привітно зустрічає нас директор курсів п. С. Грох і проводить по клясах. Зупиняємось у клясі на лекції Юрія В. Стефаніка. З лекції переходимо у гутірку. Нам цікаво послухати учнів, а учням — нас. Хто приїжджає до Едмонтону, шукає нагоди відвідати ці Курси. Курсантами цікавляться письменники, мистці, діячі культури. Таким чином курсанти мають змогу знайомитися з визначними людьми, послухати їх і щось корисне собі засвоїти.

— Скажіть мені, хлопці й дівчата, — питає інсп. Горецький, — чи ця школа помагає вам бути кращими? Чи помагає вона вам у стриманності від впливів наркоманії та інших налогів?

— “Безперечно, що так!” — відзиваються голоси з гурту. Наша молодь інша. І ми приходимо до переконання, що

серед нашої молоді менше злочинців, менше відсталих і більше талантів. Інакше й не може бути. Тоді, коли інші в цей день ходять вулицями, наша молодь сидить у лавках — вона вчиться в двох школах, вивчає дві мови, дві культури, не одну.

Із класи Ю. Стефаника потрапляємо до класи, на літературу, де викладає М. Хом'як. Аналіза твору Ольги Кобилянської "У неділю рано зілля копала". Молодь любить цю повість. Викладач уміло витягає в учнів те, що найосновніше.

На Курсах Українознавства ім. І. Франка в Едмонтоні навчаються 103 учні. Викладачами працюють: С. Грох, пані Л. Вацке, М. Хом'як, Я. Росляк, І. Бумбак, о. Р. Ганкевич, В. Паїк, пані Таланчук, пані К. Турко, Ю. В. Стефаник. Пані К. Турко навчає тут англomовну класу за методом зорово-слуховою, користуючись при цьому мегафонами й рухомими фігурками. Один вечір вона присвятила нам, демонструючи показову лекцію згаданою методом. Треба признати, що вона вкладає багато праці, щоб цю методу удосконалити й домогтись кращих успіхів у навчанні англomовних дітей.

Українська Рідна Школа при церкві Св. Юра, 95А — 113 Евеню

З черги ми відвідали Рідну Школу при парафії св. Юрія, директором якої є о. В. Тарнавський. У цій школі навчається 189 учнів, 6 клас. Учителями працюють: пані Ольга Аронець, пані Софія Климкович, пані О. Басараб і інші. Ми були на лекціях пані О. Аронець і пані С. Климкович. Учителі, з добрим досвідом і кваліфікаціями, дуже дбайливо ставляться до виховання й навчання дітей. Класи заповнені й переповнені, діти вирівняні. Належить згадати, що в цих класах навчаються діти, ті щасливці, що приходять з дому з добрим знанням української мови й не мають труднощів у навчанні. Діти гарно співають і декламують. Учительки пані Аронець і пані Климкович люблять свою професію, вони висловлювали побажання, щоб не тільки приділяти увагу навчанню української мови в державних школах, але й у Рідних Школах. Вони, між іншим, сказали: "Тут зберігається найздоровіше зерно — діти із знанням рідної мови, які по закінченні навчання в Рідній Школі поступають на Курси Українознавства, звідки ми очікуємо майбутніх провідників молодечих організацій".

Українська Рідна Школа при катедрі Св. Івана

Наступної суботи ми відвідали українську Рідну Школу при катедрі св. Івана. Навчається тут 114 дітей, директор школи — добродійка Юстина Лучак, настоятель парафії о. прот. Ол. Хом'як. Учителями працюють: пані Віра Славутич, пані Докія Карп'як, пані Н. Сенів, пані О. Лукомська, студент Б. Славутич і п. К. Теличко. Тут навчання поодиноких клас поєднане із зорово-слуховою методою "Чілтона". Керує нею Б. Славутич.

Кляса за клясою чергуючись, заходять на лекцію зорово-слухової методи до вчителя Б. Славутича, після чого, учні вертаються до своїх клас і продовжують навчання читання й писання. Безупинно грає ця "шафа", блимають на стіні кольорові світла, і діти слухають і дивляться, а опісля, мов за матір'ю молитву, повторяють сказане, відповідають на питання. Одні відходять — другі приходять. І так, немов у тому годинникові — точно, акуратно. В одній класі бачу вчителя Василя Савчука, який демонструє свою лекцію. Він виготовив підручник для навчання англомовних дітей. Користується ним у державній школі у Форт Кент, де навчається української мови 40 учнів, неукраїнців. Він доказує, що його метода успішніша від інших метод і доказує це, порівнюючи свої успіхи з успіхами навчання французької мови в цій же самій школі.

Школа при катедрі Св. Івана, як і інші школи, біля яких я і не мав змоги довше зупинитись беруть широку участь у громадсько-культурному житті. Своєю самодіяльністю під керівництвом своїх учителів заправляються до громадської праці.

Інші школи Едмонтону

Є ще й інші школи в Едмонтоні, яких не було змоги відвідати:

Українська Школа при парафії Св. Василя, учнів 210, учителів 10, директор школи — п-на М. Задорожна, о. парох В. Підскальний. Українська школа при парафії Св. Йосафата ім. М. Шашкевича, учнів 101, учителів 7, директор — сестра Йосифа. Українська школа при парафії Пресвятої Євхаристії,

учнів 18, директор — сестра Йосифа, о. парох Яр. Федунік. Українська школа Св. Андрія Первозваного, учнів 105, учителів 6, директор — В. Вінтонік, о. настоятель М. Кришук. Українська школа при парафії Св. Іллі, учнів 46, учителів 3, директор — В. Муканік, настоятель о. О. Фляк. Українська школа при парафії Св. Михаїла, учнів 24, і вчителів 2, директор — пані А. Звоздецька, настоятель о. Г. Василів. Українська школа при філії УНО, учнів 14, директор — пані А. Бумбак. Треба було побути в Едмонтоні бодай один місяць, щоб можна було відвідати усі школи й побувати в кожній на лекціях, познайомитись з учителями та їхніми проблемами. Але й це, що ми побачили, показує нам, серед яких обставин доводиться вчителям працювати та якої треба посвяти, щоб домогтись гарних успіхів.

Збори вчителів державних шкіл

Сьомого березня 1970 р. за ініціативою інж. М. Фляка відбулися збори вчителів, які навчають української мови в державних школах. Збори відбулися в приміщенні "Тічер Асоційшен". Мене заздалегідь поінформовано, що вчителі до української домівки не підуть. Головою цієї учительської організації є учитель В. Косташ. Учителі на наше запрошення прийшли точно, без опізнень, і прийшли всі, крім одного чи двох, що були серйозно перешкоджені. Вступне слово про цілі й завдання наших учителів сказав інж. М. Фляк. З черги промовляв інсп. Ісидор Горецький. Хоч учителі — це здебільша молоді люди, уродженці Канади, бездоганно розмовляли українською мовою. Ми прислухаємось до їхніх висловів, кожне слово звучить трепетом молодої душі. Вони добре знають своїх учнів, бо ж недавно вони ними були. У своїй праці вчителі натрапляють на великі труднощі. Вони, здебільша, такі: французька мова витискає українську: вона легша, більше попитна, має кращих пропагаторів, має тут уже вироблену свою методику, відповідні підручники й допоміжну лектуру — всього цього бракує нашій мові. Тому вчителеві доводиться дуже багато вкладати праці в підготовці до лекцій. Неоднаковий рівень знань в учнів вимагає, в багатьох випадках, індивідуального підходу. Учитель мусить бути не лише вчителем, але й

пропагатором українства. Треба великої освідмлюючої праці наших організацій серед батьків. Учителям потрібні відповідні методичні посібники, а учням підручники й лектура.

Під кінець говорить голова "Тічер Асосіейшен" п. Кос-таш, який рівночасно інформує, що цього літа в Едмонтоні відбудуться курси методи навчання української мови, і закликає вчителів записуватись на ці курси.

Добре було б, щоб із цих курсів скористались і вчителі Рідних Шкіл.

ГОЛОСИ СТУДЕНТІВ "МИ ХОЧЕМО ЗАЛИШИТИСЯ УКРАЇНЦЯМИ"

Розмова з двома едмонтонськими студентами

"Ми хочемо залишитися українцями", сказала едмонтонська студентка Наталка Хом'як. Такої лінії, сказала вона, дотримується місцевий університетський клуб українських студентів і Союз українських студентів Канади.

Наталка Хом'як і Любомир Маркевич висловлювали свої погляди в радіоінтерв'ю, яке недавно провів з ними п. Гр. Порохівник.

Чому так мало студентів українського роду належать до українських студентських клубів? "Це дуже складне питання, і нема однієї причини, чому українські студенти не належать в більшому числі до українського клубу", — сказала Н. Хом'як. "Мусимо подивитись загально на суспільність Канади, бож це має великий вплив на українську спільноту. Ми живемо серед суспільности, де найвищою ціллю є заробити багато грошей, щоб придбати собі хату, авто, телевізію і мати високеkonto в банку. Живемо серед суспільности, де вчать дітей, що Канада є країною, основою двома національними групами: англійцями і французами. Далі не вчать нічого про інші національні групи, що дуже тяжко працювали над розбудовою Канади. Ми живемо серед суспільности, що насміхається зі своїх національних меншинних груп: українців, італійців, індіан, ескімосів тощо".

"А щоб видряпатись на високе становище в цій суспільності, то кандидат на таке становище мусить бути «канад-

цем». А хто ж такий «канадець»? Це в основному англо- або французькомовна особа, яка належить до протестантського або римо-католицького віровизнання. Угорі нема місця для українців ні для інших національних меншинних груп. Цей чинник має великий вплив на наших українців. І тому ми зустрічаємось з великою кількістю наших братів з почуттям меншевартости. Подивіться скільки українців змінили свої прізвища!”

“Так само мусимо подивитись на нашу українську спільноту, щоб зрозуміти, чому українські студенти не включаються до суспільної праці для цієї спільноти. Ми, на жаль, стверджуємо ще й тепер сумний факт поділу української спільноти на віровизнаневі та інші групи і маленькі групочки. Такий самий поділ можна побачити і серед українських студентів. Правда ці поділи вже не грають великої ролі, але вони існують”.

Студент Л. Маркевич сказав, що в “останньому році студенти були доволі активними. Вліті 1970 року в Едмонтоні працювала суспільна працівниця-студентка Ганна Галан, і разом з нею ми організували в серпні минулого року конференцію проти тез IV тому королівської комісії двомовності і двокультурності”.

“Скоро будемо мати в Алберті провінційні вибори. Отже, прийшов час, щоб наші політичні провідники, зокрема кандидати на послів до провінційного парламенту, до міських і шкільних рад дотримували своїх обіцянок з-перед виборів і проявляли свою діяльність конкретними діями в користь української спільноти”.

Українську мову шанувати мають не тільки студенти. “Вже найвищий час, щоб ми почули від послів і радних українську мову, якою треба дорожити. Ми хочемо бачити також усіх провідників українських організацій, товариств та установ при тісній, спільній співпраці, щоб усі ми бачили конкретні осяги для всієї української спільноти”, сказав Л. Маркевич.

За “Українськими Вістями”

ОДНОЇ НЕДІЛІ

Неділя, 8 березня 1970 р. Схід сонця зустрів мене далеко за містом у дорозі до Вегревіл. Їду туди, де мене не сподіваються. Відмовили — написали, щоб не приїжджати. Що ж, коли нема зеленого світла на головному шляху, шукатиму бічних стежок, щоб якось увійти мені в життя наших громад і освоїтися з їхніми проблемами й можливостями. Неділя, людей не тяжко буде зустріти.

Просторі поля зодягнулися в холодні шовки, і дерева рядом веретенами намотують срібну тканину неба. Схід-сонця грайливими зайчиками стрибає по жовтих полицях і заспаних обличчях. З виразів облич пізнаю наших людей. Я навіть міг би сказати, де вони родилися, звідки приїхали та які їхні зацікавлення. Білими полями за нами котиться червоне сонце. На душі свіжо, легко й просторо. Запалюються в ній далекі світанки й нанизують свіжі вогні на чужих дорогах. "Ой горе тій чайці, чаєчці небозі, що вивела чаєняток при битій дорозі". — Ніби з просоння затягла пісню якась жінка, голосом старечим, зраненим. Ніхто її не піддержав, і вона, недоспівавши, позіхнула — зупинила свій погляд на просторах, засніжених полях. Назустріч нам вибігло місто Вегревіл. Я висідаю з автобусу й розгощуюсь у цьому ресторанчику, біля самої зупинки. І на стільцях, і біля столиків, і за прилавком свої люди. Вони розмовляють англійською мовою й переходять на українську мову. Старші то тільки десь вряди-годи замішають чуже слово, а молодші навпаки — більше розмовляють по-англійському, але й не без того, щоб не переключались на українську мову. Я замовив собі каву, виймаю нотатку й записую окремі слова й фрази. Мене цікавить цей перехід з одної мови на другу: чим він зумовлюється. На основі моїх спостережень я приходжу до переконань, що звичайна офіційщина та деякі терміни (втерті вже тут) висловлюються по-англійському. Задушевна мова — мова про свої близькі й найінтимніші справи: справи родини, громади, церкви, релігійних і національних свят — провадиться рідною мовою. Інакше й не може бути. Мова — це дзеркало світу. Це голос душі. Я встряваю в розмову. Люди нічого не знають про мій приїзд, але прізвище моє знають. Встають із місць, підходять до мене,

простягають руки. Інформують мене про громаду, одну й другу, та про церкви.

— Це нічого, що вам відмовили, а ви таки дзвонить до пана Малька — голови КУК, та ще й висварить добре! Що він собі думає! Чоловік з Вінніпегу приїхав... Він гарна людина, свій, наш учитель, але, що рихт...

Я приходжу до своєї холодної подруги, металевої скрипочки, вкидаю “дайма” й набираю числа, чи не відізветься?

— Це я, пане Малько, Боднарчук.

— От тобі й на! А я писав, щоб ви не приїздили.

— А я приїхав.

— Ну, як приїхали, то приїхали. Нема ради. Скажіть, де ви тепер є?

— Я тут на автобусовій станції.

— То зачекайте, я зараз там буду.

За кілька хвилин приїздить п. Малько — голова відділу КУК, учитель державної школи, дуже солідна людина. Він просить вибачити, що так сталося, і пояснює, які причини на це склалися.

— Поїдемо до мене, поснідаєте.

— Дякую, я вже поснідав.

— То що ми можемо сьогодні з вами зробити в нас? Що ви хотіли б?

— Я хотів би зустрітися з людьми: батьками, вчителями...

— Зачнемо від учительки — пані Підручної.

Повертаємо. Пані Підручна запрошує в хату. Обміюємось думками. Пані Підручна демонструє нам свої методи. Вона має великий педагогічний досвід, знає дітей і починає від них, а не від себе. Уміє поріднитися з учнями й відчутти їхні зацікавлення. Почала з української пісні, яку молодь любить, а потім будує свою методу на розвагах, різних забавах, ребусах і цією методою досягає гарних успіхів у навчанні. Усіх дітей у школі є 270. Навчається української мови: в 7-й класі — 52, в 8-й — 54, в 9-й — 54, разом — 160. Підручники: “Праця й розвага” та Яра Славутича. Діти — це її світ.

Від пані Підручної їдемо до п. Малька. Пан Малько запрошує до себе вчителя п. Василя Бұзка, який навчає дітей української мови в сепаратній католицькій школі. Ми обговорюємо справи навчання української мови — організацію й методику навчання, обмінюємось думками. Пан Малько інформує про свою школу, програми й підручники, контактується телефоном із священиком УГПЦеркви о. Туржанським, і по обіді заїжджаємо до нього. Добродійка З. Туржанська веде українську Рідну Школу, а також Дитячий Садок. Дітей — 24. Діти беруть жваву участь у громадсько-культурному житті, виступають на різних громадських святкуваннях та влаштовують концерти самостійно. Короткий час пробігає в нас на обміні думок, після чого заїжджаємо до Народного Дому, де має відбутися Свято Лесі Українки. Ми з о. прот. Туржанським приєднуємось до програми своїми доповідями. Наші виступи не захитали настрою свята, не понизили рівня програми, а навпаки — доповнили й піднесли його значення. Святкувати Лесю Українку конкретними завданнями її ідей — це найдоцільніше святкування, якого тільки й бажала Леся Українка.

Наші виступи в українській католицькій громаді

Після виступів у Народному Домі п. М. Малько завіз мене до залі української католицької парохії. Ми відкрили двері — зала заповнена. Я переступив поріг і застиг. Тут іде промова англійською мовою. Що мені робити? Про що мені тут говорити і якою мовою? Я був вкрай збентежений. Хоч вертайся. Не будемо ж плювати собі в очі. Та й відступати не чесно. Знайти сил вийти із ситуації. Не пройшло й півгодини, як я освоївся і чувся, немов вдома. Доповідачка стала наголошувати потребу збереження української мови, а зараз після цього й перейшла на українську мову. З черги українською мовою промовляв о. парох Велешук, і мене це вже зовсім зрівноважило — наші доповіді були собі співзвучні. На залі була влаштована виставка книжок і преси — імпреза була успішна.

Пан. П. Малько везе мене в дальшу дорогу, до Ту Гілс. У Вергревілі сонце мені сходило, тут заходить, але обстанов-

ка одна ж і та ж сама: автобусова зупинка, ресторан, у ресторані люди — наші люди. Приїзд мій був тут несподіванкою. Зустрів мене тут о. Петро Литвин і п. Мулька. Попливли наші розмови рідношкільним потоком між двома громадами: католицькою і православною. Пан Мулька, оскільки не помиляюся, є тут муніципальним секретарем і авторитетно інформує мене про навчання української мови в державній школі. Малий відсоток дітей охоплений тут навчанням української мови: в державній школі — 10, в Рідних Школах — в одній 20, а в другій 15. Коли я запитав тут у ресторані, чи багато є українців в Ту Гілс, то відповідь була — “ми всі тут українці”. Де ж діти поділись?

Отець Литвин, парох Української Католицької Церкви Св. Володимира й Ольги, висловлює думку, що тут треба заходитись переконувати молодь про потребу навчання української мови англійською мовою. І правда. Замало в руки нашої студіюючої молоді попадає лектури, в якій вона могла б черпати знання про українську культуру. Батьки не могли передати того, чого самі із своїх домів не винесли. Голоси ці чуються в різних місцях: на забавах, зборах і конференціях. Ми маємо молоду генерацію — професіоналістів, які твердять, що мова не важне, що й без української мови можна бути українцем. Було б корисніше, як би ця генерація взялася за освідомлення молодого покоління англійською мовою: влаштуванням лекцій, доповідей видаванням потрібної літератури тощо, а вслід за тим братись за навчання української мови. Гірше, коли вимагається, щоб наша преса (українська) переходила на англійську мову. Виявляється, що генерація, яка загубила мову, загубила разом з тим і почуття обов'язку. Бо ж поле до праці широкі й дуже приступні всім. Але замало тут щирости жертвенности і відданости.

**Ню Вестмінстер, Бр. К. Катедра Пресв. Євхаристії, в якій приміщується
Рідна Шнола.**

**Минолаївський концерт Рідної Шноли УНЦеркви Св. Покрови в Ванкувері. (1967).
Учителі (другий ряд зліва): Ольга Гайдимовська, Рудно, Зеньо Андріяшин,
Ігор Гуменний, Роман Бучно, (в останньому ряді зліва) о. Ісидор Дзядин і
о. парох Бонифабій Слобода.**

**Учні Рідної Шноли в Річмонді, Бр. Н.,
під час першого Причастя.**

Учні Рідної Школи у Вернон, Бр. Колумбія під час концерту в честь Тараса Шевченка. Учителі: Павліна Ніндрачун, Михайлина Стан, учитель танців — Іван Стан.

Учні ванкуверських шкіл в поклоні Тарасові Шевченкові. Участь брали католицькі і православні парафії: Річмонд, Ванкувер, Нью Вестмінстер, Сурі.

**Рідна Школа Св. Понрови Пресвятої Богородиці Української Католицької
Церкви у Ваннувері, о. Христофор Заяць ЧСВВ (натехит).**

Учні Української Школи при Православній Громаді у Ванкувері із своєю учительною-диригентною Лідою Михайловською-Гузін (1970 р.)

Учні Рідної Школи (Ванкувер) у п'єсі "Тарасинів сон".

Українська Школа при Українській Православній Громаді Успіння Пресвятої Богородиці в Валей-Суррей, Бр. Колумбія із своїм настоятелем о. прот. П. Блануном і добр. Параскевією Бланун. Учительни Недільної і Рідної Школи: Одарна Боярчун, Васирина Бонар, Анна Залубнян, Анеля Кравчун, Марія Антонішна і Раїса Демчун.

3 нарад у Ваннувері.

Конференція Провінційної Шкільної Ради у Ваннувері (1978).

**Святоуріївська Рідна Школа в Едмонтоні, Алберта (1968). Учителі: (зліва)
Ольга Аронець, Нсеня Аронець, Софія Нлимнович, о. Володимир Тарнавський.
Зправа: Стефанія Тарнавська, Ганя Шалай, і о. Євген Намінський.**

Рідна Школа при Катедрі Св. Івана в Едмонтоні, 1976 р.

**Українська Католицька Навчальна Св. Юрія в Саскатуні.
Учительна Сестра Службниця.**

Український Інститут "Могила" в Саскатуні.

**Третій ряд зліва до права: Галя Гірян, Лаврентій Івашко, Віктор Ліщина,
Ірина Поліщун, Надя Дмитрюк, (2-ий ряд): Раїса Ціпівнин (учительна бандур),
Цивеля Майлс (учительна), Анна Новч (учительна), Славко Кіндрачун
(програмовий дирентор), Лівонія Вінтонюн (учительна), Бернадета Нобринська
і Павло Ціпівнин (помічники вчителів).**

**Українська Школа при Православній Громаді Пресвятої Тройці в Нанорі, Сасн.
Ірина Щигіль (управительна), Олеся Сенью (секретарна), добр. Ольга Бойчун,
о. прот. Василь Бойчун, Галина Данильчун, Олеся Матійчун,
Тереса Ахтимійчун (скарбнична).**

**Українська Школа при Православній Громаді Пресвятої Тройці в Нанорі.
Учителі: зліва пані Олеся Матійчун, зправа пані Галина Данильчун.**

**Українська Школа при Православній Громаді Пресвятої Тройці в Нанорі, Сасн.
Учителі: о. прот. Василь Бойчун і добродійна Бойчун;
пані Ірина Щигіль (управительна); учнів 20.**

Рідна Школа при Католицькій Громаді в Нанорі, Сасначеван.

Учителі державних і українських рідних шкіл, які в часі Великодніх канікул пройшли у Вінніпегу Інструкторський курс за зорово-слуховою метою Чілтона. Крім курсантів та інструкторів, на знімці є редактори української преси в Вінніпегу, генеральний директор КУН д-р Кальба та перший заступник президента КУН ред. І. Г. Сирник (оба по правій стороні). В першому ряді сидять: пані Марія Паньків зі школи Айзен Нютон, Олена Назаревич з Елмвуд Гай Скул, голова Української секції при Асоціації Модерних Мов; ред. Наталя Ногуська, голова Крайового Центру Українських Шкільних Рад; інструктор Джан Лонг з Філадельфії, інструкторка пані Рома Франко з Саскачеванського університету, д-р Борислав Білаш, голова Світової Координаційної Виховно-Освітньої Ради; Василь Процюк з Ст. Джанс Гай Скул, заступник голови Української секції при Асоціації Модерних Мов; пані Віра Марчун з Елмвуд Гай Скул.

Приклад гідний наслідування

Ще того ж самого дня я був в Ендро. Заночував в готелі “Корона”. Вранці відвідав мене п. Іван Гуцуляк, учитель “гай скул”. Директором цієї школи є п. Мирослав Криванюк. Учителями працюють тут три брати Гуцуляки. У школі навчається української мови поперх 150 учнів. Учитель Іван Гуцуляк — це людина щиро віддана українській справі. Крім того, що він навчає української мови в державній школі, він працює також учителем у Рідній Школі, яка приміщується при тій же самій державній школі — навчання відбувається поза годинами навчання державної школи. Крім мови, діти навчаються тут співу і народних танців. Таким чином п. Гуцуляк працює на дві зміни.

На обід запросив мене о. О. Олекшій до себе, до Вілінгдону. Приємно було гостювати в молодих людей, що турбуються “старими справами” — справами нас старих. Дехто з молодих уважає, що це перестарілі справи й вони повинні відійти разом із нами старшими. Добродійка Оксана активно працює в Рідній Школі і зокрема з дошкіллям чи дитячим садочком, в якому має 20 дітей. Школа відбуває своє навчання в приміщенні державної школи, а дитячий садочок — у хаті о. Олекшія. Добродійка цікавиться мистецтвом. Її рисунки і малюнки, якими вона користується в праці з дітьми в садочку, гідні уваги.

Отець Олекшій багато посвячується в праці молодечої організації СУМК. Він зрікся нових риз в користь освідомлення й перевишколу молоді, уважаючи, що найбільший скарб і краса — це душа людини. Молодь підростає й роз’їжджається — залишає свою громаду. Але ця молодь мусить винести щось із громади у своїй душі й розумі, що буде для неї священними ризами й свічниками на ціле її життя. Молодь така ніколи не забуде своєї громади й де б вона не була, шукатиме громади, з якої вона вийшла.

У принципала школи

Я ще не доїхав до Вілінгдону, як уже почув зажалення громадян на директора школи, мовляв: “Чому в Ендро може бути аж 150 учнів в державній школі на українській мові, а

у Вілінгдоні лише 10?" Ми з о. Олексієм зарядили зустріч з директором школи паном Гордеєм. Принципал прийняв нас у своїй канцелярії зразу дуже офіційно, а опісля перейшов на українську мову, і ми в цих чужих мені стінах відчули цю теплу й щиру — домашню атмосферу. Ми обмінювались думками, нашими плянами, поширенням мережі шкільництва: говорили про мову й методи навчання та наші проблеми. Принципал Гордей присвятив нам багато свого часу й уваги нашим справам, ми винесли гарне враження про людину — канадця українського роду. Наше громадянство мусить розуміти наших принципалів шкіл. Хоч вони наші й справа наша їм однаково дорога, як і нам, то не все вони можуть зробити. А коли йдеться про фреквенцію дітей на українській мові в школі, то безперечно, що це найбільше залежить від батьків. Не ждім того, щоб принципал школи ходив по хатах і перекопував батьків, що їхні діти мусять брати українську мову, а не французьку чи німецьку. В багатьох випадках ми бачимо батьків безпорадних, коли мають діло з дітьми старшими.

Мову в дітей треба прищеплювати від найранніх літ. Тоді, коли мова ця має ще свіжий і пригожий ґрунт в душі дитини. В старшому віці молодь до вивчення мови підходить тільки з практичного погляду. І тут велике завдання, як збудити в молоді інтерес до заучування мови. Очевидно, і тут треба практичного підходу. Найлегше переконати зможуть молодь їхні ровесники. Знаємо випадки, де один молодець зорганізував цілу клясу. Справу цю треба доручувати молодечим організаціям.

В дорозі з Вілінгдону до Мирнам

Сидимо в автобусі. Небагато нас. Ми розсілися в різних місцях. Вечірній сүмерк окутав нас чернечею мовчанкою. Брак простору думкам. Вони метушаться в душі, згущують почування. Автобус трясє по грудуватій дорозі. Висмикує світла з вулиць і кидає ними в темні заулки. Як автобус стояв, то якась пара на задніх сидженнях перешіптувалась невловною мовою, тепер мовчанка. А потім хтось обізвався в однім куті, відізвався в другому, і цілий автобус заговорив українською мовою. На біду і я включився в розмову. Видно, вони всі собі

знайомі, хоч всідали на різних зупинках. Я один їм не знайомий і мусів оповісти, хто я, звідки, куди й пощо.

— Вас там у Торонті напхалось різних магістрів, професорів, докторів. Не маєте що робити, дретесь з собою й партії заводите... — голос з одного кута.

— Тридцять нових партій створили, — відзивається хтось у другому кінці.

Прислали б ви хоч одну яку бідненьку партію до нас, щоб не гризлися там, — встряває свіжий голос, — ми б дали їй тут роботу.

— У нас брак людей до праці. Брак нам священиків, учителів. Вже не кажу про дентистів, лікарів, але от такого “дрогіста” — і того не можна знайти.

— Наші батьки колись тут не шукали міста, бралися корчувати ліси й самі місто закладали...

Беруть мене у свій млинок.

— Тепер тут нас більшість, наше право. Та що з того, як ми не можемо його використати. А питаєте чому? А тому, що не стає нам сил. Брак людей.

— Люди ще, рахувати, є, але брак їм палива — вогню. Вони вже погаслими свічками ходять.

— Ми чекали на вас, — нову еміграцію, думали, що ви підсилите нас. А ви відокремились. Всі залишилися там, на сході.

— Ви сходу не здобудете, а ми заходу не втримаємо.

— А як це так, кажу, — заїдеш денебұдь, відкриєш телефонну книжку, самі українські прізвища. Батьки українці, суперінтендент українець, принципал українець, учителі українці, повна школа українських дітей, а української мови нема. Українську мову чуєте на вулицях, в ресторанах, в готелях, тільки не в школах?

— Лишайтесь в нас, поживете з нами рік-два, то побачите. Певно, що як будете працювати, стукати, то двері вам відкриються. Але оце ж ми й говоримо, що брак у нас людей до праці — брак інтелігенції, щоб розмовляла по-українському...

У Мирнам

— Я висідаю в Мирнам. Від зупинки в місто є кусник дороги. Іду пішки. Заночовую в готелі. На тім самім поверсі, бачу, живуть господарі. Чую українську пісню. Мати з дочками наспівує українських пісень. Довідаюсь, що мати не українка, але гарно розмовляє з дочками українською мовою. Вранці шұкаю контакту з людьми. Куди не телефоную, відзиваються жінки. Відділу КУК тут немає, і не вдасться мені зійтися з людьми. Мене інформують, що я можу зустрітисґа з одними й другими, але нема тут нікого, хто міг би заапелювати своїм авторитетом і звести людей — православних і католиків — до одної домівки. Допитуюсь до священника української католицької церкви о. Лисака. Декілька разів дзвонив і заходив до резиденції, але отця не було. Контактүвався я, з головою громади й довідався, що в Рідній Школі при українській католицькій громаді навчається біля 40 учнів, директором школи є о. Лисак. Контактуюся з учителями державної школи. Принципалом у державній школі є п. Б. Шимко, української мови навчає Н. Ткачук, учнів, що навчаються української мови, є 67. У вівторок, 10 березня 1970 р. Управа відділу Союзу Українок Канади влаштувала зустріч з громадянством в Народному Домі. Зібралось переважно старше громадянство. Висловлювались пані: А. Дубельт, Мельничук, Ткачук, пп. Котишин, Беднарський і інші. Підкреслювали потребу відновлення діяльності відділу КУК та розгорнення на ширшій базі громадсько-культурної праці. Українська православна громада не має свого постійного священника, і це далось відчутти в різних ділянках громадського життя. Народ тут гарний, гостинний, треба тільки людей до праці.

В інших місцевостях Алберти

В Алберті утруднена комунікація автобусом. Переїжджати з місцевости в місцевість майже неможливо. Час у мене був дуже обмежений. Де я не міг доїхати, контактувався телефонічно. Я відвідав ще Лямонт, Мондер і Вермільйон. Були й випадки, що до одної місцевости зїжджались учителі декількох шкіл з околиці. До Едмонтону на збори приїхав учитель п. Іван Рубашевський з Ред Вотер. Він крім того, що

має класу української мови в державній школі, навчає дітей української мови й поза годинами регулярного навчання. У Лямонті принципалом школи є п. А. Шандро, української мови навчає пані Г. Шандро, учнів 38. У Мондері принципалом є п. Г. Бабій, навчає української мови пані С. Гаврилюк, учнів 118. У Смокі Лейк — школа державна ім. Г. Косташа, принципал Г. Леськів, навчає української мови Н. Скоропад, учнів 154. У Вермільйоні мову навчає пані І. Адольф, учнів 20. У державних школах Алберти поза Едмонтоном на цю пору 898 учнів вивчає українську мову. Це дуже малий відсоток учнів, які повинні українську мову вивчати.

На здобуття простору

На цьому просторі я почуваюся загубленим. Я оглядаюся й не бачу своїх слідів. Я не зробив і десять відсотків того, що треба зробити. Тут не одної людини на Канаду, але на кожну одну провінцію одної людини замало. І знов повертаюся до нашого тут діалогу в автобусі — “ви там в Торонті зібрались самі магістри, професори й доктори, а в нас тут брак людей — маємо право, та не маємо можливостей використати його...” Скільки на цьому просторі загублено вже! Скільки серед нової еміграції інтелігентів по ресторанах, шпиталях і готелях посуд мие! Як багато тут кожна людина могла б користі принести своїй спільноті. Ще можна багато зробити! Але чи зробимо?

Студентство наше в цьому році спромоглось вислати кращих студентів на околиці під час вакацій для праці з молоддю. Я питаю голови СУСК-у, чому таку малу кількість молоді використовуюте до такої корисної праці. Каже — “зрослося удвоє більше, але не маємо фондів оплатити їх...” Кажуть — “молодь влаштовувала імпрези, щоб заробити грошей на оплату працівників у терені...” А що на це провід наш, фінансові установи, люди, які не знають, де їм свої гроші сховати? Ховатимем гроші в сінники, а загориться хата, то не дітей вихоплюватимем з пожежі, а сінники.

Кому приділяти більше уваги?

У Східній Канаді і в Західній — в багатьох місцях виринали питання, кому приділяти більше уваги: дітям, що ще

зберігають українську мову, чи тим, що вже її загубили? Очевидно, тих, що вже загубили мову є втричі, а то й багато-багато більше. Це дуже складне питання. Бо ті, що й загубили мову, українства ще не вирікаються. В деяких громадах вони вже становлять більшість. І більшістю голосів вони вирішують справи в свою користь. Переходять на англійську мову. Але чи це в їхню користь? Тому треба змагатися за раціональну більшість. Ми маємо дуже багато переконливих аргументів для освідомлення мас у потребі зберігання української мови. Треба лише праці — систематичної, планової, наполегливої. Прийшов час, що треба організувати школи для батьків і матерів в першу чергу. І тут лежить велике завдання перед нашими існуючими ще світськими організаціями. Поголовно втягати в організацію й вести освідомлюючу працю без замірів на матеріальні збагачення. Треба перше людям дати, а опісля від них вимагати. Дуже хоролюбиве в нас явище, що організації наші перш усього ставлять собі за мету фінанси. Будови, вигідні приміщення, обладнання, декорації — все це в нас на першому місці. Вистачить поглянути у звіти праці, чим турбуються наші організації? Скільки в році здійснено важливих проєктів для освідомлення свого членства? В одній громаді мені сказали: “Ми покличемо вас до слова, якщо ви не будете заторкати справи мови. Бо в нас більше таких, що не розмовляють українською мовою, хоч і трохи знають її, і ми не хотіли б їх образити!” Ми маємо в школі дітей, які плачуть перед учителями, що батьки не хочуть вдома розмовляти з ними українською мовою. Деякі з цих батьків є провідниками наших організацій. Я думаю, що це було одною з причин, що в деяких місцевостях відмовляли мені виступу й воліли, щоб я не приїжджав. “Ми знаємо наших членів і знаємо, як до них говорити. А прийде хтось з чужих, то лише наробить нам гніву” — були пояснення.

Рідні школи чи державні?

Якось ніхто ще й про ці справи так широко не розписувався, а вже через цілу Канаду — від моря до моря — між нашим народом з'явилась глибока тріщина. Майже всі поголовно — нова еміграція за збереження рідних шкіл і з якимсь

недовір'ям до української мови в державних школах, а канадці (уродженці Канади), навпаки — вони бачать своє майбутнє тільки в державній школі і з великим упередженням відносяться до рідних шкіл. Дві скрайності шкідливо відбиваються на нашій праці. Але чи проведено тут належні соціологічні досліді, щоб пояснити закономірність і раціональність цих явищ? Нам тепер потрібна якнайтісніша співпраця вчителів і батьків — кооперація й координація праці. Ми не можемо применшувати ролі ані рідних шкіл, ані навчання української мови в державних школах. Ці справи одна одну не виключають, а навпаки — доповнюють. Перевага рідних шкіл у тому, що вони не тільки навчають, але й виховують. Рідні школи, здебільша, охоплюють дітей, які приходять з дому із знанням української мови, і вчителі мають змогу провести їх через систему початкової і повної середньої школи українознавства. Рідні школи мають своїх досвідчених педагогів, а тепер організуються педагогічні курси для підвищення кваліфікацій учителів.

Не можна ж і применшувати ролі навчання української мови в державних школах. Ця справа піднесла престиж української мови. Покликала до праці цілі кадри вчителів, переважно уродженців Канади, які наполегливо стали працювати над підвищенням своїх знань з українознавства і пригостили українську мову, як рідну по своїх домах. Багато чужинців стало вивчати українську мову, це повернуло нам наших дітей і молодь, яка відійшла була від нас із комплексом меншевартості. В цих учнів зростає довір'я й пошана до своїх батьків, української мови, своїх учителів і свого народу. Правда, в деяких рідних школах зменшилось число учнів за рахунок учнів державних шкіл. Але ці діти не пропали. Те, що вони винесли з рідних шкіл, залишиться з ними. Трапляється й таке, що дитина прийшла в державну школу із знанням мови, а мусить приставати з такими, що починають з першої літери; це рідкі випадки, але з цим треба погодитися задля загальної справи. Не будемо ж резигнувати з того, що нам удалось здобути після важких трудів.

Централя КУК узяла на себе великий тягар у зв'язку з виготовленням підручників, програм, переконуванням бать-

ків, підготовкою вчителів, тож наша спільнота повинна піти назустріч цій справі. Це ж бо справа нашого майбутнього, справа нашої честі, престижу — вона є мірилом нашої зрілості й свідомості.

Треті збори в Едмонтоні

Треті збори в Едмонтоні — ширші громадські збори, відбулися 13 березня 1970 р. в залі собору Св. Івана. У зборах узяли участь учителі, батьки, духовенство обидвох віровизнань та гості. Збори відкрив голова відділу КУК п. Роман Осташевський, головував інспектор Ісидор Горецький. Після моєї доповіді вив'язалась дискусія. Висловлювались канадці, українського роду, висловлювались і представники нової еміграції. Для чого я підкреслюю — одні й другі? Чи потрібний цей двоподіл? Ми вже протестуємо проти цього двоподілу. Але це тільки на словах — у своїй ментальності, у своєму світосприйманні ми інші, цього не сховати. Канадців вражає наша перечуленість, наш сентимент до минулого України. Вони реалісти й вимагають від нас підходу до справ із ґрунту Канади, не нав'язуючи до минулого в Україні. Це добре вичулось у нашій дискусії, і не можна за це людей судити, нам тільки треба розуміти людину народжену в Канаді. Коли ми будемо розуміти одні одних — не буде в нас конфліктів. Це зрозуміло, що для уродженців Канади "Сини землі" — повість Киріяка ближча, ніж повісті Нечуя-Левицького чи Панаса Мирного. Ми можемо багато дечого в канадців повчитись. Все те, що ми колись беззастережно відкидали, сьогодні починаємо брати до уваги. Ми з деяким спізненням намагаємось використати досвід наших попередників. Ми приходимо до переконання, що для наших дітей найближче й найвигідніше те, що створене на ґрунті їхнього зростання. Не хотілося вірити, що підручники Шклянки й Киріяка проіснують до сьогодні й будуть мати свій попит. А граматика Стечишина заповнює найбільшу прогалину — потребу такого підручника по університетах. Безперечно, що в них є свої хиби. Вартість їх у тому, що їхні автори знали ґрунт, середовище, умовини, знали дітей, для яких писали.

Безперечно, що як учитись нам, то тільки в тих, що пізнали ґрунт, не загубивши рідної душі. Без української душі нічого корисного для свого народу не створимо. У дискусіях висловлювались: учитель Василь Савчук, д-р М. Суховерський, адв. П. Саварин, мгр. Юрій Стефаник, інж. М. Фляк, учителька С. Климкович і інші. Дехто висловлювався також за те, щоб КУК знайшов спосіб, як постригти нестрижених і неголених — бородатих дітей. В той самий час повз відчинені двері проходила на залю молодь, а між ними були й нестрижені. Не можна ж усіх нестрижених-довговолосих уважати відступниками, збоченими, бо ми їх маємо і в церкві, скоро вже буде більше довговолосих, як пострижених. Від цього ще нам не загибіль. Не можемо вимагати, щоб кожен молодець був стрижений під один “фасон”. Справа не у волоссі.

Перед виїздом з Едмонтону

Я покидаю Алберту. Покидаю з великим жалем, що не вдалось мені зробити стільки, наскільки плянувалось. Покидаю з чистим серцем в переконанні, що тут є люди, які не дадуть справі застоятись. Ще поверну в Едмонтоні до книгарні при вул. 97, ч: 10205., власником якої є п. Богдан Мельничук. Ніде я книгарень не минав. Книгарня — добрий показник свідомости громадян.

— Добридень, пане Мельничук! Як іде?

— Дуже добре.

— Смієтесь.

— Серйозно говорю.

— Бачу, що добре вам іде, але чи на книжках ви доробляєтесь?

— А що думаєте, що попри книжки я наркотиками торгую? Ні, мій пане. Я торгую книжкою.

— Нарікають книгарні, що книжка не йде, що вона лежить на полицях тільки для декорації.

— Це залежить від книгаря, від його зацікавлення книжкою, в першу чергу. Книгар, поки візьме книжку до рук, мусить знати, про що в тій книжці написано, для кого вона, на яку полицю її покласти, кому її порекомендувати.

По короткій розмові я бачу, що пан Мельничук визнається на своєму крамі. Він знає книжку й любить її. Він свідомий свого завдання. Визнається він добре й на видавничій справі, визнається й на літературі. На питання чому в дітей мале зацікавлення українською книжкою, він дає досить вичерпні і влучні завваги.

Приємно спостерігати людину за книгарським прилавком — людину-фахівця в цьому ділі. Між полицями вузький прохід. На цих полицях, від підлоги до стелі — мудрість світу: наука, політика, педагогіка, публіцистика й белетристика: драма, поезія й проза, — з окремими відділами для старших, молоді й дітей. Пан Мельничук у близьких контактах з видавництвами, видавцями і авторами. В нього знайдете те, чого в інших не зможете знайти.

Наради в Лойдмінстері

У понеділок, 16 березня 1970 р. (ще перед Н. Бетлфордом) відбулись наради в Лойдмінстері. Наради зорганізував тут молодий адвокат Роберт Гүляк. Наради відбулися в залі української православної громади з участю представників української католицької громади. Мої відвідини на присутніх зробили дуже позитивне враження, бо, як вони висловлювались, це вперше в історії Канади завітав до них представник з централі КУК. При одній і другій громаді є українські діти шкільного віку, але зовсім небагато їх, щоб можна було творити дві окремі школи. До того ще й тяжко тут знайти вчителя. Тому порадилися створити комітет, який би зайнявся зорганізуванням поєднаної української школи та щоб прослідив усі можливості уведення української мови в державних школах. Обрано Комітет у такому складі: адв. Роберт Гүляк, Йосиф Ковальчук, пані Гелена Скорець і п. Ярослав Федеркевич. Зборами проводив п. Яр. Федеркевич. Громадяни висловлювали огірчення, що з молоді інтелігенції, професіоналістів, крім адвоката Гүляка, ніхто в життя українських громад не включається. Є тут дентисти, учителі й інші, але стоять вони осторонь українського організаційного життя.

У Норт Бетлфорді

У готелі відвідав мене п. Олекса Балич, голова відділу КУК, і поінформував про діяльність відділу КУК та громадські проблеми. Увечорі відбулись наші збори у залі Народного Дому. Зібралось біля 50 людей. У зборах узяли участь священики обидвох віросповідань: о. Богдан Бачинський, парох української католицької церкви Всіх Святих, та о. Степан Зузак, парох української православної церкви Св. Івана Христітеля. На високий рівень збори наші піднесли своєю участю пані М. Стерніг — принципал державної школи, та п. М. В. Голота — суперінтендент державних шкіл. Обидвоє вони служили нам своїми інформаціями та порадами. Зборами проводив п. О. Балич, голова відділу КУК. Він відносно ще молода людина — канадець, дуже працьовитий і енергійний. Жаль, що його віку на залі з мужчин нікого більше немає. І йому також тяжко тут приходиться, але він свідомий своїх завдань і не вступається. І тут ще одна проблема, якої ми не повинні обійти. Характерна проблема по цілій Канаді — розкол між молоддю і старшим громадянством. Молодші люди мають дещо відмінний погляд і підхід до справ. Старше громадянство нетолерантно відноситься до молоді і своєю більшістю і впертістю витискає молодших із своїх рядів. Багато корисніше було б для нас уже тепер починати інтегрувати думки молодших із старшими, як дожидати смерти старших і не використати деякого їхнього досвіду. Корисніше воно для обидвох сторін.

У дискусіях після доповіді висловлювались: священики о. Бачинський і о. Зузак, пані Стерніг і суперінтендент п. М. Голота, п. п. Ждановський, Воронюк, Балич і інші. Запам'ятались вислови: "Перед шести роками тут була українська школа, 60 учнів. Розбили школу внутрішні політичні й релігійні роздори. Як не підемо разом — не буде в нас школи ані української мови в дітей..."

Обрано шкільний комітет, який має зайнятися справою рідного шкільництва і навчання української мови в державній школі. До складу Комітету увійшли авторитетні люди обидвох громад. Хотілося б цими рядками перегукнутись з людьми: "Як там у Вас справи? Який крок зробили Ви у своїй пра-

ці? А може, не дай Господи, на виборі Комітету так і залишиться!"

Існують тут обидві рідні школи; при українській католицькій школі є 8 учнів, при православній 11.

В дорозі до Гефорд

Дорога з Норт Бетлфорд до Гефорд проскочила нам на задушевних розмовах з п. п. Іваном Іванчуком і Петром Маліським. Люди радо повезли мене до Гефорд, щоб подорозі наговоритись зі мною, поінформувати про дещо та почути, як життя йде по околицях, які я вже відвідав. Проїжджаючи повз площу, на якій пишається музейна церковця — перевезена перша церква в Саскачевані сюди, мої співбесідники згадали про минуле, перші поселення тут, про часи дерзань наших людей за збереження свого імени: розбудови церков і народних домів, про часи великих піднесень, надій і сподівань. Так перейшли й на сучасне, зупинились на розмові навколо Народного Дому в Норт Бетлфорді.

— Будували ми Народний Дім — кажуть — в надії передати його молодшим. Ми думали, що прийдуть молоді люди, які оцінять наш труд та продовжуватимуть нашу працю, ту, яку ми започаткували в дуже невідрадних обставинах. Але так не сталося, завелися ми в наших надіях. Тягли ми, старі, скільки стало в нас сил. Одні вимирають, другі старіються, молоді не з'являються. Молодші не цікавляться нашим життям. Ми змушені були на сором цілої громади наш Народний Дім продати. Ми там напрацювались. Скільки там наших недоспаних ночей минулось. Ми зжилися з тими стінами, бо вони просякли нашою душею. В тих стінах наша молодість минула. Тепер ми проходимемо повз цей будинок, і буде в нас серце стискатись на згадку, що там чужі господарюють".

Як бачимо, молоде покоління всупереч нашим сподіванням, не прийшло. Широко стояли відчинені двері, ждала ясно освічена заля, порожні стільці — не прийшло покоління. Звідки його виглядати нам, від кого сподіватись? Десь у чомусь не доглянено, десь щось злегковажено, не доцінено.

По цілій Західній Канаді стоять оповиті серпанком якогось смутку й самоти колишні багатолюдні, живучі народні

доми, свідки великої колись громадсько-культурної праці. Не буде тут рації винувати одних чи других. Процес виховання молодого покоління на багато складніший, як можна було собі уявляти. Життя вимагало координації дій, фахового догляду, великих зусиль і солідарности, того, чого ми й сьогодні по важких роках досвіду не маємо ще, тільки прямуємо до цього, а час не стоїть і забирає з-перед нас своє жниво.

Люди турбувалися, як збудувати народний дім, як утримати його, а тепер продали й думають: кому гроші дати? Як найдоцільніше буде їх використати для суспільного добра? Щоб не розминулися вони із своєю метою. Бо потреб у нас дуже багато й одна від одної корисніша.

— Не давайте, — кажу, — на будову другого подібного дому, а дайте на якусь кориснішу справу.

— А яка, на вашу думку, корисніша? — питають.

— Дайте, — кажу, — на видання букваря дітям. Хочемо навчати дітей української мови, не маємо букваря. Діти потребують букваря. Букварем будуть користуватися тисячі дітей. На букварі напишемо, хто на його пожертвував гроші. Діти пам'ятатимуть, хто допоміг їм пізнати рідне слово, й будуть вдячні нам. Я вважаю, що це найпекучіша сьогоднішня проблема. Вона ще й тим важлива, що на видання наш народ не звик жертвувати. Жертвуємо на все інше, тільки не на книжки. А хто його знає, чи не тому пустіють наші народні дома, не горнутья до них молоді люди. Чи не приділяли ми забагато уваги матеріяльній справі й замало приділяли й зараз приділяємо духовним справам. Шукаймо шляхетнішої дороги до дитячих душ!

Мої співбесідники мене вислухали й погодились зі мною, що буквар для дітей потрібний, відкладати справу букваря гріх, і обіцялись других переконати у цій потребі. А чи це вдасться нам, побачимо.

Наради у Гефорді

Наради в Гефорді організував п. В. Давидюк, учитель державної школи. Наради відбулись у залі української католицької громади. З Саскатуну на ці наради приїхав інж. Степан Франко та п. М. Андрущак, відомий довголітній учитель

державної школи й заслужений працівник на громадсько-культурній ниві в Гефорді. Тепер п. Андрущак живе у Саскатуні. На цих нарадах була також присутня й брала участь пані М. Цьона з Блейн Лейк, учителька державної школи. Нарадами провадив п. М. Давидюк. Про українську мову в державних школах Саскачевану реферував інж. С. Франко, опісля доповів п. Давидюк.

У своїй доповіді п. В. Давидюк підкреслює потребу приналежности вчителів до укр. учительської організації. Така організація в Саскачевані існує, але дуже мало вчителів-українців до неї належить. Учителька пані М. Цьона звертає увагу, що згідно з новими програмами Саскачеванського університету відпала вимога при вступі другої мови. Це у великій мірі заважить на фреквенції учнів на українській мові в державних школах. Вимога знання щонайменше двох мов при вступі на університет спонукувала нашу молодь навчатись української мови. Українська мова приходилась нашим дітям (які вдома розмовляють нею) найлегше. Дискутанти, між іншим, підкреслюють великий брак книжок англійською мовою, у яких подавалося б знання про Україну й українську культуру. А в тих, що є щонебудь про Україну, то трапляється багато перекручень, неточностей і фальшивства в нашу некористь. Після дискусій обрано шкільний комітет у такому складі: п. Д. Марціняк, п. Р. Ткачук, пані М. Цьона, п. В. І. Давидюк, п. Огенчук, п. Криновський і п. О. Галкович. Ще того самого вечора я з п-вом Андрущакми та інж. Франком поїхав до Саскатуну.

В столиці Саскачевану

Квітне світлами в далині місто Саскатун — зародок піонерського українства. Тут наше село з чужим містом змагалось. У цьому змаганні наші поселенці багато знайшли. На свій бік вони нікого не перетягли, нікого не засимілювали, але в цих змаганнях себе розшифрували — віднайшли себе і зберегли. Тут вони навчались цінити своє і шанувати себе. Ще живуть провідні одиниці тих часів. Їхню працю підсилила нова еміграція, і Саскатун сьогодні не відстає в змаганні з асиміляційними процесами — в змаганні за самозбереження.

Ми вже наговорили повне авто. Підслухових апаратів тут ніхто не практикує — усе те, що ми переговарили, занесемо на збори, а збори хай рішають. Круглими вихилася вибігає назустріч нам опоясане веселкою світел місто. Вежі вибивають дванадцяту. Лунає королівський гимн. Відчиняються двері кінотеатрів і готелів, хідники зароїлись піпоходами.

Мене завозять до Інституту ім. П. Могили, де я скористувався нічлігом. Ректором тут колишній мій учень Володимир Сеньчук, помагає йому в праці молоде вчительське подружжя — п-во Качковські. Роблять вони всі дуже миле враження і дають вам відчутти теплу родинну атмосферу. Це добра традиція наших інститутів. Я питаю ректора, як йому тут іде, він крутнув головою і скривився, немов би розкусив кисле яблуко. Я вже й не допитуюсь, знаю, в чому справа, мабуть, серед студентів немало він має таких, яким колись і сам був. І потішаю його: не журися, всі вони будуть гарними, як стануть батьками, ректорами. Інститут і в сьогоднішніх умовах намагається робити корисну працю — продовжувати традицію світлого минулого.

Другого дня відвідав Інститут п. Іван Стратійчук, голова Централі СУС. Він повозив мене по місті, багато справ ми передискутували. Тут пішла дискусія, в якій порушено такі питання:

— Замість витратити сили на групування і спори, прикласти треба більше уваги для підвищення якості навчання. Побільше праці з дошкіллям... Побільше праці над підвищенням учительських кваліфікацій... Побільше праці з батьками... Давайте конкретні завдання світським організаціям...

— Централізація шкіл, уніфікація програм і підручників — це справи, які вже давно вирішені... Найвищий час перестати партачити!...

Зборами проводив голова відділу КУК інж. Степан Франко, секретарював д-р Держко. В дискусіях висловлювались: пані А. М. Баран, о. Кравченко, п. Боковський, о. Удод, д-р Держко, інж. Франко, о. Славченко, д-р Небелюк, о. Івашко і інші.

Після звітувань господарі влаштували для всіх учасників зборів чайне прийняття, на якому в теплій, родинній ат-

мосфері присутні обмінювалися думками щодо поліпшення стану шкільництва.

В Саскатуні є такі школи: "Українська Школа при українській православній катедрі Пресв. Тройці" — учнів 120, керівник пані К. Шолтер. Учителями працюють: пані М. Гарбуз, пані Г. Славченко, п. Юрко Славченко, п. Ол. Моргоч, панна Д. Грицюк, п. В. Шолашний. "Українська Школа при українській католицькій церкві св. Юрія". управитель школи п. Павло Гнатюк. Учнів — 125, клас 6, учителюють: пані Анна Марія Баран, пані Дж. Саранчук, пані Неля Нагачевська, пані Соня Меклід. Є також дитячий садок — 26 дітей, управителька пані Христина Пастершанк, "Курси Українознавства ім. Лесі Українки", спонзор — Жіночий Відділ КУК, голова пані Анна М. Баран. Директор Курсів — д-р М. Небелюк. Учнів на курсах — 47. Викладачами працюють: Юрій Жеребецький, пані Рома Франко, о. О. Кравченко, д-р Ю. Фотій, В. Сеньчук, Христя Сокульська.

Другого дня, 20 березня ц. р., пані Роман Франко запросила мене до університету на свою лекцію — лекцію російської мови за зорово-слуховою методою "Чілтона". Ми проходили коридорами, заповненими студентами, пані Франко голосно розмовляла, демонструючи українську мову по всіх закамарках, підносячи її на найвищий поверх. Я вже був на лекціях цієї методи в державній школі, і я не був би прихильником цієї методи, коли б не був на лекції у пані Франко. Вона майстерно демонструвала свою лекцію. Приємно було слідувати, як вона своїми елястичними рухами, мімікою і жестикуляцією, інтонацією мови і несподіваними зворотами оживляла потомлених, сонних студентів, майстерно вкладала в їхні уста окремі слова і звороти та приневолювала їх говорити й усміхатись навіть тоді, коли їм було не до сміху.

В Саскатуні я відвідав п. Юліяна Стечишина в його адвокатській канцелярії при праці над Історією Українців у Канаді. Він по-дружньому поклав руку на мое плече й сказав:

— Слухайте, голубчику! Роз'їжджайте — пишіть! Про все що бачите, що почуєте — пишіть! Пишіть хоч і сирівцем! Тепер воно, здається, ще ніщо, а за кілька років, за кілька десятків років — на вагу золота. От я мучився з цією історією.

Що дав би я, коли б був знайшовся якийсь боднарчук, щоб роз'їжджав по Канаді з торбою, зупинявся тут і там та записував усе, що зустрів, побачив, почув. Не таку б ми історію написали.

Я приглядався, з яким натхненням автор перегортав по-жовклі сторінки давноминутих днів, як захоплювався усім тим дорогим, рідним, що корінилось тут на чужому ґрунті, оживляло й насажувало у праці цілі покоління. Я згадую його слова:

“Коли ми усвідомимо собі, що рідна мова це підстава нашого життя, що нарід без своєї мови перестає бути народом, а українець в Канаді без своєї мови стратить контакт з українським життям, то нам треба негайно запрягти всі чинники, щоб протиставитися кожній асиміляції і зберігати рідну мову. Тими чинниками є родини, церкви, організації, виховні інститути, часописи, з'їзди та інші народні зібрання. Треба, щоб всі ті чинники та всі наші угруповання вдарили в дзвін тривоги, що мусимо рятувати основи нашого життя, зберігати рідну мову”.

Що і як далі робити?

Досвід нам показує, що не вистачить приїхати в місцевість до громади на один вечір із доповіддю. Треба зупинитись в одній місцевості бодай на один-два тижні, щоб проробити відповідну працю:

а) познайомитися з духовенством, учителями, проводами організацій — з їхніми проблемами і станом шкільництва,

б) обстежити існуючі школи,

в) відбути конференцію з учителями,

г) влаштувати для вчителів семінар,

г) відбути конференцію з батьками,

д) перевести перепис дітей шкільного й дошкільного віку,

е) зорганізувати актив з людей, які пішли б по хатах, відвідуючи батьків, які не посилають дітей до школи, і були постійними опікунами справ шкільництва.

е) влаштувати ширші громадські збори.

З таким пляном відвідати кожну громаду, після чого треба бути в постійних контактах, доглядати кожну школу, немов засіяну грядку.

В дорозі до Прінс Алберт

Другого дня в поперек мого шляху лежав Прінс Алберт. Як його обійти? Подзвонив до мене п. М. Сорокан з Прінс Алберту, учитель гай скул, який саме тоді перебував у Саскатуні на вчительській конференції. — Якщо бажаєте їхати до Прінс Алберту, ждїть з валізками на хїднику біля автобусної станції, я вас підйму”. —

Я, не надумуючись, дав згоду. Трохи заскоро вийшов з валізками на хїдник, і довелося довго чекати. Очікуючи, передумував: Саскатун — це перше місто мого поселення в Канаді. Але я жив тут тільки один рік. Чи не поганою ногою ступив я на цю землю — землю прибраної батьківщини? Замість оформити свою освіту і влаштуватись на праці, як це зробили мої колеги, я посвятився рідній школі. Думав я теж про те, що в моїй торбі свіжа книжка для дітей, але не показую її нікому, бо не бачу тих дітей, для яких я книжку свою писав.

Пан Сорокан підїхав з дружиною і примістив мене з моїми валізками у своєму авті. По дорозі обмінювались думками щодо праці вчителя. До вчителів завжди я ставився з великою повагою. Пан Сорокан є головою професійної вчительської організації на Саскачеван, він також є головою дирекції Українського Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні. Носити декілька “голів” на одних плечах — це не так легко. У Саскатуні він буває по-декілька разів на тиждень. Між українцями народженими в Канаді, як бачимо, є багато ідейних і жертвенних одиниць. Виростають вони на ґрунті всього того найціннішого, що виніс наш народ із нашого ґрунту, і пересадив на чужій землі.

Прінс Алберт

Прийжджаю під вечір. Замешкую в готелі. Дзвоню до священників, а потім на всі адреси, яка лише попаде під руки. Збори відбулись 21 березня в залі при парафії св. Юрія. Зал простора, — невеличкий гурток людей і два священники: о. Григорій Миколів, парох української католицької церкви Св. Юрія, і о. Максим Олексюк, настоятель української православної церкви. Говорили священники, говорив д-р Петро Курило

— голова Батьківського комітету. При одній церкві є близько 30 дітей і майже таке саме число при другій церкві. Проблеми одні й ті ж самі: мале зацікавлення українською мовою, брак відповідно опрацьованих програм, брак добрих підручників, мале зацікавлення батьків. Навчання української мови в державних школах не відбувається, бо хоч і багато тут українців, то є декілька середніх шкіл, і в кожній замале число українських дітей, щоб можна було творити українські класи. Навчання української мови відбувається тільки в одній технічній школі. Але є в пляні комасація середніх шкіл, і коли діти зберуться до однієї школи, тоді напевно збереться більше число українських дітей і можна буде відкрити українську класу.

Зійшлися люди малим гуртом обговорити справу великої ваги — говорять про майбутнє своїх громад. Хоч це дві окремі громади, то є в них і спільні інтереси. Про всі справи говорять щиро, без ненависти і злоби, без притаєного гріха на душі, як годиться у Божому храмі. А як інакше?

Я ще тої самої ночі дзвонив до п. Боднара, я уважав його головою відділу КУК, але виявляється, що тут відділ КУК не існує.

— Пане Боднар, чому ви не були сьогодні на наших зборах?

— А чому ви думаєте, що я обов'язково повинен би був бути? Чому якраз у цій справі ви до мене звертаєтесь?

— Тому, що Централія КУК дала мені вашу адресу, між адресами голів відділів КУК.

— Це не вірно. Треба вам знати, що від часу смерти в нас бл. п. Зюбрака відділ КУК не існує.

— А яка причина цьому?

— Причиною цьому були наші отці, що ніколи не можна було їх звести разом, щоб вони в загально-національних справах нашої спільноти ішли рука в руку. А звісно, що священики служать прикладом нашому громадянству.

— Це правда, але сьогодні якимось навпаки — були священики, дуже людяне співвідношення було між ними, говорили одне, та не було мирян.

— Якщо так, то вже й надія, що в нас заіснує і відділ КУК і справа загально-національна піднесеться, але забере

часу, поки люди зживуться з собою і навчаться любити і шанувати своє, — була відповідь пана Боднара.

Другого дня дзвонить до мене п. Сорокан. — “Їду до Саскатуну, як бажаєте завезу вас до Вакав. Хоч це мені й не подорожі, але зроблю для вас це”.

Чудовий, засніжений ранок. Неділя. Сонце золотою патицею виринуло на обрії і котиться за нами. В повітрі чується запах ранку. Кришталевим дзвенінням проймаються дрти, поля й дерева — усе закрутилось біло-рожевою каруселею, відкриваючи перед нами білі, не записані ще сторінки нашого життя. Відкриваються перед нами райські двері у наше майбутнє.

— Ну, то як вам учора пішло? — питає мене п. Сорокан. — Я жалію, що не міг бути, але вернувся з дороги, застав вдома багато незакінченої праці, а сьогодні знов у дорогу. Скажіть мені, хто там з наших був? — Починає пригадувати прізвища, і наша розмова механічно тупцює на двох словах: ... “був”? “Ні” ... був — ні... був — ні... був — ні, не було нікого з цих. — “То дуже сумно”. — І ми замовкли. Я не знаю, про що в той час — в час нашої мовчанки — п. Сорокан думав, але скажу Вам, дорогий читачу, що я думав. Ні, не скажу. Бувають іноді в людини думки, які повинні залишитись невисказаними на серці й душі, бо від них багатіє душа, хвилює серце й думки оживають.

Я це не перший раз у Принс Алберті. Один раз був запрошений з доповіддю на збори Союзу Українців Самостійників. Для мене вчителі, які працюють у державних школах, улаштували були в найкращому ресторані вечерю. Їх було тоді цілий довгий стіл. Я не знаю, чи є ще яке місто в Канаді, що могло б порівнятись кількістю українських учителів в державних вищих школах з цим містом — розуміється, у процентовому відношенні. На зборах заля була заповнена. Я сподівався й тепер бачити ту ж саму публіку, яка так широко оплескувала мою доповідь. Але...

Вакав

Іскриться на сонці засніжений Вакав. Ресторани й крамниці позачинювані — неділя. Місто схрещене вуличками, тихо в ньому, мов у вусі. Я ще не снідав, а це вже й близько до обі-

ду. Щоб поснідати, треба йти до ресторану аж на “гайвей”. Піти б до церкви, захопити ще хоч “Вірю”.

На вулиці два хлопчики з довгими тичками поцупили десь із смітника непаристий черевик і так шовстають ним, що аж срібний ковпīt їде. Гру свою підсичують веселими вигуками. Одному зсувається шапка на очі, і він мусить час-від-часу її підсувати. Якось посковзнувся і так угрівся до землі, що аж щось нявкнуло в ньому. “Ех, холера!” — сказав. Я тоді підійшов до нього, бо бачу, що це наш “холерник”. Кажу: — Якби частіше так кидало тобою до землі, то може б і більше по-українськи говорив. Він розсміявся.

— Як тобі на ім'я?

— Джордж.

— Не Юрко?

— Мама часом так мене кличе, але я Джордж.

— Слухай, Юрку! Скажи мені, де тут українська церква.

— А он, хрест видно.

— А яка то церква?

— “Ай донт кер”, — сказав і погнався за черевиком.

— Підожди, Юрку!

— Не кажіть мені Юрку, я Джордж.

— Чого ж ти соромишся свого імени, воно зовсім непогане. А от запитай свого колеги, він так називається, як його охрестили. І говорить тільки по-своєму. Чи чув ти таке, щоб англієць не знав своєї мови?

— А він такий самий англік, як і я, він також українець.

— О, то ви обидва однакові!...

На вулиці переді мною зупиняється авто. Відчиняються дверцята.

— Ви напевно той, за ким ми шукаємо.

— Як ви пізнали мене.

— По козацькій шапці. Своїх людей ми знаємо, місто невелике, і нам не тяжко пізнати чужу людину. Сідайте з нами!

Сідаю, знайомимось. Це пан І. Шеремета, голова відділу КУК — учитель “гайскул”. Заїжджаємо до залі української

католицької громади. Якраз о. М. Шевчук, парох цієї громади, промітав нам стежку. Знайомимось, заходимо на залю. Зібрався гурток людей. Ждемо, бо кажуть нам, що повинні прийти сюди люди із Кадлворту. Якраз вони входять — уже нас більше. Приходить і о. прот. Іван Мельник з добродійкою, настоятель української православної церкви. Головує на наших зборах о. Шевчук. У своєму вступному слові вказав на ті труднощі, серед яких приходиться нам змагатись за своє рідне слово. Найзагрозливіше явище те, що наші українські дома захопила чужа мова. Десь ще хтось обізнаний українською мовою з молодшої генерації, але це вряди-годи, як щось його дуже допече. Виходить, що треба, щоб нас якась біда пекла, щоб ми повертались до свого. Ми ще існуємо, є в нас церкви, громади, управи громад і навіть українські школи, українська мова в державних школах, але внутрі душі уже починає нас щось точити. Мови вчимося, але її не практикуємо. Чекаємо, що десь колись вона може нам пригодиться, а може тільки так про людське око, або для заспокоєння совісти. Тому то ми всі тепер, кому ще ця справа на душі, шукаємо в цих справах спільної мови.

Після наради ми повиходили, залю замкнули, але не порозходились кожен у своє. Усі так, як були, заїхали до о. Мельника на чайок. Добродійка Мельник угощувала нас своїми свіжоспеченими пампушками. В товаристві з нами був і український католицький священик о. Михайло Шевчук. Може про це й не вільно писати, але добре знати. Щоб не докоряла нам наша молодь, що в нас тільки ненависть і злоба. Трапляється в нас і національна солідарність і християнська любов.

З Кадлворту в наших нарадах брали участь: Орест Заставний, Ольга Заставна, Василь Гриба, Савеля Гриба, Григорій Сарчук і Людвіка Сарчук. Як звітував п. Шеремета, у Вакав у державній школі української мови навчається учнів 80. Пан Шеремета каже, що мав труднощі заохотити наших дітей. Але змінилась ситуація в нашу користь, коли чужинці взялись вивчати нашу мову. Це переконало нашу молодь у значенні нашої мови. Молодь стала з більшою повагою ставитись до своєї рідної української мови. У Єлов Крік, як мене

інформують, є одна кляса української мови — навчає п. Кіндрачук. В Алвені є 40 учнів, навчають: Василь Магус і Петро Юзик. У Кадворті є всі передумови для відкриття української мови в державній школі, легко можна знайти 50 учнів, — каже п. Орест Заставний, — але покищо діти навчаються української мови поза годинами навчання в державній школі. При українській православній церкві у Вакаві є і рідна школа, в якій навчається 33 учні. Учителює пані Марія Максюта. У цій школі є і католицькі діти.

У наших нарадах у Вакаві брали участь також п. п. Чоботок, Луцюк і Білокурій.

Ріджайна, Саскачеван

Другого дня, в понеділок 23 березня, я вже був на зборах у Ріджайні. У Ріджайні головою відділу КУК є дост. суддя Б. Корчинський. Збори наші відбулись у залі при українській католицькій парафії. Зборами проводив суддя Корчинський, секретарював п. В. Сагаш. У зборах узяли участь представники всіх існуючих тут організацій. Було і духовенство як католицьке, так і православне. За українську православну школу звітував директор п. Дмитро Кирилюк. У школі 60 дітей. Крім нього, учителюють тут: пан Т. Король, пані Клапоушак, пані Петрилюк. За УНО звітував голова п. Михайло Дробот. У школі є 25 дітей, але крім цього при УНО є школа танку і вишивки, в якій навчається коло 150 учнів. За школу при українській католицькій парафії звітував п. В. Сагаш. Українська школа тут існує від 1932 року, навчається 75 учнів. Працюють чотири вчительки: сестри — Юхимія і Неоніла та молоді сили: п-на А. Саганська і п-на Марта Сагаш.

Були започатковані в Ріджайні Курси Українознавства. Як інформують мене, вони були на такому високому рівні, що залишилось на ньому лише кількоро учнів.

При університеті на славистичному відділі української мови навчає д-р Надія Попіль, студентів коло 20 осіб.

У дискусії висловлювався вчитель психології в державній школі — п. Михайло Гуменюк. Він інформує, що в Ріджайні був започаткований курс вечірньої школи, ще в 1960 р Школа перестала існувати через малу фреквенцію учнів. Спра-

ва вечірніх курсів розмовної мови й тепер дуже актуальна, — каже п. Гуменюк, — треба тільки добрих нових метод навчання.

Суддя Корчинський обіцяє поробити заходи, здобути фінансову допомогу для фінансування українських шкіл і організацій, що своїм завданням ставлять плекання української культури.

В дискусіях висловлювались: Д. Кирилюк, В. Сагаш, М. Балич, М. Гуменюк, М. Дробот і інші.

Мус Джо

Вівторок, 24 березня 1970 р. Підношу слухальце, набираю номери і десь здалека-далека, з металевої скриньки, відзивається голос людини, голос слабкий, але теплий і щирий: — “Я радий вам допомогти, та нездужаю. Авта в мене свого немає та й сил нема, щоб доїхати, зустрітися з вами. Наше життя тут забите дошками. Але всього не перекажеж, коли б ви могли заїхати до мене, поговорили б... Коли будете висідати з автобусу, на останній зупинці, зверніть увагу на будинок — опущений, з вивітрілою вивіскою, а зайдете до мене, то поговоримо”.

Я взяв адресу й поїхав. На останній зупинці висідаю і бачу цей дім. Засніжений будинок і прослідку до нього немає. Вивіска збита вітрами й дощами, але відчитати ще можна: “Народний Дім”. Іду до дверей, роблю перший прослідок, двері не замкнені, і я заходжу. На залі нема нікого. Під сценкою біліє березовий хрест з вінком з макових квітів, припалий пороком. Проходжуюсь по залі, може, хтось з'явиться. Вилинялі написи вказують на життя в минулому. Мудрі й дотепні гасла, та не сучасні. Сідаю на лавочці під шафою. Раптом вбігає гурт молодих хлопців і дівчат. Вони включають патефон, беруться за рамена й пускаються в танок. Десь здалека з-за океану вскакує в ці стіни наша гуцулка і сплітає хлопців і дівчат у такому крутежі, що все навколо вас реально й живе обертається у якийсь дивний сон. Я вже так і хотів би в цьому сні прокинутись. Гурт більшає. Прекрасно танцюють, і видно, що це солідна підготовка до якогось поважного виступу. Молодь мене не помічає. Говорять усі по-англійському. Тільки вряди-

годи чується: “мережка, вихилисник, дрібушечка, присюди...” Але й без цього пізнати, що це наша молодь — пізнати по виразі облич, по темпераменті, по всьому тому, що витягає з душі наверх наша мелодія.

Входять дві жінки, з писанками й фарбами, примощуються біля сцени. Засвічуються якісь каганці й сумерк наповняється запахом ладану і свіжою вощиною. Запримітили й мене, незнайому людину. Одна підходить, знайомимось — це пані Галя Лис. Тут, здається, її дочка танцює. Ми розговорились. “А де ж ваші чоловіки” — питаю. — “Чоловіки працюють”.

Молодь тут не має своєї організації — сама вона себе знаходить у державній школі. У школі час-від-часу влаштовуються виступи етнічних груп, і це заставляє нашу молодь гуртуватися й підготовлятися до виступів. Молодь не лише танцює, але й співає. Звичайно, краще, якби наша молодь мала свою українську організацію. Але чи можливо, щоб у нас була одна українська організація? “Цей гурток молоді, — каже пані Лис, — це тут без різниці — всі, коли ж почати організувати її, стане розпадатися на окремі організації, і тоді тяжко буде вже всім разом зібратися”... Була тут і спроба створити при державній школі вечірні курси української мови, та замало вчащало на ці курси й нічого не вийшло. Існує десь українська школа при українській католицькій церкві, але скільки там тих дітей — не знаємо. Не можемо додзвонитись.

Я їду зустріти людину, що запросила мене до себе. Це зовсім недалеко. Застаю вдома. Поговорили ми та й узялись за телефон. Але куди не телефонували, нічого не вийшло. Один на праці, другий вже в ліжку, третього нема вдома, і нічого не клеїлось. Виходимо з хати і йдемо до Народного Дому, може там ще хто навинеться. У Народному Домі не світилось. Я записав собі декілька телефонів і поспробую ще з деким скомунікуватись вранці перед виїздом.

У Йорктоні

Не багато буде нам користи з нашої поїздки, як ми, вислухавши людей, збагнувши наші проблеми, не приступимо до конкретних дій. На зборах у Йорктоні вчитель Юрій Сквар-

чук, між іншим, сказав, що на його дітей дуже додатньо враження справив дитячий театр “Євшан зілля”. Про цю сцену діти говорили й говоренням своїм насолоджувались цілими тижнями. Лінгвісти і психологи переконують нас своїми припущеннями, що діти на дітей мають найбільший вплив. Що діти від дітей найлегше засвоюють мову. Що ровесники ровесників ведуть, слабші на сильніших рівняються і підтягаються, як у фізичному розумінні, так і в інтелектуальному й духовому. Тому я пропонував свого часу, щоб організувати нам молоду бригаду з найталановитішої і найсвідомішої молоді й висилати її під час вакацій для зустрічі з молоддю на околиці, де молодь не має українського підсоння, нидіє і вмирає для нас. Тепер, нав’язуючи до слів п. Скварчука, скажу, що необхідно нам подумати над потребою дитячого фільму, який рівночасно й просувався б і по телевізійних станціях. Хтось про ці справи мусить думати і діяти. Марнуються в нас актори й мистці неабиякої слави — немає кому організувати фінансів, щоб використати їх для нашої суспільної справи. При цьому маємо на увазі і пластинки з записом українських пісень (для дітей), казочок та курси української розговірної мови, щоб знайшлись вони в кожній українській хаті і допомагали матерям у вихованні дітей. У цій ділянці працюють наші артисти: Дніпровий й Чайка, але чи багато помагає їм у тому наша спільнота? На одному із своїх виступів п. Юліян Стечишин між іншим сказав: (цитую з пам’яті) “Ми хвалимося, що ми тепер великі, бо маємо своїх послів, міністрів і сенаторів. Колись ми не мали їх, але мали українську родину, з українською мовою і душею в хаті... Сьогодні ми маємо вершки, та не маємо низів, а вершки без підвалин, без здорового фундаменту не встояться...”

Наші “вершки” мусять це мати на увазі й більше дбати про те, щоб цементувати свій фундамент і так відстоювати справу української мови й культури, як відстоюють її провідники інших народів.

Колись прийняте в наших селян гасло, — за Франком — “не забувай, з якої печі хлібом ти годований” — напрошується і тут у Канаді. Громадянство наше хотіло б мати своїх парламентаристів дорадниками і захисниками в суспільних

справах. Та, на жаль, є між парламентаристами такі, які дають про себе знати тільки перед самими виборами. Слово привіту на бенкеті — це ще не суспільна праця.

На плекання нашої культури, як частини канадської культури, ми маємо моральне право до державної скарбниці.

Нав'язуючи до слів п. Скварчука про вульгарні “джовки”, переповнені кпинами з нас, нашої мови й культури, можна сказати, що вони можуть мати подекуди й корисні наслідки для нас. Прийде час, що в нашої молоді обізнеться амбіція, як у французької молоді, і вона зареагує демонстративним поворотом до своєї мови й культури.

В кожній громаді я завжди щось нове почув, побачив, спостерігав. Записок я не робив, бо в усьому покладався на свою пам'ять і свої почування. Декому може й не подобається, що я поміж серйозні справи дуже часто вплітаю свої інтимні і загальнолюдські. Але в житті одне без одного не існує. Ці речі мають свої закономірні пов'язання і наслідки.

В четвер, 26 березня я гостював у інж. Ф. Онуфрійчука. Я любувався його багатою бібліотекою та музейними речами рідкісної вартости. Він завіз мене до Колегії Св. Йосафата. Ректор Колегії, брат Методій, угощував мене бурсацьким обідом. Я перший раз тут. Колегія зробила на мене гарне враження. Кажу гарне — в мене все те гарне, що потрясає, зворушує. У цих стінах я відчув якусь суворість і свою слабкість. В цей час Колегія була майже порожня і кожна стрічна людина тут видавалась мені потойбічною.

Колегія вивінована наймодернішим сучасним устаткуванням. У Колегії, як інформує мене брат Методій, викладають найкращі фахівці — Колегія має добре ім'я. Навчається в ній, оскільки пригадую собі, 270 студентів. Це не самі українці. Є тут і японці, і інші, як звичайно в усіх інших наших колегіях і інститутах. Така суміш повинна оправдати себе тим, що молодь пізнає відмінність кожного з народів і намагається зберегтися сама собою. До того чужинці знайомляться з нашим народом, його культурою і понесуть у широкий світ наше добре ім'я. Очевидно, якщо наша молодь проявить себе добре і не затушує своїх особливостей в суміші інших. Тут у Колегії є і курс українознавства.

Айтуна

Чим Айтуна закарбувалася в нашій пам'яті? В Айтуні 75% учнів державної школи вивчає українську мову. Учителі критикують підручники й програми. Підручники відсталі своєю тематикою, мовою й методою, у програмах забагато приділяється уваги граматиці і замало тут практичної розмовної мови. Найбільший успіх мають учителі, які вміють порадити собі позапрограмовим матеріалом. По державних школах відчувається великий брак методичних посібників для навчання української мови. Учителями тут працюють: І. Затварницький, Й. Чорний, С. Дяків, Анна Бучко, Гелена Леонард — всі вони уродженці Канади, українську мову практикують по своїх родинних домах і багато працюють над покращанням її. В наших нарадах брав участь і о. В. Корба.

Після наших нарад ми зібралися в хаті одної вчительки на каву. Я дуже приємно почувався в цьому товаристві — молоді люди були щирі й відверті. Ми розважалися при звуках платівок "Капелі Бандуристів" та інших свіжих пісень з України. Молодь наша любить ці пісні, заучує їх напам'ять.

Другого дня приїхав по мене учитель С. Стопира з Фом Лейк. У дорозі ми розговорились. Українську мову він уже дорослим вивчав. Розмовляє досить поправно. Кожна амбітна людина — інтелігент соромиться незнання своєї рідної мови. Дорогу нам перебігали, цілим стадом, дикі сарни. Дороги нам не вистачило наговоритись.

Збори наші відбулися 27 березня в Народному Домі. Заля була заповнена. На зборах були також представники з Вінярда і Шіго. Про значення рідної мови та проблеми навчання висловлювався о. Семотюк.

Вадіна

Другого дня, 28 березня, п-во Стопири завезли мене до Вадіни. Тут я почувався рибою, викиненою на берег. Без уваги на всі мої зусилля не вдалось мені зібрати людей на збори. Пояснювалось це тим, що українська католицька громада святкує Великдень, а в українській греко-православній залі розібрана підлога. Відвідав мене в готелі о. Андрій Тетеренко,

генеральний капелян СУМК. Він належить до молодших священиків, краще розуміє молодь, дітей, і було в нас про що поговорити.

Канора, Саскачеван

В неділю, 29 березня, за своїм пляном, я виїхав до Канори. Їду і думаю: до кого мені тут удатись, мій приїзд буде тут прикрою несподіванкою, бож нікого я про це не повідомив. Висідаю з автобусу, коли підходить до мене стрункого росту людина: — “Чи ви, може, будете той, кого ми виглядаємо?” Знайомимось — це п. Лазурко, секретар відділу КУК у Канорі. “Поїдете зі мною до мене, там ждуть на нас з обідом”. Мені стало надзвичайно приємно, що хтось таки думає про мене, слідкує за моїм пляном, виглядає мене. Приємно провели час обідньої пори в п-ва Лазурків. На обіді я познайомився з парохом української католицької громади о. Ляшкевичем. За одним столом ми всі від найстарших до наймолодших знайшли спільне зацікавлення. Пані Лазурко вчителює в Рідній Школі, старший син п-ва Лазурків Юрій учителює в державній школі, молодша дочка учиться — в усіх нас є певне відношення до справ шкільництва.

В наших розмовах сплітаються знайомі нам події, місцевості і люди. Цих знайомств так багато-багато: одні забуваються, другі набуваються, але є й такі, які залишаються з нами, мов одна родина, з якими доводиться ділити нашу долю. Тут у Канорі, зустрів я колегу по фаху — учителя М. Лаб'юка, який багато дав мені корисних інформацій.

Другого дня я був запрошений на обід до п-ва Кобринських. Перед обідом ми були глядачами чудового виступу талановитих донечок п-ва Кобринських. Вони дуетом проспівали нам дві українські пісні. Це дійсно було щось найкраще, що я зустрів на своїй дорозі. Панство Кобринські народжені в Канаді, але їхні донечки такою чудовою українською мовою розмовляють, що тяжко повірити, що ці діти розмовляють ще й іншою мовою. Це ще один приклад, який переконує мене, що третє покоління може так само добре розмовляти рідною мовою, як і їхні батьки чи дідусі, що діти рівночасно можуть вивчати добре дві і три мови.

Після обіду ми поїхали на збори, які відбулися в залі при українській католицькій церкві Св. Петра й Павла. Збори відкрив і проводив ними голова відділу КУК п. В. Мисак, він рівночасно є і мейором міста. І ви не можете тут не почуватися, як вдома, де державні школи заповнені навчанням української мови, у школах українські вчителі і мейор міста українець.

Звітну доповідь про навчання української мови в державних школах Саскачевану зробив п. Степан Кобринський, який є тут цілим промотором цих справ. На зборах були також і представники з Бюкенену. Хоч уся тут наша дітвора вивчає українську мову в державних школах, то є ще українські школи, в яких більшу увагу кладеться на виховання. У Бюкенені є українська школа, в якій навчаються діти обидвох віровизнань. Тут працює молодий учитель Юрій Лазурко, він працює рівночасно і в державній школі. Другою вчительською силою є пані Б. Мула. В Канорі при церкві Св. Петра й Павла існує передшкілля і школа, в якій навчається 60 учнів. Навчають тут: Ірина Лазурко, Олесь Біла, Петруся Марцінка, а допомагають у праці Маруся Шевчук та Анна Пилипчук.

Після доповідей відбулася дискусія, у якій висловлювались: о. прот. В. Бойчук, добродійка Бойчук, о. Ляшкевич, о. Гардибала (з Бюкенену), Юрій Лазурко, пані Кобринська, пані Лазурко і інші.

**
*

Підсумки

На цій сторінці обірветься моє слово про Західню Канаду. Я об'їхав її, але тут не об'їхати, а треба пішки обійти, стопою своєю відміряти цей простір, щоб збагнути його глибину, його рівнини, височини й низини у фізичному і духовому розумінні. Підкорення диких прерій, уростання у цей ґрунт цільми своїми поколіннями, дерзання за своє фізичне і духове існування — здобути цей простір — не згубитись у ньому, “здобути, або вдома не бути” — це цікава сторінка історії нашого народу в змаганні за своє існування, це дуже цікава й глибока соціологічна студія, ніким ще не відкрита. Скільки тут пролялось поту й сліз, прошепталось щирих молитов, про-

співалось рідних пісень, щоб перебути стужу,, не датись чужим зазіханням, щоб викликати своє сонце на ці простори! Углибившись у це — іншими станете. Тому я, телефонуючи з Канори екзекутивному директорові д-рові Кальбі, між іншим, сказав: “Вертаюся іншим”.

Культурне життя українців у Канаді, що було набрало великого розквіту, як сказав п. Петришин у Йорктоні, було перерване і припинене війною. Молодь покинула сцену й пішла боронити країну. Багато не повернулось, а ті, що повернулися, продовжували студії, або були призначені на відповідальні урядові становища. Відчувалось брак тяглости в праці, настигла тріщина, яку не легко було вже заповнити. Багато народ покладав надій на нову еміграцію. І безперечно, що нова еміграція значно підсилила культурне життя українців у Канаді, але Захід дуже мало з цього скористав. Своєю більшістю нова еміграція поселилась у Східній Канаді. До того вона не включилась або включилась дуже незаметною кількістю в наявне вже культурне життя, і то почала по-своєму. (Я цитую за висловами зібраних на зборах у Йорктоні.) Критика наших підручників, метод навчання, аматорських виступів не підняла нас, а проголомшила... Тепер молодь наша наближається до себе й починає себе краще розуміти, ніж ми — батьки її. І тільки молодь — свідоміша молодь молодшої еміграції, наблизившись до молоді старшої еміграції, може найбільше зробити у припиненні асиміляційних процесів. Жаль тільки, що батьки тут грішать ще своїми невилікуваними недугами минулого.

Шкільництво у Західній Канаді (в державних школах) мережане на канві праці в минулому. Воно є проблизком праці минулих поколінь. Десь здорове зерно нашої свідомости впало на пригожий ґрунт і дало свої паростки, колос, зерно і свіжий посів. Праця наших народних домів, інститутів, колегій, парафій не пішла намарне. Пригляньмося, хто ці люди, що організують це шкільництво, зберігають українську мову і практикують її по своїх домах? Це кращі одиниці, вихованці наших українських організацій і інституцій. Запитайте їх, що їм допомогло бути українцями? Бувало, іноді, що один момент,

одна зустріч, одна доповідь, одна прочитана книжка — повернула нам людину, яка перебувала в чужому полоні.

Чи Захід засимільований? Я б не сказав, що так. Навпаки, я запримітив велику відпорність. Але замало бути відпорним на тиск чужої культури. Треба бути постійним споживачем свіжих культурних добутків свого народу. Коли це постачання недостатнє — людина нидіє, робиться упослідженою, відсталою з комплексом меншевартости. Я зустрічав людей, які ніяк не піддалися асиміляції, залишилися такими самими, як були перед п'ятдесятьма роками. Жаль таких людей. Вони роблять враження рослини, що зниділа через брак свого підсоння. Ви зустрінете людей (не тільки серед українців), які розмовляють жакливою мовою, які ніякої мови не знають — розмовляють якимсь зліпком, жакливим жаргоном. Між такими людьми найбільше злочинців трапляється. Вони свого не знали, чужого не навчилися. І над цим, власне, уряд Канади мусить серйозно замислитися. Без плекання питомої культури свого народу інтеграція неможлива. Ходять люди не засимільовані, але приголомшені, прибиті, упосліджені. Це, розуміється, одиниці, яких ані одна, ані друга культура не досягла. І щойно тепер ми бачимо, яку велику суспільну роль в Канаді відіграли наші культурно-освітні інституції. І це власними зусиллями. А як набагато краще спільнота Канади виглядала б, коли б уряд інституції ці підтримував, фінансував їх!

Фінансування школи — не маловажна справа. Не годиться використовувати вчителя за безцін. Коли є потреба піднести рівень навчання, ставимо вимоги до вчителя, то й треба його належно оплачувати. Використовування вчителів — ідейних одиниць за безцін, шкідливо позначається на їхній роботі.

**Рідна Школа при Катедрі Св. Володимира й Ольги.
Посередині о. митрат Василь Нушнір, збоку вчителі: п-ні І. Качор,
п-ні Я. Іванчун, п-ні Л. Беренницьна, п. М. Оришук, п. О. Каліцінський.
Внизу: о. Г. Олійнин та о. Р. Кисілевський.**

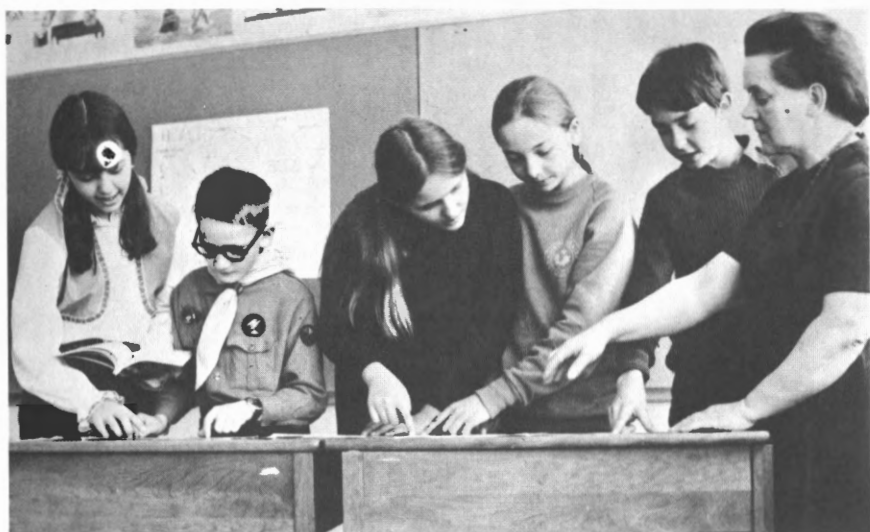
**Рідна Школа при Катедрі Св. Володимира й Ольги існує від початків парафії.
Переорганізовано її 1965 року. Управителем школи довгі роки був
о. Р. Кисілевський, а четвертий рік є п-і І. Качор. Учнів біля 180. Науна
відбувається в будинну державної школи. Склад учителів: п. О. Каліцінський,
п. Ю. Гавалешна, п-і Л. Беренницьна, п-і І. Качор, п-і Я. Іванчун, п-на М. Чучман,
п-на Л. Нарожняк, п-на А. Ференц, та двох натежитів о. Р. Кисілевський та
о. Г. Олійнин.**

Рідна Школа Св. Володимира й Ольги — Свято Матері.

Лекція співу, учительна п-ні В. Нисілевська-Головна.

Лекція географії, учительна І. Начор.

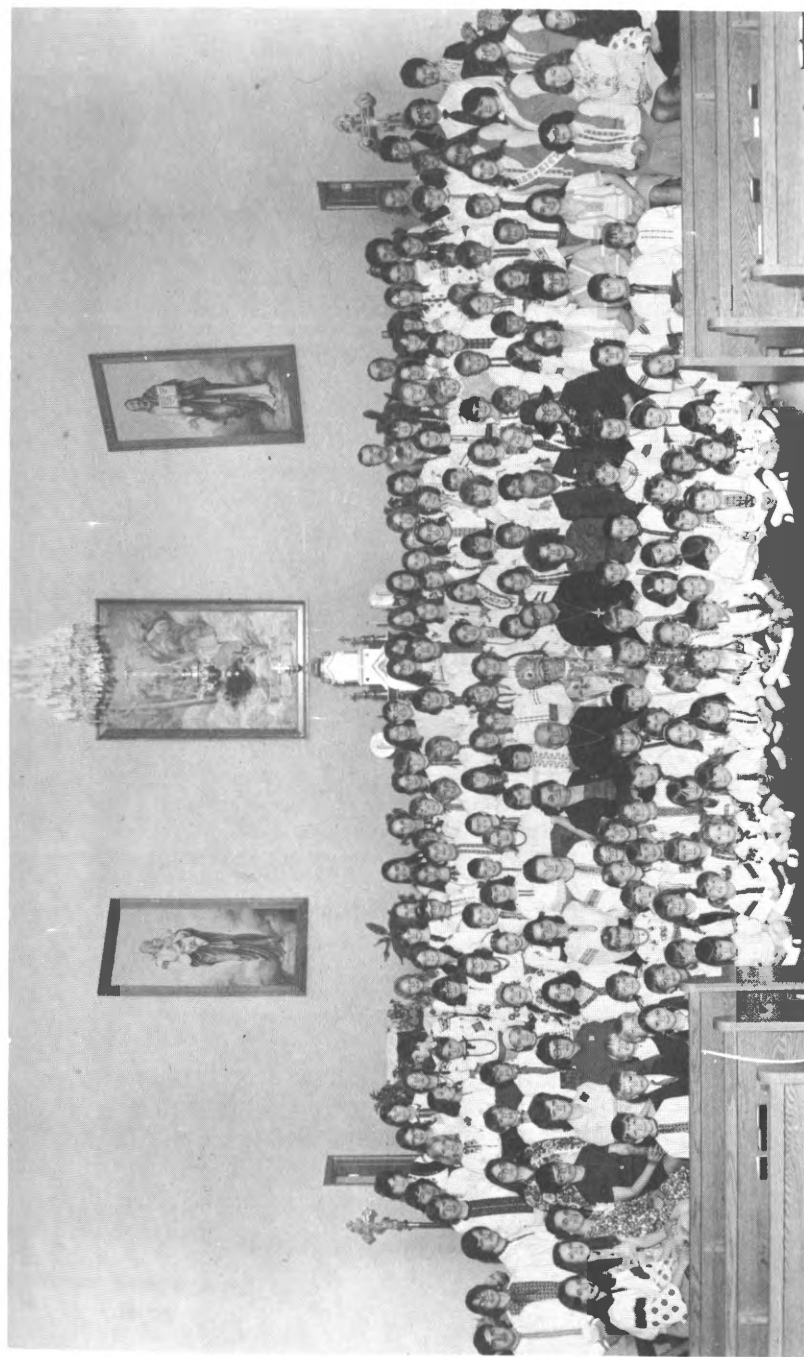
Лекція української літератури (кл. 9) учитель О. Каліцинський.

Рідна Школа Св. Володимира й Ольги — учні при праці.

Абітурієнти (1978 р.)

Недільна і Українська Школа при Катедрі Пресвятої Тройці в Вінніпегу (1974 р.)

Рідна Школа УНО Вінніпег.

Сидять зліва до права: Анна Паньків (учительна), пані Бально (дружина вчителя), п-на Маруся Геврин (учительна), д-р Богдан Бально (учитель співу), Іванна Севериненно (дирентор школи), мгр. Іван Геврин (голова УНО), о. д-р Степан Семчун (учитель катол. релігії), Іванна Зельська (учительна), Мирон Оришун (учитель), д-р Степан Луговий (голова Батьківського Комітету), п-на Аня Січ (учительна).

Із громадських нарад.

**Учасники Окружної Учительської Конференції у Вінніпегу, 20 жовтня 1970 р.
із проводом Краєвого Центру Українських Шкільних Рад.**

Рідна Школа УНО — Вінніпег (під час шкільної Імпрези).

Рідна Школа УНО, Вінніпег, класа 10.

Стоять від ліва: Оля Цяпута, Віра Пронопів, Іванна Зельська (учительна), Стефанія Пиль, Марія Климків, Андрійна Буячон, (другий ряд): Ірина Наум'юн, Тарас Бабух, Ігор Шаварський, Борис Генґало, Богданна Вовнович.

В ШКОЛІ НЕПОРОЧНОГО СЕРЦЯ МАРІЇ У ВІННІПЕЗІ

Рідна Школа Т-ва "Просвіта" у Форт Віліям. Директор — довголітній заслужений учитель-диригент п. Григорій Мигаль.

Рідна Школа Т-ва "Просвіта" у Форт Віліям. Дирентор — довголітній заслужений учитель-диригент п. Григорій Мигаль.

Рідна Школа при церкві Св. Понрови в Танدر Бей (Порт Артур). Стоять у лівому кутку: Стефця Бойно (учительна), Ярослав Моснва (дирентор), сестра Августина — учит. релігії. На правій стороні: о. Ярема, сестра Матея, Геня Мисин і Ганя Константин — учительки. Рік 1970

Учні Об'єднаної Рідної Школи в Тандер Бей (1978 р.) на дозвіллі. В задньому ряду від ліва: Ярослав Москва (дирентор), Марійна Занревсьна (учительна), Петро Михайлишин, голова Шнільної Ради, Лєся Нuzин (учительна), І. Боднарчун (інспентор).

Об'єднана Рідна Школа відділу НУК в Тандер Бей. Учителі зліва: Ярослав Москва, Григорій Мигаль.

Орнестра Рідної Школи в Судбурі — учитель Іван Стонолоса, рік 1937.

Орнестра Рідної Школи Філії УНО Судбурі, учитель-диригент Василь Курилів рік 1945,

**Дитячий садок Філії УНО в Судбурі, учительки: Євгенія Барицьна,
Анна Бордун (1962 р.)**

**Нурси Українознавства в Судбурі (1966 р.) Дмитро Зубаль (дирентор),
учителі: о. Теодор Прийма, Степан Стасюк, о. Андрій Тетеренко,
п. Володимир Давидян.**

Різдво Рідної Школи УНО — учитель М. Нуцин (Судбурі 1957 р.)

Рідна Школа Філії УНО в Судбурі (1975 р.) Учителі: Євгенія Барицьна, Дмитро Зубаль, Теодозія Шіпош.

Рідна Школа Філії УНО в Судбурі (1965) учителі: Оля Рогатин, Анна Бордун.

Рідна Школа Філії УНО в Судбурі (1972 р.) учитель Дмитро Зубаль.

Рідна Школа під патронатом НУН у Судбурі, 1979 р.
Зліва: Надя Новальчун, Тамара Шевців, Володимир Радомський (учителі).

Нурси Українознавства, Судбурі, Онтаріо, 1970 р.
Зліва: Євгенія Барицька, зправа — Маруся Стефур (ноординатор),
Лідія Ольга Натульна — директорна.

Ошава

13. XI. 1975 р.

В дорогу до дітей викликають нас дзвінки — дзвінки телефонів. Застрайкували поштарі, страйкують учителі — життя не страйкує. Не страйкують і вчителі наших українських шкіл, хоч умовини їхньої праці набагато тяжчі, ніж учителів державних шкіл.

У час страйків телефони у русі. До нас прибивається телефон ексекүтивного директора КУК д-ра С. Яр. Кальби: "Президія вирішила, збирайтесь у дорогу!" Коротко, зобов'язуючо. Починаємо від Ошави. За вікнами автобусів чергуються шпаліри автомобілів, мости і людні перехрестя. В автобусі гамір. Ідуть розмови про страйки поштарів, вчителів, про реабілітації і лібералізації. Розмови ці заторкують і дитячий світ. Боляче, що страйкарям-учителям байдуже, що станеться з їхніми учнями. Деякі стануть на працю і раз назавжди покинуть школу, інші підуть вулицями — відстануть і чи наздоженуть утрачене? А скільки їх уже не повернеться у шкільну лавку?! Жаль, що переважають тут шлункові інтереси. Матері підносять голос за лібералізацію. Їм цікавіше працювати, ніж дітей виховувати... А які наслідки цього? Яке буде людство, коли виростатимуть діти без матірньої ласки. Що заступить їм рідну матір?

Автобус наш закручує на автобусну станцію. Ошава. На дахи сідає мрійливий сумерк. Ліхтарі нанизують на деревах своє срібне павутиння. З-за дерев підводиться казково освічений будинок — державна школа. Перед будинок заточуються автомобілі, висідають діти. "Будьте чемними!" — падають у сумерк вечора привітні слова батьків. Коридор наповняється дітьми. В одному кутку директор школи о. Славченко сортує розмножені лекції.

— Можна мені? — питаю.

— Будь ласка! — Двері для вас у нас завжди відкриті, — відповідає директор.

Дзвінок, молитва і кляси тепер наповняються звучанням української мови. Нема нічого приємнішого, як спостерігати дітей при праці. Вони рядами, похилі над книжками, немов ті

голуб'ята, що злинули зі стріхи, вибірюючи зеренця — літери і слівця — необхідний корм душі, на цій не рідній — прибраній батьківщині.

В ошавській школі в цьому році навчаються 202 учні, працює 12 учителів. Стараннями п. Ер. Гуцуляка, голови відділу КУК, школа увійшла у систему навчання вечірніх державних шкіл. Школа користується безплатним приміщенням, учителів оплачує скул-борд. Учителі тут солідно працюють над підвищенням своїх кваліфікацій. Вони організовано щотижня доїжджають до Торонта на вечірні учительські курси при Джордж Бравн каледжі, директором яких є проф. Едвард Бурштинський. Оплату вчителів зрівняно з оплатою державних шкіл, вигідні приміщення і тут уже ніхто не може жалитись на низьку платню чи невикідне приміщення. Від солідної праці вчителів залежатиме успіх цієї об'єднаної школи. Я прислухаюся до мови учнів, заглядаю в учнівські зошити. Зошит — це обличчя учня, це дзеркало праці вчителя.

Побаганим було б, щоб з першої класи практикувати в наших школах графовані зошити. На каліграфію в наших школах немає часу, тому треба цю каліграфію практикувати при заучуванні писання літер в першій класі, користуючись графованими зошитами. У наших умовах на першому місці ми ставимо розмову, на другому — читання, а на третьому писання. Дуже часто трапляється в наших школах, особливо в англомовних відділах, що учні гарно читають і красно пишуть, але прочитаного не розуміють. Тому рекомендується вчителям побільше працювати над розвитком мови. Деякі підручники в нас перестаріли як тематикою, так і перевантаженням теоретичних слів. Коли в підручнику для більшості учнів більше як одна третя слів є незрозумілими — підручник такий треба замінити приступнішим. Учні повинні збагачувати свій лексикон у системі від слів практичного вжитку до складніших слів, менше вживаних.

Ошавська школа має всі можливості стати зразковою школою. Залежатиме це все від керівництва і вчителів.

У навчальному році 1977/78 школа ця мала вже своїх випускників — матурантів, які скористувались належним кредитом за українську мову. Це, мабуть, перша школа в Онтаріо,

що здобула те, за що змагаються всі інші наші школи. Директором школи в цьому році є п. Микола Бартків.

У Свято-Миколаївській Школі

Свято-Миколаївська школа при вулиці Белвудс у Торонті належить до тих передових шкіл, що до цих пір зуміли вже випустити зі своїх стін ціле покоління молодших свідоміших громадян. Новий шкільний будинок. Заходите в коридор, на вас дивляться із стін ряди молодих облич — випускників Курсів Українознавства зі своїми вчителями. Сотки хлопців і дівчат, деякі з них з покінченою університетською освітою, на відповідальних постах державного і громадсько-суспільного життя. Дуже приємне враження робить нова модерно обладнана школа. Кімнати світлі — просторі, стіни пишаються в образах і картинах. Приємне враження справляють стінні газети. Ми з директором школи п. Іл. Шкільником відвідуємо лекції, починаючи від найстаршої шостої класи, яку веде вчителька Олександра Ковалик. У класі 25 учнів. Лекція проходить зразково. Вчителька з вродженими здібностями педагога. Вона вміло керує увагою учнів. Лекцію ілюструє різними допоміжними матеріалами. Конспекти вона свої розмножує і цими конспектами можуть користуватися учні. Я заглядаю у зошит учениці Віри Мармаш. Зошити чисті, старанно переправлені. Клас ця працює три рази в тиждень. Це свідчить про свідомість батьків, їхні вимоги до школи й увагу до своїх дітей. Ми пройшлись по класах і винесли гарне враження про працю вчителів. Вони тут з доброю педагогічною освітою і досвідом. Довголітніми вчителями працюють тут пані: Яр. Ломага, Ір. Курман, М. Павлишин, а довголітнім директором цієї великої тоді школи (біля 500 учнів) був п. Михайло Федак.

Старші класи т. зв. Курси українознавства навчаються по суботах, під окремим керівництвом директорки пані Ярослави Зорич. При Громаді є тут і цілоденний дитячий садок — веде його пані У. Чайковська.

Після навчання ми зібралися з учителями, щоб обмінятися думками щодо наших можливостей у поліпшенні вчительської праці. У наших нарадах узяв участь і о. декан Іван Сиротинський, парох цієї громади.

Наші турботи не обмежуються до одної школи; у нас є загальні специфічні проблеми в кожній школі.

Специфічне питання: школа нова, зразкова. Вчителі з добрими кваліфікаціями, солідно працюють — у цій школі примістилося б удвоє більше дітей, чому не користати з цього іншим, меншим школам, у яких немає ні відповідних приміщень, ні вчителів, ні можливостей поділу учнів на окремі класи. Поеднані класи мало успішні. Діти в більшому гурті краще почуваються. Комунікація уможливлена. Роздріблення шкіл — це наше розгублення: — розгублення дітей, часу і грошей. Кожній громаді, організації чи родині вільно навчати своїх дітей так, як вона собі захоче, але при всьому треба керуватися інтересом дітей. Питання — де вони більше скористають, де краще почуватимуться.

Загальні питання: чи уряд у своїй політиці багатокультурності піде назустріч потребам наших Рідних Шкіл? Нам відомі труднощі введення української мови в державні школи: брак учителів із знанням української мови, брак відповідного числа дітей, брак відповідних підручників, але чому, за рахунок цього, не підтримати вже зорганізоване українське шкільництво — допомогти йому бодай у такій мірі, як зроблено це в Ошаві. Чому в одному місті це можливе, а в інших... хіба це не один уряд? Шовіністичні настрої деяких урядовців негативно відбиваються на політиці уряду в цілому. Проблеми ці турбують нас — учителів, батьків і всіх громадян Канади.

Недавно в приміщеннях цієї школи старанням Пров. Ради КУК відбувся дводенний учительський семінар — конференція вчителів Рідних Шкіл Східної Канади, у якому взяло участь біля 200 учителів. Це вказує на живучість українського шкільництва, і легковажити його не можна.

В дорозі до Веллянду

Субота, 22 листопада 1975 — я в дорозі до Веллянду.

Кожну довшу зупинку автобусу використовую для телефонічних контактів із школами. В дорозі прив'язується до мене якийсь дядько. "Це добре, що ви цікавитесь нашими школами, — говорить, посміхаючись, — щоб так діти наші цікавилися ними. У мене внук, та він плачучи йде до школи.

Тяжка ця наша школа. Там багато такого навчають, в чому і я не можу йому допомогти. А він коли б половину знав того, що я знаю, то я був би щасливий... Запитайте мене, що таке іменник, то я й сам не знаю, як це сказати. Але без цього я багато прочитав, люблю книжку і знаю її ціну. А вчився я не цілих два роки. Внук мій вчиться вже шостий рік, але якось не те вчиться, що треба йому знати..."

Як і чого навчати нам наших дітей, що приходять один раз на тиждень до школи та ще тоді, коли вдома не говорять українською мовою — це досить складне питання, над чим треба нам учителям серйозно подумати.

Веллянд, Онтаріо

Я вже у Веллянді. Висідаю з автобусу. До школи мені яких 15-20 хвилин. Іду пішки. Школу знаю. Я тут був передминулого року. Відділ КУК zorganizував школу; спроби організувати дві окремі школи не вдалились. Для zorganizування спільної школи треба було zorganizувати відділ КУК. Відділ КУК очолив о. Т. Глуханюк, він був одночасно і директором школи. Головою Батьківського Комітету був о. Роман Галадза. Школа знайшла своє приміщення при державній школі. Тепер о. Глуханюк на парафії у Грімзбі, і мені цікаво що сталося тут зі школою.

Біля дверей зустрічають мене вчителі: добр. Ірина Галадза (директорка) і учитель п. Богдан Петрусик. Ми використовуємо перерву навчання для своїх інформацій, сходимо в одній класі. Знайомлюся з новими вчительками, Оксаною Криницькою та Іриною Шумило. Обговорюємо шкільні проблеми. Школа всупереч всяким труднощам існує. Є й садочок, передшкілля і курс для дорослих, який веде о. Роман Галадза.

Директорка школи жаліється, що не всі її вчителі могли взяти участь у дводенному семінарі (13-14 вересня) у Торонті, і пропонує зробити районну конференцію вчителів в Ніягаській окрузі, де могли б узяти участь вчителі місцевостей: Сен-Кетерінс, Веллянд, Грімзбі, Ніягра Фалс, Бімсвіл і інші. Думка зовсім слухна, і вона тільки підтверджує наш план улаштувати зустрічі вчителів, конференції і семінари

в окремих більших осередках: Монреал, Віндзор, Торонто та окремих районах, де б учителі мали більшу можливість висловлюватись про свої труднощі й успіхи, обмінюватись досвідом шляхом улаштування показових лекцій тощо.

Я проходжуюсь по клясах і бачу ті труднощі, на які вчителі натрапляють у своїй праці. Тільки в праці людина натрапляє на ту стежку, яка веде її до успішного завершення навчального процесу. Тому так дуже потрібен нам цей обмін досвідом вчителів.

З Веллянду я повертаюсь з молодими вчительками Оксаною Криницькою і Гриною Шумило до Сен-Кетеринсу. Вони з тих молодих, що зростали в Канаді, тут учились і навчають; виростили в наших молодечих організаціях, були і є їх провідниками, добре знають усі обставини, і приємно з ними передискутувати всі наші найболючіші питання. Оця молодь — це немов та кладка, що еднає нас старших із нашою молоддю і дітьми. Яка корисна для мене оця подорож. Те, що я побачив і почув, не прочитав би у великих томах. Зупиняючись у Сен-Кетерінсі, накручую телефон, шукаю вчителів, священників, щоб збудити тут зацікавлення районною конференцією. Від о. прот. Федора Легенюка довідуюсь, що тут курси українознавства, що під патронатом КУК, уже оплачувані урядом.

Коли я відвідав цю школу в 1979 р., директором школи застав я молоду людину — нову з України, п. Богдана Штангрета. Учительками працюють: Дана Римар, Леся Грабовельська і Катря Гливка, — це у Веллянді.

Грімзбі

Субота, 29 листопада — я у Грімзбі: завітав досить несподівано і то тільки тому, щоб не турбувати цю дуже гостинну громаду, яка до наших зустрічей церемонно готується. Українська школа приміщується при українській православній парафії св. Юрія, при вул. Онтаріо. Школа ця тут, відколи українці тут. Будинок відремонтовується, а школа — оновлюється завжди свіжими й свіжими дітьми. Бачила ця школа багато вчителів і має вже вчителів свого власного хову. Останній раз, коли я тут був, зеленіли виноградні сади, люди збирали щедрі плоди, а тепер засклилось небо, сонце десь загуби-

лось, застигло; почорніли сади, дожидають у смутку білого покривала. Директором школи працює о. Глуханюк — настоятель громади, а вчителями: добр. Лідія Глуханюк, пані Віра Канцяр і панна Маруся Шувера. Приємно було довідатись, що проводиться навчання української мови і в державній школі. Очевидно, це вислід старань попереднього пароха, голови КВОР о. Міненка. Покищо є лише 18 учнів, навчає вчителька Ніна Канцяр. Також започаткувала українську школу українська католицька громада. Там учительками працюють: панна Маруся Шувера і панна Уляна Плав'юк, яка в цьому році склала іспит зрілості на Курсах Українознавства в Грімсбі.

Лондон, Онтаріо

Восьмого грудня зупиняюся в Лондоні. На автобусній станції зустрічає мене д-р Євген Рослицький. Він тепер виконує обов'язки голови Шкільної Ради Онтарійської Ради КУК. Про зустріч цю домовились ми з ними на нарадах у Торонті, де ми обговорювали потребу семінара для вчителів, які навчають української мови іншомовних дітей.

Посмутіло надвечір'я, занурившись у навислі снігові хмари. Прокидаються вулиці у вогнях перехресть, і ми намагаємось виплутатись із рухливих семафорів, щоб якнайшвидше добитись нам до школи. Школа тут, об'єднана, приміщується в будинках державної школи. Дорога нам обірвала тему про догматичне ставлення справ у нашому шкільництві. У д-ра Рослицького зайняття в університеті, а йому хочеться бути й на нашому обстеженні. Сьогодні ми вже не встигаємо всюди бути, все зробити, що жде наших рук.

В освітлених коридорах школи зустрічає нас директор Володимир Жилавий. Після його інформацій про стан школи ми проходжуємось по класах. Учителями, крім директора школи, працюють пані: Валентина Сніг, Марія Жилава, Надія Шульга, Ірина Горіх, Галина Жидовка (заступниця), співу навчає Мирослава Горіх. Проходжуємось від найнижчої до найвищих клас, включно до збірної лекції співу. Починаємо від англomовного відділу, який веде вчителька пані Ірина Горіх. Це, мабуть, найчисленніший відділ. Тут деякі діти наполегливо працюють, щоб наздігнати своїх ровесників в україномов-

них відділах, але є й такі, що воліють залишитися англомовними. Між дітьми доросла жінка. Як інформує мене директор школи — це німкеня, яка одружилася з українцем і вивчає українську мову, дуже успішно. Наш настрій поправляється у вищих класах, де учні гарно читають і розмовляють ще по-українському. Це сливе в кожній школі. Воно вказує на те, що мова в дітей з року-на-рік бідніє. Гарно тут діти співають. Спів по наших школах залишиться основним предметом навчання української мови.

Діти люблять спів — люблять нашу українську пісню, наша українська пісня, мов рідна мати, навчає і виховує, вона промовляє до розуму й душі. Прищепім же цю знахорку-пісню в устах і душах наших дітей.

Перерву використовуємо для обміну думками з учителями, а після цього як діти виходять із клас, на їхні місця сідають батьки, і ми продовжуємо свої наради — журимось і тішимось тим, що досягаємо мозолем нашої душі. В батьківському комітеті головою є пані Співак. У наших нарадах бере участь і колишній директор цієї школи, священник архимандрит М. Дебрин (теперішній владика), який передав керівництво школи своєму заступникові п. В. Жилавому. Директор В. Жилавий у своїй праці солідний і вимогливий.

При цій школі навчається біля 50 учнів, а крім цього є й університетська молодь, є й вищі класи (Курси Українознавства), якими відає відома письменниця, поетеса Леся Храплива-Щур, яка одружившись, переселилась сюди, і лондонська громадськість збагатилась ще одною культурною силою.

Рідна школа УНО — Західне Торонто

Українське життя в Торонті бурхливими хвилями б'ється об стрімкі береги англо-сакського світу. Починалось воно, кажуть, десь із Квіну, а тепер пробивається на північ і захід. Школа УНО — Захід належить до найчисленніших шкіл Торонто. У цій школі навчається біля 320 учнів у 11-ох класах, 13-ох відділах. Довголітнім директором цієї школи був відомий педагог Денис Гевко, а після того, як він відійшов на відпочинок, керівництво школою перебрала енергійна і працьовита довголітня вчителька, пані Ольга Цвик. Школа примі-

щується в будинках державної школи при вулиці Віндермір, поблизу вулиці Блюр. Це одна з тих небагатьох шкіл у Канаді, які, підчиняючись постановам КВОР, залишилися у системі 1-13 кл. Учителями тут працюють: Неля Пашковська, Оксана Саковська, Анна Ігнатович, Ірина Баєр, Анна Якимів, Марія Федак, Степан Піцюра, Марія Грабовська, Катерина Мاستикаш, Юлія Шелегон, Богдан Федчук, Людмила Пукса, Ігор Бурачок, Ольга Цвик. Релігії навчає о. Володимир Шараневич, а співу Н. Пашковська й Ірина Вельгаш. Танцювальною групою керує п. Іван Нестор. Адміністративні справи виконує секретарка Ірина Піхут. У батьківському комітеті головує п. Дмитро Пиріг.

Я відвідав цю школу в суботу, 13 грудня 1975 р. Потрапив до неї слідом за маленькою дівчинкою, що несла книжки під пахою, попрощавшись з дітьми на вулиці, сказала: "Вибачте, але я мушу йти до української школи". Я почув, що це наша дівчинка, і слідом за нею зайшов у школу. Просторий коридор світився безліччю рухливих дитячих оченят. Гарні наші діти, вони відмовляються від суботніх розваг задля навчання української мови. До мене підійшла вчителька, пані Марія Федак. Вона, пригорнувши книжку до грудей, посміхалась. Я бачу, що це *Читанка 3*, і починаю ніяковіти: думаю, зараз мені буде, а вона сказала: "Діти наші люблять вашу читанку..." Мені від серця відлягло. Коли діти люблять, то це найбільше, що може мене потішити, бо не для батьків писали ми книжку, а для дітей. Нічого дивного, коли старшим вона може не подобатись...

Директорка школи, пані Ольга Цвик, дає мені свій план і проводить мене по клясах, поки не прийшла її година зайняття. Опісля я вже сам проходжувався з кляси в клясу. Кляси заповнені учнями. Дисципліна зразкова. У клясах я, звичайно, стараюсь бути непомітним, щоб не відвертати уваги учнів від навчання. Тут від передшкілля, англомовного відділу, до найвищої кляси — кляси матурантів — увесь процес навчання й виховання, немов на нашій земній кулі, що в одному кінці ще ніч, а в другому — на вершках, уже сяє сонце. Нема нічого цікавішого, як спостерігати працю вчителів з дітьми, слідкувати за цим учбовим процесом, під час якого, здається,

діти ростуть вам на очах, стають цікавішими й кращими. У кожного вчителя свій підхід, метода, прийом.

У цій школі дуже цікавий склад учителів: від найстарших з європейською освітою — різних областей України включно до наймолодших, які вже тут навчались і працюють водночас в державній школі і українській Рідній Школі. Тому так цікаво було зустрітися після навчання з учителями. Жаль тільки, що вчителі після навчання досить втомлені і в кожного на черзі інші зайняття: домашні, родинні чи громадсько-суспільні, і не багато лишається часу на обговорення всього того, з чим зустрічається вчитель у своїй праці. Було б побажання частіше сходитися вчителям для обміну думок у вільні дні від навчання. Але в кого знайдеться на це час?

Школа ця вирізняється також великим розмахом у самодіяльній праці на громадсько-культурній ниві. У цьому році тут ставатимуть до матури 22 учнів. Це вершок — жниво багатьох років праці школи.

У навчальному році 1978/79 р., коли я відвідав цю школу, зустрів уже деяку зміну в керівництві школи. Директором школи працює мгр. Наталка Ємець, відносно молода ще людина, з доброю тутешньою освітою і стажем праці. Школа працює за програмою т. зв. “спадщинних мов”. Наталку Ємець в цьому році обрано головою Зв’язкового комітету українських шкіл при борд оф едудкейшен міста Торонта.

Школа північного Торонта

Висідаю з автобуса, проходжу два квартали пішки й повертаю до англіканської церкви, що над її дверима висить на шнурочку табличка з написом “Рідна Школа”.

Зупиняються авта, висівають з автомашини діти, біжать з книжечками до дверей, що над ними хитається табличка — “Рідна Школа”. Заходжу і я в ці двері, буваю тут, сливе, кожного року й потрапляю сюди без адреси. Табличка ця вивішується тільки перед навчанням, після навчання табличку здимають, ховають до наступної суботи. Школа ця існує тут уже багато років.

Колись директоркою школи була тут пані Марія Бурак, минулого року — студентка Мирося Костів, а цього року? За-

ходжу й бачу ту ж саму обстановку: на сцені, навколо стола сидять хлопці і дівчата. Найстарша між ними — це, мабуть, учителька. В бічній кімнатці, мов у вулику, менші діти — дитячий садок, на першому поверсі — перша кляса. З першою клясою займається студентка Віра Гуцуляк. Вона, за своїм стажем, тепер найстарша тут. Праця вчителів тут утруднена слабким знанням у дітей української мови. Це здебільша діти батьків мішаних подруж, третього покоління. Діти ці люблять українську пісню, люблять український танок. Це й тримає їх при школі. Панна Віра Гуцуляк знайомить мене з учителями: дитячим садком займається студентка Марійка Гижка, на сцені із старшими — Маріїна сестра Ярослава Гижка. Курс народних танців веде студент Марко Олійник з Андрієм Малетом.

Кінчається 11 година, діти виходять на залю до танців, а на їхні місця заходять дорослі. Курс української мови для дорослих веде пані Варвара Юрійчук. У неї своя метода навчання. Тому, що в курсантів різний інтерес вивчення української мови, учителька кладе в основу навчання нормативної української мови. Мову вона знає добре, як українську, так і англійську, і студенти багато користають з її лекцій. Але мене все більше цікавлять діти.

Побувавши на лекціях, бачу багато можливостей поліпшення метод цього навчання, тому обов'язком нашим лишається врахувати потребу таких шкіл при опрацюванні програм, підручників, допоміжних матеріалів та при підготовці семінарів для вчителів.

Прощаючись з учительками, притримую руку круглоокої, стрункої дівчини.

— Когось ви мені нагадуєте...

— Я таки себе нагадую вам. Ви, мабуть, забули мене. Я ваша колишня учениця — Марійка Гижка.

Дивлюсь на струнку красуню і згадую оту соромливу дівчинку, що за кожне слово сказане невлад так дуже червонілась. А вона продовжує:

— В мене мати німкеня. Я мала труднощі в дитинстві вивчати українську мову. Батько на праці, а мати хоч і заставляла вчитися та допомогти мені не могла. Звідси в мене й почуття обов'язку допомогти цим дітям, я ж пластунка!

Стою задивлений на свою колишню ученицю, не зводячи очей, з великою вірою дивлюсь у наше майбутнє.

Рідна школа СУМ-у ім. Юрія Липи в Торонті

На перехресті вулиць Крісті-Блюр, над парком, височить у світлах просторий будинок — “Український Дім” — культурний центр, у якому й приміщується українська Рідна Школа ім. Юрія Липи при осередку СУМ-у.

У школі навчається понад 340 учнів. Рік-річно з цієї школи виходить багато випускників-матурантів, у пересічному 40-50 осіб. Навчання в школі проводиться в системі від 1-12 кл., за програмою КВОР. У цій школі і я колись працював, тож стіни її, після десяти років, так багато ще мають що сказати мені. Директором школи тоді працював проф. Василь Волицький, колишній інспектор Рідних Шкіл, директор учительських курсів, голова Координаційно-виховного осередку в Торонті, а тепер директором є мгр. Іван Кузів, відносно ще молода людина — скромний і працьовитий. Поза своєю працею в бібліотеці університету Торонта він знаходить ще час на учителювання та й не перестає працювати над підвищенням своїх кваліфікацій. У школі цій, крім директора Кузева, включно від початкової до середньої школи навчають: Христя Ігнатович, Дарія Площанська, Василь Биндюга, Василь Б'ень, Люба Прус, Євгенія Шкурат, Ольга Басараб, Галя Лозинська, Степан Генник-Березовський, Микола Бойко, Олександр Матла, Михайло Лукавецький, д-р Богдан Стебельський. Релігії навчають сестри служебниці — Корнелія, Андрея і Полікарпа, священники о. Володимир Шараневич, д-р М. Стасів, співу навчає Ліда Гіць. При школі є також драмгурток, хор та курс народніх танців. Школа ця устаткована прекрасною бібліотекою та модерним обладнанням.

Я відвідав цю школу 17 грудня 1975 р. Директор ввічливо інформував мене про стан школи. Учні гарно почувуються у великому гурті. Вони нетерпеливо ждуть дня навчання, щоб зустрітися із своїми колегами. Люблять спорт, танці, пісню. Ми з директором школи обмінюємось думками щодо навчання в вищих клясах середньої школи й приходимо до висновку, що учням треба давати опрацьовувати есеї на тему

сучасних подій в Україні, мовної політики в Канаді, щоб таким чином заставити нашу молодь заглядати в наші часописи, журнали, а також в англомовні видання, аналізувати різні питання й робити належні висновки.

Усе це справи живі, кровні — такі близькі нам усім — вони нас будять, тривожать, насторожують і скріплюють. Там нас б'ють — тут нам болить, бо ми один народ, і це мусять відчуті і наші діти. Це оздоровить їх, допоможе їм стати кращими і гордими на своє походження.

Звітуючи про стан школи, директор підкреслив факт, що характерний кожній школі — з року-на-рік діти приходять до школи із слабшим знанням української мови, і щораз менше й менше записується дітей до школи. У цьому році до першої класи записалось незначне число дітей. Це загальне явище, і нам треба цьому процесові запобігти наполегливою працею над організуванням дитячих садків, передшкілля, курсів української мови для молодших матерів тощо.

Школа ім. Юрія Липи приміщується у власному будинку і має всі вигоди для свого розвитку: вигідні світлі класи, просторі залі — театральна, гімнастична, кафетерія, відповідні кімнати для засідань і окремих зборів. Тут завжди людно. Виходять діти, заходять дорослі — молодь і старші. У кафетерії при столиках гуторить молодь: одні ждуть на пробу хоруг, інші на танці чи спорт. З-за стін вчувається пісня, доносяться звуки духової оркестри. Тут працює талановитий диригент В. Кардаш.

Цього вечора діти демонстрували перед батьками свою сценку: "Гостина Св. Миколая". Фахівець і любитель цього діла — учителька Євгенія Шкурат. Вона виводить ці сценки з великим смаком і солідною підготовкою.

Я обіцяю директорові частіше відвідувати школу, зустрічатися з учителями і батьками, приносити їм відомості з праці інших шкіл, обмінюватися з ними думками в плянах і заходах на поліпшення навчального й виховного процесу.

В обіймах цих стін почувається, немов вдома. І особливо тоді, коли виходите з почуттям, що ви щось залишили в них і винесли з них.

Українська школа при православній парафії св. Андрія

Морозного ранку 17 січня 1976 р. я загостив до української школи при українській православній парафії св. Андрія Первозваного в Торонті. Школа приміщується у будинку державної школи при вул. Кінг Джордж. Настоятель громади св. Андрія о. Богдан Горгіца, директор школи, спрямовує мене до добродійки Леони Горгіци, яка керує навчальною ділянкою школи. У нижчих класах працюють Леона Горгіца і Олена Кравченко, а в старших — Віра Візнюк і Сергій Босий, релігії навчає о. Богдан Горгіца. Я бував на лекціях і виніс гарне враження з праці вчителів і зі знань учнів. Добродійка Леона Горгіца — фахова вчителька з тутешньою освітою, вона працює вчителькою (на заступстві) також і в державних школах. Віра Візнюк із доброю педагогічною освітою, яку здобула ще в Україні, навчає мови і літератури в старших класах. Сергій Босий, диригент, колишній співак хору Городовенка, крім співу навчає історію і географію у старших класах. Олена Кравченко, нова вчителька без спеціальних педагогічних кваліфікацій, але з чудовим знанням української мови і прихованими педагогічними здібностями. Учні у школі не багато. Але вони багато користають із навчання, і школа ця, в загальному, стоїть на рівні кращих шкіл Торонта. Особливо прекрасне враження справляють учні найстаршої класи, які готуються в цьому році скласти матурі. Таких учнів у цій школі є сьоме. Учні серйозно ставляться до своїх зайнять і з любов'ю відносяться до своїх учителів.

Ми з учителькою Вірою Візнюк заздалегідь узялись опрацьовувати програму матуральних іспитів, щоб заставити учнів (випускників) солідно проробити необхідний матеріал. Ця програма зможе послужити й іншим школам і зокрема тим, що навчатись на Курсах Українознавства не могли, а хотіли б скласти матуру екстерністами.

У заметіль

За Торонтом заметіль. Вітер жбурляє снігом у вікна автобусу підстрибує, де-не-де ледво просувається. Обабіч поперевертані авто, метушиться поліція й пожежна сторожа. Я сьогодні, мабуть, не доїду до школи, яку зібрався відвідати.

Мій обрій за ледяною горою, а за тою горою діти. З дороги до діток збиває мене сніговій. Я з дороги не зверну. Опрацьовую на коліні звіти з обстеження шкіл: Лондону, Торонта (УНО і СУМ-у ім. Ю. Липи) — те, що діється за вікном, не відтягає мене від мого зосередження. Я працюю, щоб перегнати білогриву заметіль і добитися до шкіл Віндзору. Розгортаю “Гомін України” і натрапляю на питання: “А ДЕ КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК?” Питання поставлено мені. От і ще одна жменя снігу мені в очі. А скільки ще жде мене їх! Та це ще не зіб’є мене з дороги, не виб’є пера мені з рук.

А де сьомий відмінок? Сьомий відмінок у книжках. Не турбуймося, що його там нема, в книжках — у книжках він є, потурбуймося краще, як його переселити в дитячі душі, вкласти в уста дітям. Та й не тільки дітям, але й батькам, бо й батьки за малими винятками перестали його вживати.

Що обідняє нашу мову?

Брак пошани до рідної мови й до себе самих. Утеча від себе. Рабська психіка. Окрадання нашої мови поневолювачами. Вони окрадають нашу мову, а ми втікаємо від неї. Зневіра батьків до своїх дітей. Добробут. Погоня за вигодою життя й доляром. Наш розбрат, серед якого ми не можемо домовитись про один правопис— одну мову. Те, що ми тільки говоримо про мову, але не розмовляємо нею. У нас вона тільки для престижу, для політики. Ми задивлені в Україну й критикуємо наших братів, що русифікуються, і в той же час не бачимо себе — свого профіля. Усю вину за упадок мови звалоємо на наших найменших — на наших діток. Вони ще мовчать, але як виростуть, пізнають світ, життя, то заговорять... У наших книжках є сьомий відмінок. У наших книжках лежить оцей дорогий діамант, що створив український нарід, але цей діамант на полицях порохом припадає, ніхто не спішиться простягнути руку по книжку, обтрясти її з пороку, відкрити її, добути з неї той дорогоцінний діамант і дітям своїм передати.

Критики нам треба, бо без неї ми не підіймемось, але конструктивної, речевої критики, з метою допомогти книжці і авторові, а не на те, щоб скривдити їх.

**Школа ім. Тараса Шевченка при православній катедрі
Св. Володимира в Торонті
субота, 31 січня 1976 р.**

Відчиняю залізну хвіртку й тротуаром поміж стрімких стін східцями виходжу на поверх розташованих клясних кімнат. Десь за стінами веселий дитячий гамір, і раптом дзвінок гамір втихає. В тиші народжується молитва. Зупиняюся біля порога, стою в молитовній позі. Діти рядочком, склавши руки на груди, уголос за вчителькою проказують молитву. Зникають з уст пустотливі усмішки, дитячі обличчя проймаються повагою і щирістю. З чистих дитячих сердець лине молитва. Вона нагадує дітям перед святою іконою бути кращими; слухатись батьків і вчителів, поклонятись науці і правді святих.

Директорка школи, добродійка Мінодора Фотій; сьогодні її в школі немає, але все тут, немов у годиннику, проходить за наперед установленим порядком і в усьому тут видно лад, на всьому позначається її щирість, працьовитість, уміння і відданість справі навчання й виховання дітей — майбутніх громадян.

Кляси просторі, світлі і заповнені дітьми — однолітками, які вирівнюються в рості і знаннях.

Учителями працюють тут: Ніна Козій, Наталка Сандул, Ліда Лебединська, Ігор Шевчук, добр. Анна Ференсів, Віктор Павленко. Учителі старші з європейськими кваліфікаціями й молодші, які вже виростили в Канаді, виховувалися і навчалися у цій школі. Школа користується доброю духовною опікою отців настоятелів: о. протопресв. Дмитра Фотія, о. прот. Юрія Ференсева. При школі є струнна оркестра під керівництвом учителя музики п. Івана Пасерба, хор під керівництвом диригентки Іраїди Черняк, танцювальний ансамбль. Середня школа — Курси українознавства ім. Івана Котляревського — працює при Катедрі під керівництвом директора п. Андрія Ліщини.

На Курсах Українознавства проводиться навчання п'ятницями.

Стіни кляс пишаться численними табльо випускників. Діти тут ще розмовляють українською мовою і вчителі, зде-

більша користуються традиційними методами, хоч у нижчих класах практикується вже і розмовний метод навчання. Батьки помагають дітям у навчанні вдома й ставляться з вимогами до праці вчителів, зокрема в навчанні української мови. Школа ця належить до передових шкіл Канади.

Коли пройтися з класи в класу, від першої до найвищої, то впадає в очі ріст дітей, у фізичному і духовому розумінні, на якому позначується кропітка праця вчителів, їхній досвід і відданість справі. Це немов кузня, де, за словами Івана Франка кується краща доля... Школа приймає активну участь у всіх громадських імпрезах, а крім того має і свої шкільні імпрези, як: Свято-Миколаївський концерт, ялинку, концерт Шевченка, День матері, закінчення навчального року тощо. Директорка школи відвідує класи, проводить консультації вчителів, конференції з батьками і вчителями, для тіснішого контакту школи з батьками постійно видає шкільні обіжники. Вона й виконує обов'язки шкільного референта при катедральній громаді. При школі і дитячий садок; учительками тут працюють Люда Решетняк, Таня Дрозд, а інші допомагають.

Виходжу східцями на другий поверх. Тут учні в дружніх лавах, з листочками в руках, з акомпаньяментом піяніна, за рукою диригента Іраїди Черняк виводять пісню. Народжується пісня, ніжна, крилата. Зразу якось несміливо, але що раз то все чистіше, дзвінкіше й милозвучніше лунають дитячі голоси — про ті шляхи широкії, що виводять братів на чужину, з живим Шевченком у душі:

*...Любий сину України,
Наш Тарасе дорогий!
Тебе в світі вже немає,
Та в серцях же Ти живий!*

Лунає пісня, жива в дитячих серцях, безмежна у своїх полетах.

Сьомого лютого 1976 р. день випав вітряний. Зранку я беру участь у педагогічній конференції Світової Координаційно-Виховної Ради, що проходить під головуванням д-ра Е. Жарського. І так, немов одною ногою на нарадах, а другою між дітьми в школі — поєдную теорію з практикою. У міжпе

перві використовую час бути ще й на зібранні вчителів в катедрі св. Володимира. З'явився на час. Вислухав звітування директорки школи добр. М. Фотій про діяльність школи, працю вчителів. В дружній атмосфері при чайку, що його подає голова Шкільного комітету пані Наталка Сагден, висловлюю свої враження з обстеження школи. Обмінюємось думками з учителями про працю з дітьми, а після цього знов повертаюся на нараду СКВОРади із свіжими думками й спостереженнями.

Вінніпег, Манітоба

Працюючи оцим т. зв. шкільним дорадником, від листопада 1975 р. до цих пір я вже відвідав 14 шкіл у Східній Канаді, а оце на запрошення пані Іванни Зельської, голови Шкільної Ради Вінніпегу, з доручення Крайового центру українських шкільних рад я відвідав 13 шкіл у Вінніпегу, тож після того хотілося б мені поділитися своїми враженнями і спостереженнями з нашими читачами.

Даремно буде уявляти собі читач цього дорадника, що він десь сидить собі там у бюрі, обкладений різними постановами, програмами, методичними порадами, і тільки жде на листи чи телефони зі шкіл. Ні, нічого він не висидів би. Тож беру свою канцелярію у торбу, сідаю на "залізного коня" і пробиваюся зі школи до школи.

Порадьте

Коли я відвідав одну школу, вчителька зустріла мене з піднесеними руками: "Ну, хвалити Бога, що ви вже тут! Маємо вже свого дорадника. Порадьте, допоможіть! Жду вас, як свого спасення. Порадьте, як навчити оцих дітей української мови". — Після цього вона повернулася до дітей і стала представляти мені кожну дитину:

— У цього мати чужинка... а ця то вже четверте покоління, а в цього бабуся з дідусем були мішані, батьки вже далекі від українства — обидвоє чужинці то що тут говорити про мову. А цей, я й досі не знаю, чий це хлопець, якийсь приблука. Не знаю, що його приводить сюди?... Приходять оці діти один раз в тиждень, на одну годину, а ти навчи їх розмов-

ляти, читати та ще й писати по-українському. Оце і все. Допоможіть мені в цьому. Роз'їжджаєте, всюди буваєте, різне зустрічаєте, то може порадите мені, як навчити цих дітей української мови...

Учителька стоїть з букварем у руці, розпучливо оповідає мені про свої труднощі. Діти цієї мови не розуміють, але вони відчують, що це мова про них, що вчителька жаліється на них, співчутливо переполошеними очима дивляться то на вчительку, то на мене. Мене пропизує тихеньке дитяче зідхання.

Відвідавши 27 шкіл, я не багато сказав би й не міг би зробити будь-якого порівняння, коли б не те, що перед п'ятьма роками я, як хтось тоді скептично висловився, облетів "куківським сателітом" два рази Канаду. Вірніше було б сказати, що не сателітом, а сковородівським шляхом, пішки від школи до школи. П'ять років зробили своє. У старших класах діти ще сяк-так розмовляють по-українському, а в початкових їх уже набагато менше й не ті вони діти, що були тут перед п'ятьма роками. Асиміляційний процес так наступає нам на п'яти, що ми й не встигаємо із своїми ухвалами, проектами й підручниками — вони залишаються в більшості нереальними.

У висліді цього, як уже дехто в нас висловився, ми маємо вершки, світового масштабу надбудови, та не маємо низів. Є в нас ще письменники, та не має читачів. І так кожна ділянка... існують надбудови без тривких основ — підбудов.

Повертаємось до батьків. "Батьки посилають своїх дітей один раз у тиждень, на дві години, і хочуть, щоб навчити їх розмовляти, читати та ще й писати. А скільки ж вони дають із себе, маючи їх кожного дня", — сказала на одних зборах учителька Віра Василенко.

У Вінніпегу чергувались у нас хвилини повні смутку з радісними. Автобуси були на страйку, хідники засівались пішими людьми, здебільша, убогими, чорними. Я зупинився в готелі Вест на головній вулиці, біля мосту, щоб ближче до шкіл і центру. Крізь стіни моєї кімнати прошивались різні танцювальні мелодії і вигуки. А все це нагадувало мені батьків, які залишили своїх дітей вдома без опіки.

Кожного дня приїжджав хтось авто́м, і ми виїжджали відвідувати школи. Треба признати, що Шкільна Рада Вінніпегу дуже вміло розплянувала обстеження шкіл. На обстеження розїжджали ми з головою Шкільної Ради пані Іванною Зельською та молодого вчителькою п-ною Марусею Костишин. В комунікації допомагали нам (своїми авто́ми) п.п. Янківський, Ольховецький, Козелко, Леськів, Сураський і інші.

Навчання переведено було на вечори в тижні, щоб уможливити нам протягом двох тижнів обстежити кожну школу. Після кожного обстеження вчителі збирались для обговорення окремих лекцій, метод, прийомів, обмінювались думками щодо можливостей покращання рівня навчання. Висліди наших спостережень виносили ми на свої засідання Шкільної Ради, Крайового центру українських шкільних рад, з окремими питаннями виступали на зборах, у яких приймали участь: батьки, представники спонзоруючих парафій чи організацій, учителі, директори шкіл і духовенство та наш провід з езекутивним директором д-ром С. Кальбою на чолі. На наших зборах виступали: о. Т. Міненко, д-р Білаш, пані І. Зельська, о. Теренко, д-р Кальба, пані: Янківська, Кіташ, Юрків, Даревич, Паламарчук, добр. Міненко та п.п. Каліцінський, Баляс, Юз-вишин, Каптії, Сураський, ред. Бучинська і інші.

Вінніпег зробив на мене приємне враження. Тут помітні дружні взаємовідносини між учителями, толерантне відношення школи одної до одної. Є тут повна співпраця шкіл і вчителів. Гарно тут працює Програмово-підручникова комісія (пані: Качор, Кіташ, Юрків). Використовується досвід учителів як державних шкіл, так і Рідних Шкіл. Є співпраця вчителів, які навчають українську мову в державних школах, з учителями Рідних Шкіл. Організується спільні виступи учнів одних і других шкіл.

Кожного вечора відбувались у нас сходи́ни: засідання Шкільної Ради при КУК, засідання Крайового центру українських шкільних рад, збори вчителів, наради з проводами відділу чоловічого і жіночого КУК.

Але, як на Вінніпег, забагато тут шкіл, замала фреквенція учнів, дуже низький рівень знань мови в учнів, за винятком двох шкіл.

Декілька ночей я не спав: у снах переді мною незайма-на понорама шкіл, діток, учителів. Я щось креслив, перекреслював, накреслював і таке накреслив, що з тринадцятьох шкіл зробив усього три школи. Намітив розміщення, скликав діток, клясифікував їх за віком та знанням, спросив учителів, — здавалось, я вже на вершку гори, при відкритому обрії. А опісля став думати, передумувати і в своїх роздумах напіткнувся на стільки різних суперечних питань, що й плян мій пішов у нівець. Я й подумав: пером на папері це легко, а спробуй з людьми... Чомусь питання поєднання шкіл на зборах ніхто і не заторкнув. Видно, що це найболючіше місце, яке ніхто не наважиться порушити.

Але у висліді наших нарад приступлено до конкретних плянів. Услід за цим успішно відбулась показова лекція (28 лютого) у школі при катедрі Пресв. Тройці, яку провела вчителька Марія Юрків, друга запланована на 10 березня в парафії св. Василя. На черзі семінар для вчителів. Я вийшов з пропозицією, щоб для вчителів влаштувати семінар під час літніх ферій на одній з наших осель. Коли б на таку оселю з'їхались матері з дітьми, вчителі і викладачі, то можна б відбувати й зайняття з дітьми, що послужило б показовими лекціями для вчителів, а одночасно можна організувати окремі зайняття з матерями, учителями й батьками. Кожна родина бажає провести літні вакації на лоні природи, в рідному селі. Чому не організувати вакації в рідній атмосфері з користю для дітей і батьків? Треба тільки фахово, пляново і вміло до цих справ підходити.

Коли б учителі й батьки з дітьми провели бодай один тиждень подальше від міста в чисто українській культурній атмосфері, то це мало б великий вплив і на покращання рівня навчання наших дітей по школах. Такі семінарі повинні відбу-тись у кожній провінції Канади.

Гарне враження на мене зробило українське радіомовлення "Пісня і Слово" під керівництвом Богдана Зайцева, в якому співпрацюють — Радомир Білаш, Р. Онуфрійчук і Леся Саведчук. "Пісня і Слово" обслуговує біля п'ятьох тисяч слухачів, програми добірні, радіомовлення стало на професійну стопу, і громадянство Вінніпегу повинно підтримати його.

З Вінніпегу прослалась мені дорога на Кенору, Тандер Бей, Судбурі, Торонто.

На автобусну станцію відвозить мене мій колега Олекса Гай-Головко. Це кожного разу в нас так: приїду й не дзвоню йому, аж поки не впораюся із своєю працею. Та хіба з нею впораєшся? Гай-Головко приїздить автом завбільшки півбльока, сам Брежнев позавидував би йому, — життєрадісний, бадьорий козарлюга, як завжди. Ми, письменники, у тому відношенні щасливіші, що живемо у двох світах: реальному й уявному. Випхнуть нас з одного, то ми переключаємося в другий, незайманий. Розгортаємо сюжетне полотно, підбираємо персонажів-героїв, створюємо ситуації по своїй уподобі і розкошуємо. Тут простору вистачає, ніхто ліктями не розпихається, і ми без злоби й пімсти відплачуємось нашій громадськості тільки добром.

А як у Кенорі?

У Кенорі ніч. Повне озеро зір. Над лісом-гніздом місяць. Готелі зайняті. До людей дзвонити пізно. Прийдеться всісти в будь-який автобус, щоб якось об'їхати цю ніч. П'ятнадцять років проминуло від мого вчителювання тут. Так хочеться пройтись знайомими стежками, та стежки ці тепер снігом замело. А ось і Просвіта! Тут я учитьовав, диригував, танцював, режисерував, грав і замітав. Кому з нас покортіло залишитись на громадській праці, мусів смичок свій з мітлою поєднувати. Тому тепер пішки з торбою ходжу. Не один я такий.

Просвіта у Кенорі відновлена. О, скільки разів вона старілась і оновлювалась. Оновлювалась людьми, думками й почуттями. Тут беруть початок мої "Покоління..."

Рідна школа в Кенорі є при українській католицькій громаді. Опікун — о. Роман Гробельський, учителі — п-во Дзвоники, біля дитячого садка працює пані Н. Днесь. Є тут і українська православна громада. Церква одна й друга, а між ними Просвіта. До Просвіти належать одні і другі. Просвіта тут — єдналий лучник громадян обидвох віровизнань. Просвіта побудована в піонерські часи й славиться великою громадсько-культурною працею в минулому. Я б сказав, що колись Просвіта мала працівників, та не мала грошей, а сьогодні

ні навпаки — вона має гроші, та брак працівників. Доля цього прекрасного туристичного містечка та ж сама, що й інших міст у Канаді: урбанізація вихоплює молодь у більші осередки, а ці менші містечка, що так дуже нагадують наші села з Просвітами та Народними Домами, немов сухі гнізда на деревах, зависли опущені. Кенорська Просвіта відома із своїх щедрих пожертвувачів на Шевченківську Фундацію. Як висловився д-р Кальба, є в пляні zorganizувати в Кенорі клуб професіоналістів. Клуб професіоналістів — це нове явище в нашому організованому житті. Це витвір молодшого покоління.

У винятковий збіг обставин на зборах у Просвіті зустрілись ми з маестром В. Авраменком, і заповнили програму, поєднуючи потреби нашого шкільництва з минулим, що його продемонстрував зфільмованими кадрами маестро Авраменко. У зборах взяли участь і піонери-основники Просвіти: п. п. А. Цуркан із родиною, С. Ганчарик, до них належить і Василь Авраменко, який теж вклав не малу цеголку в розбудову нашого громадсько-культурного життя в Канаді.

Збори в Кенорі організував невтомний працівник Олекса Барчук, проводив ними голова Просвіти п. Петро Кіт. У дискусіях висловлювались: о. Р. Гробельський, п. С. Ганчарик, п. А. Ратушняк.

З чим я виїжджу з Кенори? І зі сказаного в дискусіях можна робити такий висновок: Рідна Школа при українській католицькій громаді ще не охоплює всієї української дітвори Кенори (взяти б до уваги хоча б православних дітей). Як висловився п. А. Ратушняк, школа з'єднала б більше дітей, коли б вона була організована при Просвіті. Отож залишається поле праці для православної громади: організувати дітей, а після цього можна б домовлятися з наявною школою про об'єднання обидвох шкіл при Просвіті. Бо тяжко повірити, що при малій кількості дітей у Кенорі зможуть існувати дві окремі школи.

Тандер Бей

Тандер Бей стоїть перед проблемою реорганізування Рідних Шкіл. Тут декілька шкіл, але всі вони разом не начисляють одної сотні учнів. Робляться старання з'єднати всі шко-

ли й перевести їх у систему вечірніх державних шкіл. Але покищо все це накреслюється й перекреслюється, як і мені у Вінніпегу. В інформаціях та контактах допоміг мені мій добрий колега, учитель Григорій Мигаль. Він широковідомий педагог і диригент. Його знанням і досвідом користуємося на різних наших конференціях. Він добрий знавець свого діла як учитель і диригент, відданий патріот нашої справи. Я побував у нього на лекціях у Рідній Школі при Читальні Просвіти. (Він працює в трьох школах.) Враження моє гарне. Людина-педагог упорається з будь-яким підручником та знайде дорогу до дитячих сердець, куди й батькам тепер тяжко знайти доступ. Він добрий диригент. Діти в нього гарно співають — співають з любов'ю і розумінням пісні. Після навчання у нього проба жіночого хору, а опісля, може, чоловічого й мішаного. Хори ці своїми виступами здобули собі гарне ім'я не тільки в самому Тандер Бей, не тільки серед нашого громадянства, але й серед наших сусідів на околиці, включно з Торонтом, де вони виступали на "Онтаріо Плейс".

Збори наші відбулися в Українському Народному Домі ім. Степана Бандери. Я перший раз тут. Обстановка й люди зробили на мене гарне враження. Збори відкрив голова відділу КУК п. І. Козира. За президіяльний стіл запрошені були: о. кр. Ю. Габрусевич, о. прот. П. Зміївський, о. Р. Ганкевич, пані А. Шевчук, п. І. Корда. Збори були ділові. Після моєї доповіді відбулася оживлена дискусія, яка заторкала складні питання розвитку нашого українського шкільництва: як Рідних Шкіл, так і навчання української мови в державних школах. Громадянство приділяє увагу не самому навчанню, але й вихованню своїх дітей. Між іншим, підкреслено потребу зревідувати шкільні підручники в державних школах, у яких дуже часто трапляється фальшиве навітлення наших історичних постатей. У дискусії висловлювались: пані. М. Хандок, п.л. Т. Романюк, Гр. Мигаль, В. Скоропад, М. Криса, В. Кахнич, Д. Баковський, о. П. Зміївський, о. Ю. Габрусевич, І. Корда, п. Я. Москва й інші. Проводив зборами о. Р. Ганкевич, голова Шкільного Комітету.

Дискусія, здебільша зосереджувалась біля справ реорганізації Рідних Шкіл, поєднання їх та збільшення числа учнів.

Позитивне явище тут, що справа українського шкільництва, як передумова збереження української духовости, об'єднує навколо себе, як духовенство різних віросповідань так і увесь загаль громадянства без різниці політичних чи віросповідних приналежностей.

Коли я відвідав школу рік пізніше, школа зробила вже значний крок у напрямі поєднання і координації дій. Головою Шкільного Комітету був п. Петро Михаплишин, а директором школи — п. Ярослав Москва. Школа веде навчання в приміщеннях державної школи й користується урядовими дотаціями. Над школою патронує відділ КУК.

Судбурі

У Судбурі на станції зустрів мене голова відділу КУК п. М. Коційовський, який, інформуючи про плян наших зборів, одночасно ділиться зі мною плянами й проектами праці відділу КУК. Саме тепер іде гарячкова праця в підготовці до т. зв. Тижня Української Культури. Тому, що Тиждень відбудеться в місяці березні, програма імпрез своїм змістом відображатиме життя, творчість та прямування нашого Пророка Тараса Шевченка. У цьому прийшов з фінансовою допомогою Департамент державного секретаря. Цією працею ми здобуваємо собі повагу в уряді та пошану серед нашої підростаючої дітвори й молоді, яка активно включається в цю працю.

Ми виплигли з-поміж поруділих горбів, що нагадують чимось поверхню Місяця й зупинились біля державної школи, в якій відбувається навчання об'єднаних Рідних Шкіл. Заходимо й відвідуємо кляси. Починаємо від дитячого садка, в якому працює молоденька вчителька, п-на Тетяна Вовк. Знайомимось. Ця красуня десь чи не з Клівленду. А я думав, що вона з України. Тип кароокої україночки, та й по мові не пізнаєш, що вона не з України. А тут кажуть, що вона ще й майстер на обидві руки: учить співати, танцювати та ще й на бандурі грати. Як це вдалось судбурцям викрасти таку силу з Америки, то й сам не знаю. Не могла вона зупинитись в Торонті? Нам же потрібна така сила.

Час короткий до закінчення навчання, і не вдалось нам відвідати всі кляси, пригадую ще такі прізвища вчительок:

Оля Катулька, Галя Радомська, п-во Стасюки, Б. Семенюк, пані Євгенія Барицька. Окрема класа іншомовних дітей навчається методом Чілтона, а інші традиційною метою, але з деякими прийомами державних шкіл.

Зібрались ми на збори, заходили з задньої сторони, не пригадую собі назви будинку, але обстановка підказувала мені, що це, мабуть, Український дім ЛВУ. Зборами проводив голова відділу КУК п. М. Коційовський. Приємно мені було бачити на залі також представників УНО — директор школи п. Зубаль, п. Курилів і інші. Про працю школи інформує нас пані Стефура — ініціатор започаткування української школи у системі вечірніх державних шкіл. Доповнює ці інформації п. Стасюк, колишній голова відділу КУК, який працює своєю спричинився до об'єднання шкіл. Школу цю як і школу в Ошаві, оплачує "Скул-борд", а працює вона за програмою наших Рідних Шкіл. Після доповіді вив'язалась дискусія, була небезпека, що можуть виринути сперечання (РШ УНО покищо не приєдналась до цього об'єднання), але люди хоч і порушили цю справу, то без зайвих сперечань, культурно. Я був у тяжкому становищі, бо одна сторона й друга ставили перед мене, як дорадника, свої питання, а тут тяжко прийняти міри якоїсь скрайности. Віримо, що ця справа визріватиме й сама знайде своє оформлення. У дискусіях висловлювались: о. Д. Свириденко, п.п. Стасюк, Курилів, пані Барицька, пані Стефура і інші. Дискусія була більш усього спрямована на те, щоб шукати дітей не охоплених навчанням української мови.

Віндзор, Онтаріо

20. III. 1976

Наближаюся до Віндзору. Віндзор повертається до мене своїм минулим. Я тут працював учителем, диригентом, режисером, маю земляків, знайомих і друзів, приємно зустрічати колишніх своїх учнів уже дорослими. Більшість з них — це передові люди в громадсько-суспільних та урядових колах: Сеньчуки, Федчуки, Момотюки, Керніцькі і інші. Віндзор межує з Детройтом, але американським впливам не піддається. Переїжджаєте тунель і бачите велику різницю між США і Канадою. Мені згадуються слова голови Шкільного комітету при

православній громаді Св. Володимира: ... “Ми жили в Детройті, а коли мала народитись у нас дитинка, переселились до Віндзору, бо тут легше виховувати дітей...”

У Віндзорі зв'язатись зі школами допоміг нам голова відділу КУК п. О. Яворський. Тут три українські Рідні Школи: при українській католицькій та православній парафіях і при ОУВФ. Після обстежень директори шкіл, учителі та отці настоятелі обидвох парафій зібралися на нараду в залі при українській католицькій церкві. У наших нарадах узяв участь також голова Ради українських студій інж. О. Лист, який широко інформував про навчання української мови на Віндзорському університеті та в середніх школах Віндзору. У Віндзорському університеті в чотирьох класах навчаються 62 учні, у середній школі навчається 18 учнів. Характерне, що учні ці не навчались у Рідних Школах. Деякі з них попадають і на університетські студії, хоч знання в них буває слабше.

У Рідних Школах одна й та ж сама проблема: занепад української мови, байдужість батьків, брак зв'язку з батьками, які не посилають дітей до школи навчатись української мови. О, коли б можна було якось цю проблему обійти, щоб не згадувати про неї. Знайшлося б про що писати. Гарні в нас церкви, чудово співають у них хори, прекрасні танцювальні гуртки, кому не відомий цей славний молодечий ансамбль бандуристів у Віндзорі, при українській православній громаді Св. Володимира? Це ж вияв діяльності наших рідних шкіл. Перестануть діти навчатись рідної мови, замовкнуть стіни наших храмів, пропаде краса нашого життя. Тому не будемо промовчувати справи, що стоїть впоперек нашого шляху до кращого.

За цим круглим столом, що звів нас тут різних віком, різних поглядами і такими близькими одній і тій самій справі, скільки впало гарних думок, спостережень і вияву взаємної вибачливості. Вислови були речеві й болючі. Висловлювались: добр. Надія Метулинська, ін. Олександр Лист, Марта Цікало, о. В. Дзюрман, Осип Яворський, о. прот. В. Метулинський, Павло Панців, сестри служебниці: Арсенія і Димитрія. Упали болючі питання: Чому батьки з дітьми не розмовляють по-українському? Чому молоді вчителі тільки на лекціях розмов-

ляють по-українському? Чому школа при громаді упосліджена? Чому не ціниться праці вчителів? Тяжко працювати серед зматеріялизованого суспільства, яке цінить тільки гроші.

Жаль, що цих питань не виноситься на ширші громадські збори. Люди воліють говорити про все гарне, про все те, що витворює в людей гарний настрій; шукують обійти те, що всіх смутить, а воно вилазить мов шило з мішка — його нам не обійти, бо за короткий час воно може нас зашити у цей мішок, без голки.

На всі питання самі собі стараємось знайти відповідь, а праці не кидаємо. Ми віримо, що наша громада врешті таки повернеться лицем до навчання своїх дітей.

Коли ми відвідали школи Віндзору в навчальному році 1977/78 Школа ОУВФ уже була поєднана із школою української католицької парафії.

Відійшла від праці вчителька Яр. Лозинська, брак якої боляче відчувається. Дитячий садок веде пані Ганя Гасович, а найстарший відділ — пані Марія Палащук.

Рідна Школа ім. Т. Шевченка при ЛВУ в Етобіко

Школа ця приміщується в будинку Осередку Культури — Українського Дому при вул. Горнер. Український Дім і Рідна Школа у цій індустріальній дільниці — нові і свіжі. Започаткували їх тут поселенці нової еміграції. Школа існує вже 15 років, і, мабуть, від самих її початків директоркою школи працює тут усім відома в Торонті — дуже працювита, жертвна, щира і дуже скромна пані Марія Малащук. Школа з початкової переросла в середню школу — 11 клас. Учителями тут працюють: Марія Малащук (директорка), Христина Гуляк, Зеновія Бойко, Оксана Кланцак, Левко Б. Стельмах, Христина Яріш, Марта І. Тарновецька, Орест Грицай, Яків Козловський, о. Б. Остапович. У школі навчається 139 учнів, учні ще з доброю українською мовою, слабших є 12.

При школі є танцювальний ансамбль “Черемош”, ансамбль бандуристів “Тирса”, драматичний гурток, гурток рецитаторів та гурток книголюбів. Директорка школи, як добра господиня, дбає про шкільні приладдя, техн. порядок, розбудову бібліотеки. Вона вміє прищепити в дітей любов до книж-

ки. Про це свідчить рік-річний закуп книжок у магазині ОП-ЛДМ. При обстеженні школи впадає в очі велика праця вчителів не тільки над навчанням, а що більше, над релігійно-національним вихованням. Самодіяльна праця учнів при стінних газетах, виступи на сцені, організування допомоги потребуючим в інших країнах стимулює в дітей любов до всього, що рідне.

Учителі тут — старші і молодші — часто обмінюються думками й досвідом у праці. Часто відбуваються тут батьківські збори, а навіть зустрічі учнів-книголюбів з авторами прочитаних книжок.

У багатьох відношеннях школа ця могла послужити своєю працею, як гарний приклад багатьом школам, але пані Малащук, що була душею цієї школи, відійшла на відпочинок і школа боляче це відчула. Число дітей зменшилось.

Останній раз я відвідав цю школу в навчальному році 1978/79. Директором школи тепер є п. Богдан Прус — молода, інтелігентна людина з університетською освітою, з добрим знанням української мови. Він має амбіцію зреорганізувати й піднести цю школу, і в цьому треба піти йому назустріч.

Рідна Школа ім. Василя Сарчука при соборі Св. Володимира Гамільтон

З директоркою цієї школи Варварою Логин від самих початків нашого знайомства в'язало нас зацікавлення рідним шкільництвом. Десь на початку п'ятдесятих років ми організували першу вчительську конференцію у Східній Канаді. Така конференція відбулась у Віндзорі. Крім мене, ініціатора конференції, виступали з доповідями: проф. Д. Кислиця, добродійка Мінодора Фотій, Варвара Логин, і Калина Сакалюк. Проф. Леонид Білецький про цю конференцію тоді писав: ...“Це перша ластівка у Східній Канаді”. Від того часу проминуло вже більше як двадцять років. Я відвідав цю школу з секретаркою РУШ, молодою вчителькою Іриною Головатою з Торонта, щоб таким чином наблизити наших молодших учителів до проблем у праці з дітьми.

У цій школі добірний склад учителів — учителів старших з добрими кваліфікаціями, великим досвідом і стажем праці:

Варвара Логин (директорка), Оля Кульчицька, Дарія Бродгед, Лена Тиховська, Галя Тимків, а молоді, з тутешніми кваліфікаціями, кращі серед нашої молоді: Наталя Кульчицька, Лариса Юнкевич, Дана Погорецька. Садок веде тут Соня Сірко, Наталя Сороківська її помічниця. Співу навчає відома диригентка Орися Сущко. Настоятель парафії о. митр. прот. Василь Федак (тепер єпископ). Головою Батьківського комітету тут є проф. В. Смирнів. Він зорганізував тут англomовний відділ, який працює під його керівництвом. У школі навчається 65 учнів, клас — 10. Жаль, що не всі ще батьки доцінюють навчання дітей української мови й не користають з добре уposażеної школи. Нам здається, що в цій громаді повинно знайтися більше дітей. Місце тут є і для старших, які колись учились, коли школа обмежувалась тільки до початкових клас. Тепер вони могли б оформити свою освіту іспитом зрілості.

Учні в цій школі в більшості ще розмовляють українською мовою, школа має вже і своїх випускників — матурантів. При школі існує шкільний хор, учні приймають участь у різних громадських імпрезах.

Дирекція школи в порозумінні з головою Батьківського Комітету проф. Смирнівим запланувала ширшу зустріч учителів з батьками на місяць лютий. Жаль, що за цю ділянку не візьметься відділ КУК, бо в Гамілтоні є більше українських шкіл і координація праці учителів та батьків, усіх шкіл, дуже побажана. Я хотів відвідати й інші школи в Гамілтоні, але в цей день навчання в них не було. Їхати до кожної школи зокрема, а опісля на кожні окремі збори батьків — це забирає багато часу. (Це саме відноситься до Торонта та більших міст Канади). Тут існував колись координаційний шкільний комітет, але від якогось часу він майже не діяльний. Нашим обов'язком буде таки відвідати кожну одну школу, а опісля відбутися широкі сходи вчителів усіх шкіл для обміркування всіх спірних питань, що виринають у процесі праці вчителів. Так багато є різних можливостей до покращання стану навчання по наших школах, треба тільки хотіння і посвяти.

А як у столичному місті Оттаві?

Томина неділя — погідний день. Вулиці заройлись людьми — виходять з Богослужень. Святочний настрій. Я зупинився біля української православної церкви. Настоятель церкви Успіння Пресвятої Богородиці о. прот. Микола Равлюк, отримавши повідомлення про мій приїзд до Оттави, запросив мене промовляти під час спільного свяченого. Як поєднати нам справу шкільництва із “свяченим”? Відомо нам, що тут молода інтелігенція — урядовці, повчати їх не треба.

Знайомлюся з панами Заячківським і Боровським, які запрошують мене до столу. Настрій мій поправляє о. прот. Равлюк, який своєю промовою задає тон нашим виступам. Жаль, що це під час такої врочистости, коли немає дискусії. А так дуже хотілося б послухати думок молодшого покоління в дискусії.

Тому після всього ми залишаємося з учителями, з о. прот. Равлюком та добродійкою Равлюк і проводом для обговорення справ, що стосуються до школи при цій громаді. Тоді хтось вдарив мене по плечу, і почулось: “З вами хоче говорити Ар Сі Ем Пі”. Мене це досить збентежило. Відколи я в Канаді зустрічі з Ар Сі Ем Пі не мав. Але надзвичайно приємно було, що тим “Ар Сі Ем Пі” був п. Є. Боровський, що як виявилось, ми знайомі з ним і його батьками ще з табору в Ноймаркті. Виявляється, що і в нього тут свої діти, він виховує їх у Пласті, посилає до Рідної Школи, де він тепер поза своїми службовими обов’язками є головою Шкільного Комітету. Ми розговорились, як давні знайомі. Про все і про всіх згадали. І про ті черги, що стояли за бруквяною юшкою, і американські налети, і про ту церкву в бараці, в якій відправлялись Богослужби православні на переміну з католицькими (один і той сам хор співав Службу Божу), і ті мистецькі виставки, і про школи та сценічну діяльність, і про ті доповіді професорів Подебрадського Інституту та організування театру, включно до видавничих справ. Як приємно було про це все згадати по тридцятьох роках. Дивимось один на одного — тішимося і дивуємося, як доля порядкує нашим життям: розкидає нами і зводить нас.

Учителями в цій громаді працюють: Віра Василенко, Ольга Ільченко, Євген Метулинський (веде школу бандуристів). Ми дискутували, сперечались, радились і домовлялися. Обмін думками в нас був цікавий і корисний.

З паном Боровським їдемо в дальшу дорогу, щоб зустрітись ще й з іншими вчителями. Нам вдалось зустріти їх на мистецькій виставці маляра Шостака, що її влаштовував Пласт-прият.

Про Рідну Школу при українській католицькій парафії інформував нас директор школи інж. Остап Швед. Школа з садком начислює поверх 100 учнів. Найчисленніший відділ іншомовний, в якому учить: Марія Богачевська, Корнило Паскарук, Василь Гупало, диякон Адам Підвербецький, Іванна Ключковська, Люба П'ясецька. У відділі україномовному учить Оксана Мігус і Мотря Коропецька. Курси Українознавства (поєднані) під патронатом КУК, оплачувані урядом; учить: мгр. Юлія Войчишин, В. Ярош, Б. Мигаль і інші.

Крім дитячого садка, який веде при Рідній Школі Л. Штендора, є ще й дитячий садок при державній школі, який ведуть Ксеня П'ясецька і Ліда Степчук.

Є ще в Оттаві школи (об'єднані) танку — веде Л. Прухніцька, хор бандуристів — Євген Метулинський, хор сопілок — В. П'ясецький.

Шкільна Рада Квебеку шукає співпраці зі школами в Оттаві, і директори шкіл з учителями Оттави дуже радо підуть на цю співпрацю, бо Оттава Монреалові ближча, ніж Торонто. Шкільна Рада Квебеку планує відбути конференцію вчителів, у якій візьмуть участь і вчителі оттавських шкіл.

ІЗ ПОЇЗДКИ ПО СХІДНІЙ КАНАДІ

(Враження і спостереження)

Дорога до нашого організованого життя, що так дошкульно дала себе відчутти під час першої нашої поїздки, у другій поїздки вже була гладша і простіша. Але коли пробита вона до нашого організованого життя, то залишиться ще терням поросла до частин нашої спільноти, що відмежувалась від нас

чужою мовою. Пробити цю дорогу залишається нашим невідкличним завданням.

Я відвідав 14 місцевостей, шкіл обстежив 15, нарад з учителями відбув 12, публічних виступів мав 11. Збори організували відділи КУК, управи шкільних комітетів і люди доброї волі. Збори наші були цікаві, вони збурювали хвилі застою вод. Збори, що їх улаштовували поодинокі школи, були численніші і змістовніші, бо тут живу участь брали батьки, діти яких навчаються в рідних школах.

Стан нашого шкільництва у Східній Канаді

В деяких школах число дітей значно впало, в інших піднеслось. Від останньої нашої поїздки організовано тут чотири нові школи: дві рідні школи, а дві в системі державних вечірніх шкіл, на кошт держави. Відкрито катедру української мови при університеті в Гамілтоні, наполегливі старання робляться в Лондоні і Віндзорі. У численних місцевостях Східньої Канади є відповідний ґрунт для відкриття української мови в початкових і середніх державних школах. Чи робиться що-небудь у цих справах? Робилося і робиться, але це тільки окремі одиниці. Батьків, що можуть мати найбільш вирішальний вплив на ці справи, нічого не припікає, бо діти їхні навчаються в рідних школах. Спонзори шкіл-парафії та організації — воліють своїх дітей самі навчати, у своїх домівках. З великими проблемами ми зустрічаємося в менших місцевостях, де на дві школи дітей замало, а до одної (парафіальної) діти інших віровизнань не підуть. Таких місцевостей у Східній Канаді може бути п'ять.

Програма, методи і підручники

Наші заходи щодо централізації і координації шкіл назагал додатньо вплинули на покращання стану шкільництва в ділянці навчально-виховній. Школи, здебільша, працюють за нашими уніфікованими програмами, у більшості користуються підручниками Марії Дейко. Учителі, звичайно, мають свої зауваги як до програм, так і підручників Марії Дейко. І буде дуже корисно, коли вони свої зауваги подаватимуть нам скон-

кретизовано на письмі, бо тільки таким чином, у процесі праці, зможемо виправляти та удосконалювати їх. В деяких школах практикується навчання за зорово-слуховою методою “Чілтона”. *Недоліки в праці вчителів*, здебільша, всі ті, на які вказує дуже слухно проф. д-р Дмитро Кислиця у своїй доповіді “Можна краще навчати української мови”. Трапляється, що вчителі вчать дітей про мову, та не навчають самої мови. Діти заучують граматичні правила напам’ять, а речення так будують: “Маруся буде сказати її вірш” ... Учителі мусять погодитися з тим, що на перше місце ставимо розмовну мову, на друге — читання, на третє — писання і аж на четверте — граматику. Граматикою користуємось із першої класи, але тільки практично. Очевидно, що найтяжче будувати лекцію методами розмовної мови. Не кожен учитель хоче потрудитися. Учителі оживаються з засвоєними перестарілими методами і не відсвіжують їх.

Є один і прогріх за нами, якого ми не хочемо собі усвідомити, а може й усвідомляємо, та не хочемо з тим погодитись. Для наших дітей українська мова стала другою мовою, а ми навчаємо її, як першу. Об цю дійсність розбиваються наші пляни, програми, підручники й методи.

За тутешнім висловом: *є багато в нас місця на поправлення справи:*

- а) старшим учителям корисно буде знайомитися з новими методами праці;
- б) учителі, що не мають відповідних кваліфікацій, повинні пройти один із літніх курсів, що організуємо їх у різних осередках Канади;
- в) учителі, що мають педагогічну освіту (тутешню), а бракує їм доброго знання української мови, повинні використати літній курс українознавства.

Учитель ніколи не навчить дітей того, чого сам не знає — тут жадна метода не допоможе. І при найкращому знанні мови, якщо учитель не знатиме методи, способу передачі дітям своїх знань, він не матиме успіху. Ці завваги відносяться як до Східньої Канади, так і Західньої.

Найважливіше наше завдання у Східній Канаді — увести українську мову в державні школи. Разом з цим зросте

значення і авторитет нашої мови. Це нам допоможе пробитись до тої частини нашого громадянства, що відмежовується від нас чужою мовою. Число дітей охоплених навчанням української мови, в нас подвоїться. Серед своїх співгромадян здобудемо пошану й довір'я. За справу цю повинні взятись не тільки батьки, але й наша студентська молодь, громадсько-культурні, професійні й політичні організації. Справа вимагає великого спалаху, відданости й посвяти.

ЛИЦЕМ ДО РІДНИХ ШКІЛ

Ст. Кетерінс, 3-го квітня 1976 року

Зупиняюся на автобусовій станції, розглядаюсь — не бачу нікого із знайомих. Підходжу до телефонної скриньки, підношу слухальце. Прикладаю до вуха — гуде.

— Не дзвонить, я вже тут! — з-за плечей знайомий голос. Оглянувся я, стоїть за мною дебелих постать з блиском фльорідського сонця на обличчі, адвокат Б. Долішний, голова відділу КУК.

— Ну, в сам час! Ідемо до авта! — Голова приїхав своїм ліліпутчиком, щоб зручніше нам було повертатись на закрутах цих вуличок. Голова інформує мене про плян нашої місії. Починаємо від української школи при УГПЦ св. Юрія. Привітно зустрічає нас директор школи о. прот. Федір Легенюк. За його пляном починаємо відвідувати кляси. Починаємо від наймолодших — учнів початкових кляс, що й дасть нам кращу орієнтацію у системі клясного навчання. Найкраще враження справляє 5-та кляса, в якій навчає сам директор о. Легенюк. Це діти, які прийшли до школи з дому із знанням української мови. Інакше справа представляється в нижчих клясах. В початкових клясах навчають: п-на Олександра Лупул та пані Лена Сенюк, яка одночасно навчає в державних школах. У 6-ій клясі навчає п. Федір Ткаченко — учитель з добрим знанням мови і свого предмету. У початкових клясах учительки, здебільша, практикують розмовний метод навчання, а в старших більше традиційний. Зумовлене це рівнем знань мови в учнів. Керівництво дбайливе, зразкова дисципліна, учні беруть живу участь у громадсько-культурних імпрезах та в

шкільній самодіяльності. Старші класи навчаються на Курсах Українознавства у вечірніх годинах, поєднанні з учнями старших класів школи української католицької парафії ім. Кн. Ольги і школи УНО під патронатом КУК. Учителів оплачує скул-борд. Директором Курсів Українознавства є п. Д. Казанівський. Крім директора, на Курсах Українознавства викладають: Ф. Ткаченко та І. Гарас, релігію навчають отці: прот. Ф. Легенюк і о. д-р Комар.

Відвідав Рідну Школу СУМ, при Чорноморському Домі, душею якої є пані Ольга Стеців, учителька зі стажем, досвідом і добрими кваліфікаціями. Вона тепер веде лекції з початковими класами — поєднано. А в мене не вигасло ще прекрасне враження з її лекції (перед трьома роками) на матуральному курсі. І так хочеться запитати, чи учні ці дорівнюють знаннями випускникам з-перед трьох років та й хотілося б знати чи наші випускники знаходять ґрунт серед нашої спільноти для застосування своїх знань з українознавства. Бо тільки тоді, коли вони будуть практично користуватися цими знаннями, житимуть проблемами нашої спільноти, знання ці будуть поширюватися і рости разом з ними. Ми віримо, що бодай кращі з них залишаться активними в нашому громадсько-культурному житті. Вже сьогодні можемо назвати велике число імен наших випускників активними в різних ділянках, громадсько-культурного, політичного й мистецького життя нашої спільноти: організатори, вчителі, журналісти, актори, мистці пензля і слова й багато інших фахівців. Без рідної школи і курсів українознавства ми цього не досягнули б.

Після навчання сходимося, вчителі всіх шкіл, із своїм проводом і представниками організацій на спільні наради. Народи відбувалися в приміщенні школи при УГПЦ св. Юрія. Сідаємо в учнівські лавки, так дуже хотілося б тут відчутися й зрозуміти наших дітей — їхні думки. Після з'ясування дійсного стану нашого шкільництва, його проблем і питань в поліпшенні цього стану, переключаємось на методичну сторінку навчання і виховання в наших школах. Я вибираю зі своєї торби матеріяли зорово-слухової методи, яку вожу зі собою, щоб демонструвати її перед нашими вчителями. Це допоміжний матеріял у навчанні української мови; прозірки, пісні й

легенди записані на магнетофоні, опрацьовані для кожної класи окремо, учителькою Юлією Симчич. Речі підібрані відповідно до віку і учнівських зацікавлень — усе, що може поспособляти розвитку мови. У дискусіях висловлено думки про потребу охопити навчанням дітей, які з різних причин не можуть ще користати з навчання української мови.

Приділити особливої уваги навчанню релігії, якої в державних школах діти не навчаються. Шукати тіснішого контакту з батьками через улаштування ширших і частіших зборів. Чи не доведеться купити автобус, щоб їхати від хати до хати й збирати дітей у школу. Розслідувати причини зменшення напливу дітей до українських шкіл... Ці питання висловлювали: священики — о. д-р Комар, о. прот. Ф. Легенюк, учителі: Ольга Стеців, Ф. Ткаченко, Д. Казанівський, Леоніда Кушнір; представники проводу: адв. Б. Долішний, С. Корнецький, Яр. Зулінов, В. Авраменко і інші. Ми розходимось, а на залі збираються молоді бандуристи. Двадцяттеро бандуристів, з гуртком співаків, під керівництвом Остапа Казанівського. Хіба тут обходиться без рідної мови? Хіба озветься до нас Шевченкова бандура без знання Шевченківської мови? Цей прекрасний ансамбль бандуристів — відповідь нам на питання “чи не даремна наша праця?” Ансамбль бандуристів, що започаткувала його організація ОДУМ з надхнення і допомоги нашої славної Капелі Бандуристів ім. Т. Шевченка, під керівництвом Григорія Китастого — це відродження на еміграції кобзарської думи, є одним із виховних чинників нашої молоді.

Школи ці я відвідую кожного року. З кожним роком міняються вчителі (особливо молодші), але є і здорова основа, — старші, заслужені вчителі: пані Ольга Стеців, пані Леоніда Кушнір, п. С. Корнецький, а з молодших: п-на Христя Кушнір та п-на Богданна Долішна, яка успішно працює з дитячим садком.

У зв'язку з переселенням о. прот. Федора Легенюка на нову парафію, керівництво школи при українській православній парафії ім. св. Юрія перебрав о. прот. Василь Критюк.

Ватерлю — Кіченер

(10. IV. 1976)

Тяжка моя дорога, але це найкоротша і найлегша дорога до людей — маленьких людей, що колись будуть великими і гарними. Я бачу цих людей у кожному вікні, зустрічаю їх на роздоріжжях — дорослими, мстивими і гарними, красивими, добротливими, дружніми — великими і малими. Від них залежить погода нашої душі. Нема більшого щастя, як працювати вчителем для поліпшення людства.

Кіченер і Ватерлю — два окремі міста. Географічно вони зійшлись, а адміністративно поєднатись не хочуть. В кожного свій початок, історія — кожне дорожить своєю назвою, і цією назвою одне одному не поступається.

Я відвідував школу при українській православній церкві Св. Софії у Ватерлю і шукав поєднатись телефоном із школою при українській католицькій церкві у Кіченері. Чи знайдемо ми глибше поєднання цих двох шкіл, тяжко сказати. Люди пам'ятають тут одну поєднану школу, кажуть, що гарно вона розвивалась, але одне нелюдське потягнення роз'єднало школи, розбило дітей, розвіяло їх... Люди пам'ятають це, не знати, як довго треба буде чекати, щоб ці болячки вигоїлись. Я познайомився тут з гарною родиною: п-вом Винницькими кілька років тому. Вони обидвоє працюють в університеті, а пані Винницька з дочкою Оксаною працює також у Рідній Школі при українській католицькій громаді. Тут працює також молоденька вчителька (колишня моя учениця) Мирося Полюх. В цьому році я познайомився ще з одною гарною родиною: п-вом Яковенками, які переселилися сюди з Грімзбі. Пан Василь Яковенко — голова Шкільного Комітету при школі Св. Софії — запросив нас з директором школи, отцем настоятелем прот. Олександром Костюком, на обід. Тут при обіді й зустрілись ми з тою Наталочкою, що в школі так гарно читала. Тепер ми вже бачимо, чиїх батьків вона донечка. От, коли б багато нам таких батьків і таких діточок!

Годилося б щось сказати і про школу Св. Софії, в якій Наталка навчається. Школа не велика, діток не багато, але директор школи о .прот. Ол. Костюк уміло з ними працює, і

вони гарні. Діти погруповані за окремими столами, директор ходить від одних до других, керує навчанням — учні вчать самостійно працювати. Діти різні знаннями й віком, а коли зібрались заспівати пісню разом, милозвучно прозвучали їхні голоси. І тут оця Женя Кульчицька — їй п'ять років — чудово читає з читанки 2-ої, що призначена для третьої класу. Мені аж жаль стало дитинки — воно бідне не має тут ровесників ані рівних собі в навчанні. Женя мило щебече по-українському. Але, але: її бабуся — вчителька, мама любить писати віршики, як і о. Костюк, а батько її — це колишній курсант на літніх Курсах Українознавства, на оселі Київ — це я якось розсота, бо цікаво мені, в кого це діти гарними родяться.

У п-ва Винницьких

У школі при Українському Осередкові навчання не було. Я відвідав родину Винницьких, щоб поінформуватись про цю школу. Привіз мене сюди о. прот. Ол. Костюк. Нам хотілося зустрітись також з о. Ярославом Чижем, парохом української католицької церкви, але отець зайнятий був у сповідальниці й, розуміється, жодних сповідей телефоном не приймає. Але я таки використав вільний час від сповіді і порозмовляв з отцем Чижем хоч і телефоном, але по душі. На основі наших розмов з п-вом Винницькими та з отцем Чижем виявляється, що на цілу околицю: Кіченер, Ватерлю, Гвелф, Кінбрідж і Престон — усього цих дві школи, в яких не навчається більше, як 50 дітей. Деякі батьки щосуботи везуть своїх дітей до школи до Торонта, але скільки таких? А що іншим робити? У цій околиці могла б прекрасно розвиватися одна велика українська школа або і дві окремі — православна й католицька. Питання тільки, як стягнути дітей? Отець Чиж мені каже, що те, чого ми не можемо зробити, зробили наші сусіди греки: вони об'єднали школи й спровадили вчителя з Греції...

Обговорюючи всі ці питання, ми прийшли до одного висновку: шукати можливостей стягнути дітей до шкіл, позбирати їх з усіх закутків, не дати згубитись ані одній нашій живій душечці. Чи зуміємо, покаже майбутнє.

Української мови навчаються також студенти на університеті Ватерлю, на славістичному відділі, яким завідує наш

проф. Володимир Шелест. Тут навчається понад 60 студентів. Відсотково, в порівнянні з іншими університетами, це добре.

Панство Винницькі відпускають мені телефон, і я дзвоню на всі чотири сторони світу цієї околиці, щоб глибше проаналізувати можливості приєднання до шкіл розгублених дітей. Відзиви прихильні, тож я покидаю цю околицю з іскрою надії в душі.

У дорозі я роздумую над причинами функціональних зв'язків: п-во Винницькі возили свою доню Оксану на Курси Українознавства до пані д-р Копач у Торонто, п-на Оксана зростала у Пласті, як і батьки, тепер вона плянує провести літо в Західній Канаді — вона хоче посвятитися в праці для нашої молоді. Коли я об'їжджав Західню Канаду (п'ять років тому), там дуже похвально висловлювались батьки і духовенство про корисну працю молоді з Торонта під час літніх ферій. Такими ручаями пливе наша праця в простори далеких днів, розливаючись, відволожуючи ґрунт для свіжих посівів. Я їду від міста до міста, передо мною відкриваються все нові й нові обрії, жебраю у них усе, що найкраще, і везу кудись далеко-далеко, де цього люди не мають, щоб поєднати їх усіх одними думками й одною великою вірою в наше майбутнє.

Школи поєднались

В навчальному році 1977/78 о. прот. Ол. Костюк повідомив мене, що школи Кіченер і Ватерло за обопільною згодою батьків об'єднались і працюють під керівництвом пані Іроїди Винницької. Я з повним довір'ям ставлюся до цієї людини, в надії, що вона справиться із своїм завданням якнайкраще, і нічого вже не трапиться такого, що роз'єднало б оці дві школи.

Монтреал

Над Монтреалом світанок — ніжний, незайманий. Десь далеко народжується день. Назустріч цій урочистості біжить наш автобус. Врочистістю світанку проймаються вершки, дерева й мости — будяться люди. Оживляються гутірки, пісні. За моїми плечима — двоє молодят. Вони прокинулися зі сну й почи-

нають пісню. Це назустріч Монреалові. До цієї пісні приєднуються й інші — французи. Десь із задніх рядів перегукується й наша українська пісня. Чергуються пісні французькі з українськими, немов на змаганнях. У кожного народу своя пісня, своя краса. Кожному народові наймиліше все, що своє. Прислухаєшся до цих пісень, і радіє душа. Вона наповнюється любов'ю до Бога, природи і людей. Даремні тут мрії звироднелих душ про злиття націй. Бож тоді наступив би кінець світові.

Перехрестя мостів нагадують дитячі хороводи, що побравшись кільцем за руки, оточують церкву, наспівуючи гагілку: “Не пустимо, не пустимо — мости поламати”. Наш автобус то пнеться мостом на вершки, то поринає в тунелі, нагадуючи нам піднесення й упадки людства на незбагнених закрутах життя. Видовжуються вулиці в безконечних потоках світел, чергуються будівлі і стилі. Височать хрести — символ страждань і спасіння — нагадують нам Україну.

— “Гей, а як тут наша Україна? Їдемо до неї!”

Влаштувавшись на мешканні, переглядаю записки, щоб потрапити на дорогу до своїх. Натрапляю на листа пані Галини Сенишин, директорки школи собору Св. Софії. Вона інформує мене, що Шкільну Раду тут очолює д-р Юрій Левицький. Дзвоню.

— Я зараз буду біля Вас, тільки скажіть, як Вас пізнати, бо бачив Вас усього один раз? — питає д-р Левицький.

— Мене не тяжко пізнати. Коли побачите людину без шапки з торбою в руках, випхану на крайчик хідника, то це і буду я... — посміхаємось.

Не минуло й 15 хвилин, як д-р Левицький зупиняється своїм автом передо мною. В авті діти: він везе їх до школи ім. Митрополита А. Шептицького, де й він працює викладачем на Курсах Українознавства.

Від цієї школи я й починаю своє обстеження.

Школа ім. Шептицького приміщується в будинку державної школи й займає всі його класні кімнати. Директором школи є о. капелян Василь Бринявський, дуже ввічлива і всіма шанована тут людина. Ми проходжуємося з директором із класи в класу, починаючи від найнижчої. Система навчання

Останній раз школу цю я обстежив 2 червня 1979 р. Директором школи уже третій рік працює тут пан М. Лека. Він прає з учнями старших клас, у нижчих класах працює учителька пані М. Сірота. Обидвоє вони кваліфіковані вчителі з багатим учительським стажем. Вони працюють вміло, щиро і віддано.

В ДОРОГУ НА ЗАХІД

Я вибираюся в дорогу на Захід. На душі в мене якийсь неспокій: ходжу вулицями Торонта, а думками у Ванкувері. Люди радять відкласти подорож на осінь. Перегукнувшись з ексекутивним директором Централі КУК д-ром Кальбою, вирішуємо не відкладати подорожі. Іду, не дивлячись на те, що люди не готові мене зустріти. В людей свої пляни: готуються до річного фестивалю. А хіба ж це не в'яжеться з моєю працею? Я не звик їхати на готове. Хочу брати участь у підготовці, хочу бачити, як проходить ця підготовка.

Складаю в торбу програми, доповіді, зразки окремих метод — усе це вже поблідло й видається мені черствим; єдина надія, що воно в дорозі оживе, відсвіжиться моїми думками. Ніде, як у гуркоті коліс і в пошумі літака, народжуються думки: свіжі, сміливі і прудкі, що й на папір не встигнеш їх схопити.

День 4 травня 1976 вдався сірий, похмурий, важкий, мов каламутна вода... Аж виніс мене літак понад хмари під саме небо: прояснилась душа, і весь тягар з душі злетів на землю. На цій височині я, обмірковуючи наше життя, думаю про те, що в добу перещеплення серця говорити про почуття, про душу — досить уже не модно. Ми, покоління сантименту, передчасно постаріли. Час нас випередив, і ми стали немодними, відсталими.

Писала покійна письменниця Людмила Коваленко: "Настав час, що приходитьсь нам, письменникам, вибачатись перед критиками за свою любов до батьківщини..." Тому так приємно підвестись із землі за хмари в пошуках нової плянети. Я пливу за сонцем сніжними хмарами хвиль, мені вчувається шкільний дзвінок і веселий гамір дітвори. У цьому прос-

торі мої думки переконують мене, що коли погасне в нас душа, то світ від цього ще не завалиться. Він існуватиме у своєму первісному виді: буде вода, існуватиме тваринний світ, тільки для людини з чутливою душею буде кінець світу.

Я вже у Ванкувері: у третьому найбільшому місті в Канаді. Це я вже третій раз тут. Літак зі свистом приземлився, під коліщатами загуркотіла земля, і озирнулися вершки гір. На вершках гір сніг, а тут за огорожами розквітли квіти. Здається, одне від одного недалеко, а такий різкий контраст.

Я нікому не телефоную. Не хочу турбувати людей. Шукаю собі помешкання поблизу автобусової станції, щоб зручніше було виїздити в терен.

В надвечір'я подзвонив до пані Тереси Герчак, голови Шкільної Ради на Британську Колумбію. Вона поінформувала мене про опрацьований Шкільною Радою плян моїх зайнять. Мені стало невимовно радісно на душі, що люди поцікавились моїм приїздом, розплянували час моїх зайнять та заопікувалися мною.

В дорогу до праці

В суботу вранці йду до п-ва Татарнюків, які мають завести мене до школи на Річмонді. Іду й зупиняюся, бо часу в мене доволі, а мені хочеться налюбуватися красою зеленого ранку, мерехтливим сонцем та щебетом пташок. Перед десяти роками тут ще був ліс, про це свідчать деякі залишені дерева, — це нова діляниця.

Уже знайшов число хати п-ва Татарнюків: аж не хочеться вірити, що в цьому палаці живуть наші люди. Пан Михайло і пані Ярослава відомі із своєї громадсько-культурної діяльності. Вони обидвоє належать до Комітету Українського Фестивалю, який тут відбувається кожного року. Я застав їх при підготовчій праці. Пані Ярослава цікавиться народним мистецтвом: її експонати пишаються на всіх українських виставках.

Ідучи до Річмонду по дорозі ми переговорили багато різних питань нашого громадського життя., особливо про молодь. Як знайти спільну мову, щоб передати їм усі наші надбання і зобов'язання, що стосуються цих надбань.

й виховання цієї школи включає дитячий садочок, передшкілля, букварну класу, й щойно після цього діти поступають у першу класу. Кінчаючи сім клас початкової школи, переходять на Курси Українознавства. Є тут і класи для дорослих — переважно батьків мішаних подруж.

Класи заповнені, учні вирівняні як віком, так і здібностями. Учнів близько 200. Учителями працюють: Ірина Павлів, Олена Маців, Ірина Боднар, Соня Моцук, Лідія Лугова, Люба Дідух, Марія Брикович, Софія Ватеманюк, Надія Гуцал, Ярослава Бринявська, Мирослава Буншар і сестра Плакида.

Ця школа існує уже 26 літ. За час свого існування вона випустила багато свідомих громадян, а багато з них тепер уже стали батьками й посилають своїх дітей до школи. В дітей мова ще добра — дуже незначний відстоток дітей, що слабше розмовляють українською мовою. Вчителі старші й молодші, з доброю підготовкою і освітою. Школа має свого постійного адміністратора.

Курси Українознавства під окремим керівництвом. Довголітнім директором був проф. Роман Брикович, але тепер він захворів, і його заступає д-р Юрій Левицький. Серед учителів Курсів Українознавства, які працювали тут або ще й досі працюють, відомі серед громадсько-культурної праці такі імена, як Павлів, Левицький, Маєр, Мончак, Сербин та інші.

Належить відзначити, що діти в Монтреалі вивчають три мови: українську, англійську і французьку. Вивчання трьох мов їм не мішає і не перешкоджує бути першунами. Після закінчення школи вони можуть вільно розмовляти цими мовами.

Учителі вільно висловлюються про підручники, з яких користають. Деякі з них обіцяють написати про підручники. (Часто дописує учителька Лугова). Уважаю, що це було б дуже корисно. Бо ніхто так як учитель, не може сказати, який підручник його дітям найбільше підходить, попрацювавши з ним один рік. Особливо авторам були б дуже корисні завваги вчителів, щоб можна було вчислити ці завваги при перевиданні підручників.

Школа при Соборі Св. Софії

Директор школи о. Василь Бринявський везе мене своїм авто до православної школи при соборі Св. Софії. Тут між духовенством і мирянами обидвох церков є добрі взаємовідносини — повна толеранція і пошана.

Українська Школа при соборі Св. Софії за час свого існування виробила собі добру репутацію й має вже гарну традицію. До розвитку цієї школи багато спричинилось духовенство, зокрема о. протопресв. Володимир Слюзар, довголітній настоятель собору, священник о. Ігор Куташ, сотник Богдан Панчук і інші.

Школа приміщена при державній школі й користується всіма її вигодами. Директор школи пані Галина Сенишин, заступниця голови Шкільної Ради на Квебек (вона тепер очолює Союз Українок Канади), ставиться до своїх завдань з почуттям великого обов'язку.

У школі навчають старші вчителі з великим досвідом та молодші з тутешньою освітою: о. дияк. В. Рудич, панна О. Малишко, пані А. Малишко, пані М. Стрілецька, пані Л. Кочерга, Василь Мельник, Люда Павлів, пані Галина Сенишин.

З директоркою школи Галиною Сенишин відвідуємо класи. Починаємо від передшкілля й ступнево переходимо з класи в класу. Учні гарно читають і пишуть, на жаль, великий відсоток слів у підручниках їм незрозумілий, що й утруднює працю вчителя.

Ми боліємо душею, що наші учні — за винятком одиниць — не звикли вивчати віршів напам'ять. Заучування поезій збуджує в учнів почуття — любов до краси й природи, пособляє засвоєнню свіжих слів для збагачення учнівського лексикону.

Зупиняюся на лекції в о. Ігоря Куташа. Це була лекція на великдону тему для старших клас Курсів Українознавства. Я виніс найкраще враження з цієї лекції: гарна українська мова, прекрасне знання української символіки, вмілий підхід до зображення теми — приковував увагу учнів.

Мені жаль, що цього дня не вдалось більше відвідати шкіл. В плані були школи: СУМ-у, школа в Лешін, школа Св. Покрови й інші.

Тож при наступній поїздки треба буде передусім відвідати школи, які цього року не вдалось.

Спільні наради

Після обстеження шкіл зібрались учителі на спільні наради. Зустріч ця відбулася в Домі молоді. Так недавно ще дім цей був тільки мрією, а сьогодні — мрія стала дійсністю. У Домі молоді ми, вчителі, відбуваємо свої наради. Учителям тим приємно тут нараджуватись, що їх учні в майбутньому будуть душею цього дому, цей дім буде для них спільною хатою. І справді, найвищий час, щоб і наша молодь мала вже свій власний дім.

Мені докір — “ми вас ждали в нашій школі, а ви не прийшли” — з такими словами вітаються зі мною вчителі. Та хіба за не цілого пів дня обійдеш усі школи? Тут дев'ять шкіл. Скільки треба не годин, а днів, щоб кожну школу обстежити, а я приїжджаю на один день, а навчання ж триває тільки до полудня.

Нас п'ятнадцятеро — представники різних шкіл, сідаємо за круглий стіл. Нарадами проводить голова Шкільної Ради д-р Юрій Левицький, секретарює учителька Марія Давидович. У своєму вступному слові д-р Юрій Левицький інформує про діяльність Шкільної Ради на Квебек. Я приєднуюся своєю звітною доповіддю про працю вчителів і їхні проблеми в Онтаріо та шкіл Вінніпегу, які я вже відвідав. Проблеми, здебільшого, одні й ті самі. Ми робимо підсумки, аналізуємо питання і ґрунтовно їх обговорюємо. Ділимося своїм спостереженнями й досвідом. У дискусіях висловлювались: о. В. Бринявський, Г. Ощипко, Б. Кошарич, Марія Давидович, Текля Мороз, Ярослава Хохлач, Галина Сенишин і інші.

На цих нарадах ми, між іншим, торкнулись ще раз питання потреб учительського видання, яке б віддзеркалило працю вчителів в минулому і сучасному — разом із фотографіями та деякими статистичними даними про наше шкільництво — це було б корисне видання. Справу цю на попередніх наших зборах порушила була пані М. Давидович. Отож повертаюся з Монтреалу із свіжим завданням.

В поворотній дорозі зупиняюся в Оттаві.

Школа при парафії св. Димитрія в Лонг Бренч

Школу цю декілька років обстежував я як голова Сх. РУШ, а цього року відвідав її як шкільний дорадник при КУК. Різниці у моїх поглядах немає, я її побачив тими ж самими очима, з тими самими мислями і відчуттями. У школі дітей небагато (біля 20). При такій кількості учнів школа, здавалося б, довго не проіснує, а ця школа тримається. Чим це пояснити? Діти тут із слабшим знанням або й зовсім без знання української мови — це вже діти, здебільша, батьків третього покоління або мішаних подруж. Таким дітям тяжко влаштуватися у будь-якій школі, а громада мусить своїх дітей доглянути, бо це її святий обов'язок, навіть і тоді, коли треба до школи доплачувати. Це явище по Канаді масове. Наш заклик створити одну школу в Торонті для дітей іншомовних, покищо, не прийнявся, дарма що дітей цих з року-на-рік буде щораз більше. На останній конференції вчителів у Торонті цій справі приділено особливу увагу.

У школі св. Димитрія діти навчаються у двох відділах, чотирьох класах. Із старшим відділом займається директор школи, настоятель парафії о. митр. прот. Михайло Боднарчук, який навчає також української мови в державній школі на вечірніх курсах для дорослих, а з молодшими дітьми — п-на Петруся Ковальчук, яка закінчила Курси Українознавства ім. І. Котляревського при катедрі св. Володимира. Навчання в школі проводиться за програмою КВОР. Учні чудово зарепрезентували свою школу виступом у програмі закінчення навчального року на оселі "Київ". Наша пісня, наш танок беруть дітей навіть тих, які мови не знають.

Тут хотілося б нам зупинитись над проблемою нашого доробку — молодих сил, кандидатів на вчителів, що виявляють охоту помагати нам у навчанні по наших школах. Це підсилення зустрінете сливе в кожній школі. Це дуже додатне явище. Але цій молоді треба допомогти. Без цього вони помучаться і кинуть школу.

Молоденьким кандидатам на вчителів бракує знання норм української мови. Цього не дають їм ані наші семінари, ані навіть курси для вчителів. Від кандидатів на вчителів перш за все вимагається доброго знання української мови.

Рідна Школа в Річмонді

Тут нас зустрічає директорка школи пані Тереса Герчак. Це молоденька мати з двойкома своїми діточками-учнями. Клясна кімната вражає своєю простотою — дитячою обстановкою. Коли зустрінете молоду людину при громадській праці, то зразу й насувається питання: Хто вона? Яких батьків? У якій школі навчалась. Що її в'яже на цій роботі?

Я щойно тепер довідуюсь, що пані Тереса — це дочка ред. пані Баран у Саскатуні, яка теж цікавилась і українським шкільництвом. А пан Герчак, це мабуть уже член третього покоління в Канаді. У своїй хаті вони плекають українську мову: їхні діти розмовляють по-українському, і, мабуть, ці діти заставили паню Тересу організувати тут школу, лишити працю в державній школі, а більше присвятити уваги своїм дітям. Це зовсім по-материнському: діло гідне наслідування. Я дуже радий, що тут Шкільна Рада в руках молодих. Так тяжко цього домогтися в інших осередках Канади. Це нам розв'язує питання, як заохотити молодше покоління до громадської праці.

Справа дітей — найближча серцю матерів. Тому провід у цьому належить їм. Нам багато дечого може не подобатися в їхньому підході до справи, але ми мусимо їм поступитись. Нам тільки треба їм помагати, коли звернуться до нас за поміччю. Тому найперше наше завдання — організувати вишкільні курси для молодшого проводу.

Був на лекції у пані Герчак. Лекція проходила дуже цікаво. Учителька вміло користується різними предметами унаочнення, добре активізує учнів. Вони ж ставляться до вчительки з любов'ю і великим довір'ям.

Приходили матері дітей полагоджувати справу квитків на фестиваль, знайомилися зі мною, розмовляли. Їм цікаво, як у нас на Сході. Одна молоденька, чорнява сіла розмовляти зо мною. У неї чудова українська мова. Жаль, що не пам'ятаю прізвища. Виходить, вона з Монтреалу. Виростала в середовищі ОДУМ-у. Тут студіювала в університеті й одружилась. Приємно згадує свою юність, яка колись проходила серед бурхливого українського життя в Монреалі.

У школі Успіння Пресв. Богородиці вчителями працюють: Маруся Донченко, Леся Слободжан, пані Ф. Хомніцька, о. А. Павлюк (релігія) і директорка пані Тереса Герчак. Праця в школі дуже утруднена: тут тільки одна третина дітей розмовляє по-українському. Але люди вірять у свою справу і праці не кидають.

До історії Рідної Школи у Річмонді Б. Колумбія

За інформаціями пані Яр. Солтис

Рідна Школа започаткована 16 листопада 1936 р. в домі п-ва Лаки з участю 12 дітей, учителював п. В. Ільчук. В січні 1939 р. збудовано Просвіту ім. І. Франка. З того часу Рідна Школа стала осередком рідного шкільництва по сьогоднішній день. В різних роках діяльності розвиткові школи сприяли такі священики і вчителі: 1938 — учитель В. Ільчук, о. Шевчук, 1945 р. — п-на О. Мисак, 1948 р. — учитель О. Климко, 1948 р. — п. Ярош, пан і пані С. Солтис. З 1951 р. працюють: о. Мартиник, п. Стасюк, (число дітей зросло до 35). З відходом о. Мартиника, приходить на парафію о. М. Білик, учительками працюють пані Солтис і пані Сеньків. По смерті п. Яроша керівництво школи перебирає його дочка Яр. Солтис, допомагає їй пані М. Татарнюк. Від року 1963-1970 змаліло число дітей, праця сповільнилась у Рідній Школі. Від 1970-73 наука проводиться в домі п-ва Солтисів. Від 1973 р. учителюють: пані: Гірчак, М. Гальчук, Л. Слободжан, Ан. Брендак (учнів 40).

Кожного року учителі з священиками й допомогою батьків, з меншим чи більшим успіхом, крім навчання в школі влаштовують різні шкільні дитячі імпрези: сценки, хорові та танцювальні виступи, з нагоди різних святкувань.

У дорозі

По мене приїхала вчителька Марія Күцин, і ми їдемо до школи УКЦ св. Покрови.

Учителька Марія Күцин у дорозі до школи св. Покрови оповідає мені про свої турботи, про працю з дітьми в школі, про різні вечірні курси, а мені згадалася ще одна філософія в людей, яких я відвідав і намагався переконати їх, щоб післа-

ли дітей до школи. Вони тримались уже за клямку автомобіля, і коли я став їх переконувати — посміхнулись:

— Ви, дорогий наш пане, так говорите, немов би то ми мали жити 156 років. Життя таке коротке, а світ такий цікавий, що не варто тепер клопотати собі голову з дітьми. От сідаємо в авто, а не знаємо, чи повернемося? Ми не знаємо, що завтра буде, то що тут думати про далеке майбутнє. Поки наші діти виростуть, світ буде вже зовсім інший...”

Очевидно, що зайво цим людям говорити про речі вічні, незмінні — ці люди живуть сьогоденням.

Ми вже біля школи УКЦ св. Покрови. Назустріч нам вибігли діти. Привітно вітаються, але по-англійському. Зелені вершки зідхнули, і навколо повіяло холодом.

У школі Св. Покрови

Заходимо. Перерва. Знайомимося з парохом о. В. Сорокою, вчительками та заступником голови відділу КУК п. Даниловим, який, як казала пані Герчак, мав би мені допомогти в комунікаціях. Учительки запрошують на лекції. Учителюють: Марія Куцин, Євгенія Бродій, Ірина Галько, Юлія Стасюк (директорка), Соня Токар, а о. В. Сорока навчає релігії і веде навчання у старших класах.

Мене інформує о. Сорока, що тут теж існують поєднані Курси Українознавства, де навчається молодь і старші. Навчають учителі і священники обидвох віровизнань. Наплив до цих курсів повинен іти з усіх Рідних Шкіл Ванкуверу.

Рідна Школа бере участь у різних імпрезах, спільних виступах об'єднаних шкіл: між духовенством і вчителями існує повна взаємопошана.

Заходжу на лекції. Починаю від дитячого садка, що його веде пані А. Бойко. А відтак переходжу з класи у класу. Лекції пройнялись настроєм підготовки до фестивалю: діти переспівують пісні, з якими завтра їм треба виступати. Учителям доводиться звертатись до дітей по-англійському, бо не всі достатньо розуміють українську мову. У 4-ій класі вчителька М. Куцин знайомить мене з ученицею, що розмовляє по-українському. У нас зав'язується розмова. Це одна така на цілу класу. Домовляємося з дітьми зустрітись на фестивалі.

В гостині у п-ва Данилових

Приємно згадую гостину у п-ва Данилових. Їхня хата в пахучих заростях нагадує мені казку із днів дитинства. Приємно було довідатися, що пані Данилів — це рідна сестра відомого д-ра Богдана Стебельського. Тут щось близьке, знайоме просмикає в усмішці, в тоні розмов та сама безкомпромісовість у поглядах на справи наших напрямних. Пан і пані Данилові обоє вчителі, і в нас є про що говорити. Згадували минуле, переключились на сучасне. Я відразу відчув тут свою атмосферу й почувався, немов дома. Гостинна хата п-ва Данилових відома мабуть усім нашим сковородівського типу мандрівникам, які шукують відпочити душею хоча б і в скромному, зате в рідному середовищі. Сини покінчили студії і розійшлись, залишилась кімната з прочитаними книжками і порожніми ліжками. Тут поблизу є чарівний “японський парк”. Одного дня ми з п. Даниловим приємно провели тут час на різних розмовах, дискусіях і питаннях. Парк по вінця налився сонцем та запашиним квіттям. Перешіптуються потічки, а ми проходжуємося цвітом встеленими стежками. Говоримо про далеке і близьке, про все святе й богопротивне. З віддалі часу і простору цікаво обмінятись думками.

Український фестиваль у Ванкувері

У неділю 16 травня 1976 р. у Квін Елізабет Театрі відбувся Український Фестиваль з великою участю українського громадянства з-поза Ванкуверу. У просторих приміщеннях були розташовані виставки: малярська виставка мистця Шостака, виставка книжки та виставка українського народного мистецтва. Концерт був присвячений українській матері, а мотом його було:

*Любіть рідну матір, як сонця проміння,
Як любимо ранок травневого дня,
Бо мати — це квітка, це наше сумління,
Це щирість, це правда, це трель солов'я!*

(Юрій Ракога)

Вступне слово по-англійському й по-українському читали: Варвара Камінська й Олег Літвінов. Участь брали об'єднані хо-

ри (чоловічий і мішаний) українських католицьких і православних церков (диригенти: Марія Вакалюк, Анна Залубняк і В. Смігель), відомий ансамбль “Волошки” (сопрани: Марта Гузик, Соня Козій, Ліда Сиротинська, п-і Гофман, Соня Токар; альти: Леся Каспрік, Маруся Керніцька та диригентка Квітка Ганушевська-Козак), хор Рідної Школи (дитячі пісні й танець під керівництвом Лідії Гузик), бандуристи (Петро Китастих і Павло Писаренко), солістка Анна Чорнодольська, танцювальний ансамбль “Черемшина” під керівництвом Івана Камінського.

Добірна програма, прекрасні виконання забезпечили Фестивалеві найкращий успіх.

Але я мав враження, що на цій цікавій імпрезі було більше чужинців, ніж своїх. Переважала англійська мова. Я був обурений — а де ж наш народ? З таким враженням був би й залишив Ванкувер, коли б при одному виступі Олег Літвінов (що вів програму) не сказав: “В наступному році діти наші, мабуть, співатимуть уже по-англійському, бо батьки не розмовляють по-українському”.

Тут зустрів я д-ра Михайла Гуцуляка і мав велику приємність з ним познайомитись та поговорити.

У вівторок 18 травня відбулась конференція вчителів і зустріч з громадянством у залі української парафії Св. Тройці. Гарне враження робить нова зала. Настоятель о. прот. Петро Бублик водить мене по окремих залах і кімнатах: знайомить з їхнім розположенням і призначенням: простора зала із сценою, кімната-музей, кімната-бібліотека, кімната засідань, шкільні кімнати — усе це свіже, модерне за вимогами сучасності.

Пригадалось мені, коли я був тут ще у старій залі. Порівняти з теперішнім, можна сказати: нові люди, нові вимоги. На місце звичайних будиночків, що здебільша були на зразок колишніх просвітянських читалень в Україні, виростають модерні будинки. Питання тільки: в котрих з них було більше життя, більше української душі. Тепер ми намагаємось заспокоїти себе, що час просвітянщини минув, що ми вже свідомий народ, наші діти кінчають університети і т. д. Однак це ніяк не вдовольняє нас, коли йдеться про питання національної свідомості.

Усе сказане ніяк не стосується до самої цієї парафії, яка ні в чому не відстає від інших наших парафій, — ні. Це — загальне явище сьогодення.

Нарада вчителів і зацікавлених шкільництвом громадян

Нарада відбулася в одній, найпросторішій, клясній кімнаті. Людей зібралось більше, як ми сподівались. Наряду відкриває голова Шкільної Ради пані Тереса Герчак і просить о. прот. П. Бублика провести молитву. На залі переважає число учасників молодшого і середнього віку: члени Шкільної Ради, духовенство (обидвох віровизнань), учителі, представники відділу КУК, жаль, що нема тут батьків, від яких найбільше залежить успіх нашої праці. Я приїхав з Торонта, а вони тут на місці не зібрались. Дарма, що мова тут про їхніх дітей. Справою шкільництва треба зацікавити нашу молодь — молоді подружжя, бож це справа їхніх дітей, найближча справа їхньої душі. Щоб це безпосередньо торкнулося їхнього серця, цю справу треба їм доручити з повним довір'ям. Щойно тоді в них збудиться почуття відповідальності за власних дітей. Старші мусять молодшим поступитись.

Після звітувань пані Герчак і моєї доповіді відбулася жвава дискусія, в якій дуже речево висловлювались: о. прот. П. Блажук, о. В. Сорока, д-р М. Гущуляк, О. Литвінов, голова відділу КУК, В. Андріяшин, мгр. О. Роїк та інші. Їхні вислови щирі, речеві, повні заклопотань справами нашого майбутнього. Тільки мене не вдовольняє, що вчителі замало висловлюються. Коли я запитую, в чому справа, мене інформують, що вчителі, хоч і мають що говорити, не мають відваги, бояться критики. І ще одне питання нашої непоправної критики, яка затикає людям уста, висміває їх, замість оживлювати процес розвитку живої мови. Скільки між людьми непотрібних сперечань: дев'яносто чи дев'ятдесят, зустрів чи здибав, географія чи географія, Нью-Йорк чи Нью Йорк, інтелігент чи інтелігент, у Вінніпегу чи у Вінніпезі і так у безконечне сперечання за зовсім несуттєві справи. Одного разу, коли доповідач зійшов зі сцени, підійшов до нього наш землячок, потиснув йому руку і сказав:

— Ви дуже гарно говорили, але я з Вами не погоджуюсь.

— У чому Ви не погоджуєтесь зі мною? — запитав доповідач.

— Ви замість “завжди”, як належить, сказали “завше”.

Приходять мені на думку слова Франка:

*... Як твоя у річці тоне мати
І кричить :“Рятуй мене, Антошку!”
Будеш ти на гарний човен ждати,
Чи їй кинеш першу-ліпшу дошку?
Зви се діалектом, зви жаргоном
Тую дошку, ту букову ложку,
А вона лунає відгомоном
В мільйонах серць живих, Антошку!*

Ми переживаємо добу великого занепаду української мови і в Україні, і тут на еміграції. Тож не час нам сперечатися за несуттєві справи. Нам дуже потрібна конструктивна й об'єктивна критика, але без кпинів і злоби, з добрим наміром допомогти людям, які ще мають добру волю працювати.

Сьогодні в цій залі відбуваються збори на двох поверхах, у двох кімнатах. Нам натякають, щоб потишше, бо перешкоджаємо зборам відділу Союзу Українок Канади за стіною. В нашому пляні є закінчити наші наради і приєднатись до зборів Союзу Українок Канади. Хіба в нас нема спільних справ? Ми скорочуємось у програмі, кінчимо і переходимо на збори жінок, щоб представити питання, які є спільні для нас усіх. Ще застали кінець доповіді голови Централі Союзу Українок Канади пані Шемелюк. Відтак і мене запрошено до слова. Тут ми заторкнули справу дитячих садків і передшкіль, які своїм напрямом найбільш підходять жіноцтву — тут є за що вчепитись. Дитячі садки і передшкільля рятують існування наших Рідних Шкіл. Жаль, що ми за цю справу взялись досить пізнувато. Тепер уже тяжко зтягнути учня в школу, коли йому минув сьомий рік і коли його дитинство захопила не українська, а англomовна школа. Перебрати діток із рук матерів на 4-му році життя, не пустити їх самопас на вулицю, бо опісля буде запізно. З виразу облич та з оплесків видно, що ця справа людям не чужа, що всі вони до болю це відчують і клопочуться цим.

В залі зустрічаю багато впливових, знайомих мені людей: п-во Дзюбенки, п. Ф. Богдан, о. прот. П. Сацевич, пані Остапчук і багато інших. Жіноцтво угощує чаєм, продовжуються гутірки, обмін думками.

Я не можу виїхати з Ванкуверу, щоб не прослідити всіх можливостей розвитку українського шкільництва як у Ванкувері, так і поза ним, у всій Британській Колумбії. Допитуюсь у священників, у Владики, дзвоню до проф. Ревуцького та інших знайомих, дзвоню до Вікторії, до Принц Джордж. Відповідь одна — брак працівників, брак учителів, брак нам добрих досвідчених сил. Є молодь, є діти, є школи — брак працівників. Але люди не ждуть на фахівців, рятують справу, роблять усе те, що можуть, щоб рятувати свою субстанцію, змагаються за життя. Ванкувер не піддається чужим впливам.

В дорозі до Алберти

Ванкувер уже за нами. Перед нами нові обрії, нові люди й обставини, за нами вчорашнє. Воно ще живе, променіє й житиме в душах дорослих людей та дітей. Я тривожусь думкою, чи зробив я все, що належало б зробити? Українське життя у Ванкувері та й в цілій Британській Колумбії має свою історію — закономірний процес свого розвитку. Щоб зрозуміти його, треба прослідити його від самих основ. Не мало воно тут того підґрунтя, що в інших провінціях Канади: в Алберті, Саскачевані чи Манітобі, де поселялась наша еміграція компактними масами на ріллі — незагосподарених землях. Хліборобство прив'язувало людину до ґрунту й заставляло її думати про родинне життя; про хату, огорожу, церкву й громаду. Інша ментальність формувалась у людини, якій удалось просмикнути одинцем на лісову роботу — лісорубом чи на іншу галузь промисловости.

Щойно з приходом нової еміграції, при компактному поселенні українців у Британській Колумбії, українське життя починає набирати більшого ферменту й закріплювати статус своєї ідентичности — свого громадянства. Це переконує наших сусідів, що український народ несе неабиякий вклад в канадську культуру.

Автобус мій висотується з ланцюга гір і мчить назустріч сходові сонця. Паленіють шпилі гір, мов позолочені вівтарі. На кожній зупинці я вискакую з автобусу, біжу до телефонної книги, шукаю українських прізвищ, викликаю людей на розмови: знайомлюся, інформуюся. Усюди вичувається болючий брак працівників. “Пришліть нам людину, ми заплатимо...” Чується одне й те саме при кожній зустрічі й розмові.

Кельовна, Вернон, Кемлюпс

(19. V. 1976)

Треба було б тут у кожній місцевості зупинитись бодай на кілька днів, а в мене час так розпланований, що завтра я вже повинен бути у Калгарі. Зупинився у Верноні. Хотілося б сказати все найкраще про цю місцевість, але все це найкраще ще десь далеко перед нами. Ми прямуємо до нього в повному переконанні, що люди натраплять на сліди до кращого.

Словом — нам тут покищо якимось не щастить. Я вже другий чи третій раз тут. Попрацював тут і екзекутивний директор Централі КУК д-р Кальба: організував відділ КУК, об'єднались школи, чули ми з преси про Шевченківський дитячий концерт, здавалось, усе вже тут гаразд. Контактуюся з головою відділу КУК Ів. Кокольським — висловлюється з огірченням: розійшлася школа, нічого не клеїться... Дзвоню до священика Української Католицької Церкви о. І. Мельничука — нема вдома. Дзвоню до священика Української Православної Церкви, о. прот. Н. Мороза, а опісля до п. Кіндрачука — учителя-диригента. Зустрічаюся з о. Морозом. Інформуюся про працю у Верноні, Кельовні та в Кемлюпсі. Справа представляється не найгірше: школи є, люди стараються. У Верноні ще не біда, тут ще є вчителі, є диригенти: пп. Кіндрачук, Чайковський. Проводяться лекції співу, танцю. В Кельовні гарно працює жіноцтво. Школи української нема, є танцювальний гурток. В українських школах у Верноні працюють: п. Кіндрачук з дружиною, пані: С. Князь, М. Кицкало, Є. Кучер. Хор і танці веде П. Чайковський. В Кемлюпсі будується школа. Трапляються різні спори, неполадки, успіхи й неуспіхи всюди, де цього немає? Але люди радять і вибирають одне з

двох — вибирають те, що краще, що конструктивніше — люди натрапляють на слід до кращого. Тільки праці, віри й терпеливості.

Калгарі, Алберта

(20. V. 1976)

Тут зустріли нас дощові дні. Дощ як найнявся. Місто затяглося сірою опоною. Природа посмутніла, розслезилась. Головою відділу КУК тут є п. І. Зип. Я контактуюся з ним на праці, у його бюро. Він дає мені декілька прізвищ, щоб контактуватися з людьми. Добираюся до людей. Широ з відкритим серцем зустріли мене п-во Світики (батьки з сином), гостили мене у своєму домі та помагали в комунікації з іншими громадянами. Відвідали ми о. прот. М. Фика, настоятеля УГП-Церкви. Велике зацікавлення справами українського шкільництва виявила пані Ліда Гладишевська. Обіцялась допомагати цій справі. Обширно інформував мене про громадську діяльність п. Бойчук, а вже найбільшої уваги приділив мені проф. д-р Олександр Малицький. Ми з ним листуємось у різних справах, але особисто познайомитись не було в нас нагоди. Коли оце підходить до мене стрункий, чорнявий, низько пострижений, з зосередженими енергійними рисами обличчя молодик. Це проф. Малицький. У нього велике коло зацікавлень. Він, видно, людина, що не тільки живе академічною буквою, але, що більше, цікавиться громадсько-суспільним життям у розумінні практичного підходу до пізнання цього життя від самих низів і основ у його найскладніших питаннях.

Уже з першого погляду проф. Малицький робить враження людини широї, вдумливої, скромної і толерантної. Це інтелігент, який користується у людей великою пошаною і довір'ям. Це така рідкість у наш час! Проф. Малицький якнайширше і якнай докладніше інформував мене про українське життя в Калгарі: зокрема про українське шкільництво, почавши від Рідних Шкіл, включно до університетських студій, а опісля взяв мене у своє авто й повозив по місті, щоб, як він казав "познайомити з нашою Україною в Калгарі". Українська Школа існує тут при українській католицькій парафії. Тут навчаються діти обидвох віровизнань. Ведуть школу сес-

три служебниці: сестра Наталіна, сестра Йосифа і сестра Гавриїла.

На окрему увагу заслуговує українця на Калгарському університеті, де наші професори Олександр Малицький, д-р Оріся Прокопів і інші ведуть дуже корисну роботу в Осередку етнічних студій.

Після зустрічей і обміну думками з людьми та нагороджень різних відомостей про їхню працю 21 травня залишаю погідне, виплакане калгарське небо, їду до Едмонтону — столичного міста Алберти.

Надзвичайно приємно було констатувати факт, що справою навчання дітей української мови цікавляться не тільки батьки й духовенство, але й професори університету.

Дорога моя повна вражень, різних знайомств і цікавих спостережень.

В наближенні до Едмонтону

Калгарі вже за зеленими перевалами. На овиді в далині біліють вершки Едмонтону. Вони здаля немов перетворюються із скелястих гір в геометричні споруди. Наближаємось до Едмонтону — культурного центру Алберти. За минулі роки в ділянці шкільництва тут зроблено поважні досягнення, що й привернуло увагу Сходу.

Схід зацікавився Заходом. Схід свіжіший, більш динамічний, але час-до-часу він відчуватиме брак підґрунтя що його має Захід. Захід передовий у тому відношенні, що має своє підґрунтя старої еміграції, з якою уряд силою факту мусить рахуватися, а звідси більші можливості розвитку шкільництва, культури й освіти. Друге, що заставляє Схід дивитися на Захід — тепер Схід натрапляє на ті труднощі у навчанні й вихованні дітей, що Захід мав у минулому.

В Едмонтоні на всю широчінь відкрито двері державних шкіл для навчання української мови від найнижчих клас. Створено цілоденну двомовну школу. Заплановано відкрити при Албертському університеті Інститут українських студій. Досягнення ці едмонтонці найбільше завдячують проф. Лупулові.

Ну, а як із рідними школами? Існують вони ще, чи ні? Чи потрібні вони ще комусь? Оці й подібні питання насторожують мене при наближенні до Едмонтону.

Автобус заїжджає на свою станцію, зупиняється. Беру свою валізку і прямую до найближчого готелю. Готелі заповнені. Влаштувавшись в готелі "Гренд", подзвонив голові Шкільної Ради пані Анні Бумбак, яка допомогла мені пов'язатися з головою Провінційної Ради КУК інж. Михайлом Бойком. Згодом він приїхав до мене та поінформував про пляни праці.

В Едмонтоні

Другого дня, в суботу 22 травня 1976, я з інж. Бойком відвідав школи, що були в нашому пляні: Українську Школу при катедральній громаді Св. Івана Христителя (директор школи пані Ольга Лукомська), Рідну Школу при УКЦ Св. Юрія (директор пані Софія Климкович), Курси Українознавства ім. Івана Франка (директор Степан Грох). Обмежений час не дозволяв нам відвідати більше шкіл, побувати на всіх лекціях. Але з того, що ми спостерігали, та й із звітів директорів шкіл бачимо, що ці школи стоять приблизно на тому самому рівні, що школи у Східній Канаді. Учителі у школах старші і молодші. А ставлення до праці в них дбайливе. В них різні методи і підходи, як і різні учні. У програмі праці приділяється особливу увагу не тільки навчанню, але й релігійно-національному вихованню, і в цьому відношенні державні школи ніколи не зможуть конкурувати з Рідними Школами.

Курси Українознавства ім. Івана Франка — це вершок у системі рідного шкільництва в Едмонтоні. Тут висіваються кращі учні різних шкіл Едмонтону без різниці віросповідань. Працюють тут учителі з добрим знанням і великим досвідом: літератори, журналісти, науковці, громадські діячі. Різними способами вони намагаються передати свої знання й досвід своїм учням. Тут і відділ із слабшим знанням мови.

Було б бажаним, щоб викладачі Курсів Українознавства всієї Канади хоч один раз з'їхались обговорити свої клопітливі питання, обмінялись своїм досвідом і корисними матеріалами, над якими доводиться їм кожному окремо працювати. Деякими солідно впорядкованими матеріалами нагородив

мене один із викладачів Курсів Українознавства, пан В. Паїк, а саме: *“Економічна географія України”* (скрипт для вжитку 3-ї класи) та *“Виховання і світогляд”* (для вжитку 5-ї класи). Це матеріали, що вимагали великої праці, а вони можуть послужити і багатьом іншим викладачам не тільки на Курсах Українознавства, але й викладачам на вчительських курсах чи семінарах.

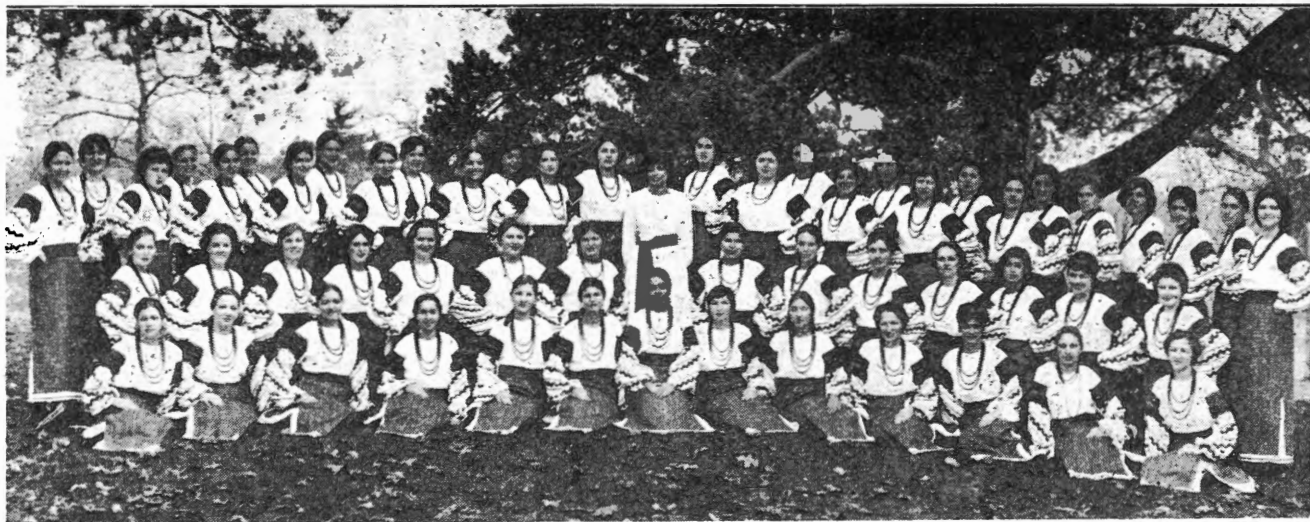
Обмін досвідом і матеріалами можна влаштовувати шляхом кореспонденції. Ми хочемо спонукати учнів листуватися з учнями. А чи багато вчителів листується з учителями у своїх потребах? А ці листування такі дуже потрібні.

Едмонтонці колись звертались до торонтян з проханням вислати їм програму вчительських курсів. Звертались і у Вінніпег. На жаль, і досі такої програми в нас не опрацьовано. А коли б таку програму опрацювати та зібрати матеріали, якими користуються викладачі, розмножити їх, то можна б було використати все це для позаочного навчання вчительських курсів. З позаочних курсів міг би скористати кожен учитель, не відриваючись від своїх щоденних зайнять.

Дівочий хор “Веснівка”

“Веснівка” — хорова одиниця, що постала при Курсах Українознавства Свято-Миколаївської Школи 1965 р. У хорі співають студентки середніх шкіл і університету. Репертуар хору — твори українських і чужих класиків, музики, багатство усіх циклів української пісенної культури, зокрема літургічні та релігійні пісні. Хор співає Св. Літургію, скомпоновану спеціально для “Веснівки” проф. А. Гнатишином. “Веснівка” концертувала у містах США (Нью-Йорк, Чикаго, Філадельфія, Клівленд, Бофало) в Європі (Рим) і містах східної Канади. Концерти “Веснівки” в Торонті мають велику популярність.

До кращих виступів “Веснівки” належать оперні ескізи М. Леонтовича “На русалчин великдень”, опера М. Лисенка “Коза Дереза” в супроводі оркестри, Різдвяні та весняні концерти релігійної західної музики (Брамс, Шуберт, Мендельсон, Гендель, Моцарт) для чужонаціональної публіки. У змаганнях “Ківаніс” хор виграв першу нагороду. 10-річчя хору

Дівочий хор "Веснівка" — диригентка Квітка Зорич-Кондрацька.
Хор цей належить уважати вислідом довголітньої праці українських шкіл Торонта,
зокрема Свято-Миколаївської Рідної Школи і Курсів Українознавства.

відзначено випуском першої платівки в супроводі оркестри.

Про “Веснівку” писано в українській і чужій пресі чимало гарних суперлятивних рецензій, які дають об’єктивну характеристику хорової вартості цієї мистецької одиниці. Успіх “Веснівки” треба завдячувати наполегливій праці диригентки Квітки Зорич-Кондрацької — абсолювентки музичного факультету Торонтського університету, вчительки музичних предметів, оркестри і дівочих хорів середніх державних шкіл Торонта. Ансамбль “Веснівка” має 75 співачок, виступає в чудових стилізованих одягах, виводить прегарні хороводи і народні танці під проводом вчительки балету Маріянни Беркович з Ужгороду.

За “Українським Голосом”

Едмонтон, Алберта

У неділю, 23 травня 1976 року, немов на підсилення нашої праці, завітав сюди ансамбль хору “Веснівка” з Торонта.

Хоч тут є і свої ансамблі, проте “Веснівка” своїм складом, підбором репертуару й виконанням під диригентурою Квітки Зорич-Кондрацької була таки неабиякою подією. Хор два рази виступав (одного дня) і мав великий успіх. Але, як на Едмонтон, публіка таки не дописала. Це пояснювалося тим, що ніхто і не сподівався такої солідної програми й такого високоякісного виконання. До того — “лонг-вікенд”, який виводить людей з міста на дозвілля. Люди мають авто, катежі, човни, то й шукать подихати свіжим повітрям. І в такі дні жодні імпрези не вдаються. А велика шкода, що навіть діти й молодь не мали змоги бути на виступі “Веснівки”, яка, крім багатого пісенного репертуару, мала чудові хороводи, гагілки — рідкісне на наших сценах. На такі імпрези діти й молодь повинні йти організовано.

Що ж сказати про “Веснівку”? Тут природня пов’язаність думки й почувань зі звуком і рухами без жодних штучностей і акробатики, а особливо в хороводах. “Веснівка”, що не посоромилася б своїм виступом і у столиці України — це ще один добуток праці наших Рідних Шкіл та Курсів Українознавства на еміграції. Жаль, що ці здобутки ще не переконують тих, хто вважає, що Рідні Школи вже своє закінчили...

Оці культурні маневри — маневри наших ансамблів, співаків, мистців, бандуристів, доповідачів вздовж і впоперек Канади — тепер найбільш необхідні: їх роля незаступна. В нас повинно бути імпрезове бюро, яке займалося б плянуванням спільної дії, а наш уряд повинен піти цьому назустріч.

Понеділок 24 травня був живим. у товаристві гарних родин: у Ю. Стефаників, М. Бойків, Манастирських, де так багато ми наговорились про життєві справи — про мистецтво, літературу, шкільництво та громадську діяльність Алберти. Тут багато вплило гарних думок про скріплення й покращання нашого організованого життя.

У вівторок 25 травня я з головою Провінційної Ради КУК інж. Мих. Бойком відвідав Рідну Школу при філії УНО (директорка пані Анна Бумбак). У початковій класі лекцію провадила молодша вчителька панна Галя Тубейчук, а у старших — А. Бумбак. Цікаво, що в цій школі вчителі, хоч навчають дітей, як ми кажемо, англомовних, а проте майже встигають за програмою для дітей україномовних. Здебільшого працюють за традиційною метою і користуються підручниками, написаними для україномовних дітей.

Ми радо вітаємо технічні досягнення в зорово-слуховій методі. Однак вчителі з добрим досвідом переконують, що *жодна техніка й механіка ніколи не заступають нам живої людини* — зрозуміло, що здібної, творчої з великим досвідом.

Учителька пані Анна Бумбак виступала вже на різних учительських конференціях, де ділилася своїм досвідом з іншими вчителями, але тут ми побачили все те в практичному здійсненні й пересвідчилися в її здібностях. В доброго вчителя підручник в руках, як у доброго музики скрипка. *Добрий учитель і з слабшим підручником зарадить собі тоді, коли слабкий учитель не впорається з найкращим.*

Тут у школі, у старшій класі, ми зустріли на лекції батьків. Це явище тепер актуальне. В лавках сидять батьки (або матері) поруч з дітьми і навчаються або тільки прислухаються. Цим вони виявляють велике зацікавлення навчанням своїх дітей. Деякі вчителі не погоджуються з цим. Колись у нас на це не дозволялось. Але в сучасних школах, навіть у державних, дозволяється.

Того самого дня відбулася наша зустріч з учителями РУШ при катедрі Св. Івана. Зустрічню проводив о. митр. прот. О. Хом'як, а про школи інформувала директорка пані О. Лукомська. Було цікаво слухати про заходи за підвищення рівня навчання, про допоміжні матеріали й посібники та лектуру, про самостійні учнівські лекції і позалекційну працю учнів в оз-найомленні з громадсько-культурною працею.

Школи РУШ підпорядковуються своїй Централі при Консисторії УГПЦ, а зі школами іншого віровизнання спів-працюють на базі КУК.

Увечорі того ж дня в залі катедри Св. Івана відбулися збори вчителів і зацікавлених шкільництвом громадян. На зборах були директори шкіл, учителі, духовенство та деякі представники громадських установ і заслужені діячі, як адв. П. Лазарович з дружиною, В. Косташ, авторка підручників пані С. Василюшин — усіх разом близько 50 осіб. Зборами про-водила голова Шкільної Ради пані Анна Бумбак. На почесне місце були запрошені: о. митр. прот. О. Хом'як, о. крилошанин М. Дядько, голова Пров. Ради КУК інж. М. Бойко, директорка двомовної школи і голова департаменту навчання української мови в державних школах пані Ксеня Турко. Були деякі вчи-телі і з-поза Едмонтону: заслужена довголітня вчителька з Вегревілу пані Анна Підручна, учитель середньої державної школи в Торгілді п. Богдан Татарин і інші. Після доповіді від-булись у нас звітування окремих шкіл, запити та дискусії, в яких висловлювались: пані Ксеня Турко, п. Іван Бумбак, пані Ольга Лукомська, пані Олеся Сліпчук і інші.

В центрі Юрій Сеньчун — голова "Просвіти", поруч учителі: добр. М. Керніцьна
п І. Боднарчун. Рік 1962 р.

Літні Нурси Українознавства Інституту Св. Володимира на оселі "Київ"
в 60-их ронах.

3 перших початків організування Курсів Українознавства в Канаді, ініціаторною яких була д-р Олександра Нопач.

Українська Школа ім. Т. Г. Шевченка при Українській Православній Катедрі Св. Володимира в Торонті.
У першому ряді сидять учителі з нерівничною школи добр. М. Фотій і оо. настоятелями: протопресв. Д. Фотієм
і прот. Ю Ференсівим.

**Перший однорічний Педагогічний Учительський Курс в Торонті.
Винладачі: І. Боднарчун, Б. Стебельський, Т. Горохович, В. Волицький, Д. Нозій.**

**Зустріч шкільної дітвори і молоді з письменниками — членами ОПЛДМ
в Торонті.**

САДОЧОН, РІДНА І СЕРЕДНЯ ШКОЛА УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. В. МОРОЗА

Філії УНО в Західньому Торонті, в 1976/1977 шк. р.

На світлині учні й вчителі. Зліва стоять вчителі: М. Федан, Д. Шараневич, О. Сірант, А. Ігнатівич. Посередині сидять: Д. Молодід, І. Бурачон, Л. Пунса, Д. Романин, Ольга Цвин — Директор, М. Грабовська, І. Баєр, А. Янимів, Н. Пашновська, Н. Мاستинаш, о. натехит В. Шараневич, (на світлині не видно С. Пітюри).

Рідна Школа ім. В. Сарчука при Соборі Св. Володимира в Гамільтоні. Учителі: (зліва) Катя Наливайно, Соня Сірно, Дарія Бродгед, Наталя Нульчицьна, Оля Нульчицьна, Варвара Логин — директорка школи, єпископ Василь Федан — опікун школи, Оріся Сушно (уч. співу), Галя Тимків, Галя Уїраїнець, Олена Тиховська, Уляна Криворучно, Ліна Смирів.

**Рідна Школа при Православній Громаді Св. Юрія в Грімзбі, Онтаріо.
Орися Бурян (учительна), Микола Качура (дирентор), о. О. Гудима, Маруся
Шувера (вчительна).**

**ВІТАЄМО УЧАСНИКІВ XVII-ОЇ УЧИТЕЛЬСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
Учасники Учительської Конференції РУШ при Східній Єпархії УГПЦ
в Гамільтоні.**

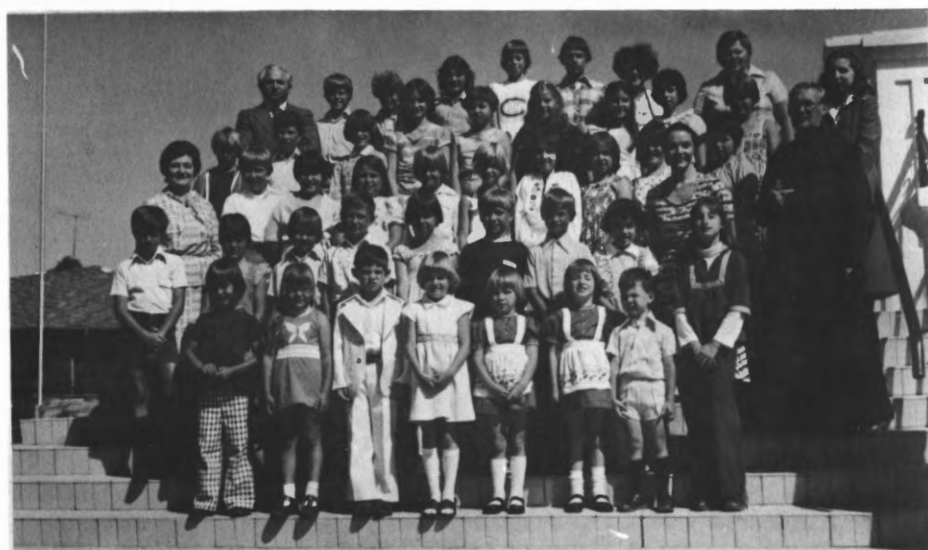

Українська Школа при Громаді Св. Юрія УГПЦ в Сент Кетеринс, Онтаріо. (1978/79).

**Дирентор школи о. прот. Микола Критян, учителі: Людмила Попільнюк,
Маруся Тарасюк, Надя Чорнецька.**

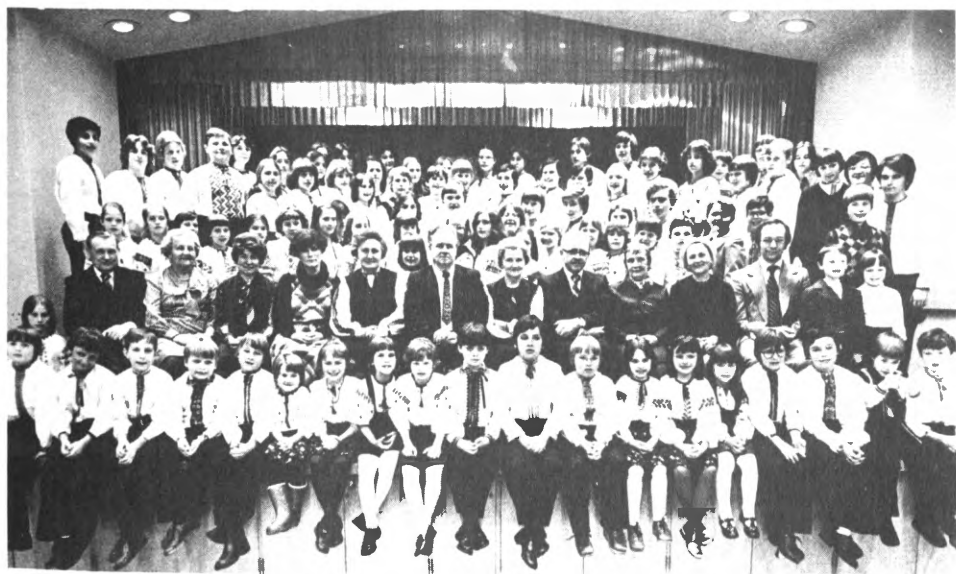
**Українська Школа при соборі Св. Володимира у Віндзорі, Онтаріо. Школа це
основана у місяці вересні 1965 р., підчиняється проводові РУШ, діє під опікою
соборної громади та Батьківського комітету. Дирентором школи останніх 13
років є о. прот. В. Метулинський. В школі працює 5 учителів. Належить згадати,
що школа ця вже видала з себе 7 учительських сил, які готові працювати з
дітьми чи молоддю. Школа, як і інші школи бере участь у різних
громадсько-суспільних імпрезах.**

Рідна Школа ім. Княгині Ольги в Ст. Кетеринс 1977/78

Ансамбль бандуристів при Рідній Школі ім. М. Грушевського під час виступу на концерті в честь Т. Шевченка (1973 р.) Доповідь читає Андрій Перекліта.

Рідна Школа ім. М. Грушевського в Торонті із своїми вчителями.

Драмгуртон школи ім. М. Грушевського, (рік 1978/79), що здобув перше місце на Фестивалі Живого Слова провінції Онтаріо, п'єса "Зустріч з Лесею".

Рідна Школа при УГПЦ Св. Дмитрія в Лонг Бренч на дозвіллі зі своїм дирентором М. Лемою і вчительною М. Сіротою.

**Рідна Школа Північного Торонта, дирентор — Віра Гуцулян, учителі:
Ольга Тейлор, Роман Семенович.**

**Учителі Цілоденної Школи Св. Духа в Гамілтоні, дирентор М. Задворний
(1977 — 1978)**

Українська Рідна Школа в Ошаві. Учителі: Тамара Неліпа, Люба Власенно, Ольга Менной, Олена Славченко, Дарна Матичан, Віра Ворскло, о. Тарас Славченко, проф. М. Павлюк, Валентина Копиленко, Марта Яців, Ніна Фун, Микола Бартнів (директор), Людмила Смайт (1977/78).

Абітурієнти Рідної Школи Філії УНО З. Торонто з Іспитовою номісією (1969 р.)

Другий однорічний Педагогічний Курс в Торонті 1972 р.
Викладачі: Д. Гевно, І. Тесля, О. Соколин, В. Волицький, Т. Горохович, Д. Козій,
Я. Зорич, І. Боднарчук.

Врочистість підписання акту Катедри Українознавчих студій при Торонтському Університеті (29 березня 1979 р.), промовляє дост. Н. Кафин.

Діти Рідної Школи вітають Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого на лєтовищі "Доравль" в Монреалі, 23 жовтня 1976 р.

Передшнілля Торонта під нерівництвом учительни пані Івонни Лецишин вітають гостя з України Валентина Мороза, 31 травня 1979 р.

В дорозі з Едмонтону до Саскачевану

Їдучи до Саскачевану, я зупинився у Вегревілі. На виставовій шибі автобусової станції українським друком напис: “ВІТАЄМО!” На хіднику зупинилось двоє діток. Вони стають напочіпки, щоб досягнути це слово своїми пальчиками. Складають букву до букви, читають уголос по складах, прочитавши ціле слово, з радости плещуть у долоні, вигукуючи: “вітаємо!”

Мені згадалось, коли я, вперше ступивши на ґрунт Канади, з вікна поїзду прочитав українське слово: “Просвіта”. В той мент пройняло мене якесь непереможне відчуття власного ґрунту. Тепер чимало зустрічаємо імпозантних модерних будинків українських установах у Канаді. Люди спромоглися на ґрубі сотні тисяч, на жаль, не завжди спроможуться на пошану рідного слова, щоб не посоромитись своєї кирилиці — українського напису на вивісках цих установах. Тут саме, у цьому модернізмі й бере початок утеча від себе й упадок рідної мови. Ми вже вивчили англійську мову, і здається нам, що українцями будемо й без рідного слова. Боліємо душею, що з столичного міста Києва в Україні витиснено українську мову в закутини села, а що тут витискає нам нашу мову з наших домів, установах, церков у сліпий кут — у підвал, до кухні, або тільки туди, де збереться ґурток дітей з учителькою? Велика небезпека в тому, що будуть у нас школи, діти, вчителі, книжки й газети, та не буде живої мови. Діти уважатимуть, що українська мова — це тільки казка, — мова ведмедика. На наших ювілеях 50-літтях виховних установах ми стали поступатись словом чужинцям. Хай вони говорять за нас, бо й справді — не ми, а вони свого досягли.

Я заходжу в ресторан. Тут люди здебільша, навіть молодь, говорять українською мовою, — це немов наше рідне село. Жаль тільки, що так збідніла наша мова. Я приємно згадую тут нашу зустріч перед шести роками. Учителька, пані Ганна Підручна, влаштувала була в своїй хаті для зібраних громадян на зборах прекрасну вечерю. Тут зійшлися громадяни різного віку і професій, духовенство обидвох наших цер-

ков, учителі рідних і державних шкіл — усі, як одна родина, соборно тоді, мабуть, започаткували своє національне співжиття. Жаль, що у мене немає часу залишитись тут хоч на один вечір, щоб впевнитись, як воно сьогодні. Мій час так розплянований, що другого дня я вже маю бути в Саскатуні, а мені ще хочеться повернути до Льюїдмінстеру та Норт Бетлфорду. Виїжджаючи з міста, я бачив оцю найбільшу в світі вогревільську писанку, що кружляє, мов Земля, повна життя, краси й сили.

Льюїдмінстер

Зупиняюся в Льюїдмінстері, на самому кордоні Алберти й Саскачевану. Одна половина цього міста належить Алберті, а друга Саскачеванові. В Едмонтоні мене інформували, що тут зустріне мене п. Ярослав Боднарчук, тим часом зустрів мене п. Ярослав Федеркевич, той самий, що перед шести роками проводив тут нашими зборами. Шість років зробили своє, я постарів, і він ледве мене пізнав. За той час багато чого змінилось, не змінилися тільки наші бажання й прямування. Насправді, справа тут наша не то що не впала, а піднеслася. Тоді ми зробили тільки перші кроки до організування української школи, а тепер вона вже діє.

Школа існує завдяки фінансовій підтримці уряду. Для цього створено тут т. зв. "Український Культурно-освітній Союз", під патронатом якого є Рідна Школа, школа танців, вишиття, рік-річно влаштовуються тут успішні українські фестивалі. Відправляються тут і українські Богослуження: до українців католиків доїжджає о. Макух, а до православних — о. Туржанський. У школі учнів біля 30, а в школі народних танців учнів понад 70. Біля цих справ, як інформують мене люди, заходяться такі пані: Л. Чомик, Е. Кодун, Іваник, П. Стельмашук, Б. Вебстер, п. М. Холонівський і інші. Вони просять не забувати за них, про всі можливості інформувати їх. Лишаю цю місцевість з заспокоюною совістю, що вона хоч віддалена від своїх осередків, проте у своїй праці не відстане, якщо будемо з їхніми потребами рахуватися.

Норт Бетлфорд

26 травня 1976

Автобус мій тут зупиняється під вечір. Висідаю. Сонце завітчаною крисанею схиляється до заходу. Я дзвоню до пана Олекси Балича. Він знає мене з попередніх моїх тут двох візит, ми завжди з ним знаходили спільну мову в наших заінтересуваннях, і цікаво буде поговорити. Дзвоню і довідуюся, що українська школа є при православній громаді. Пан Балич приїжджає своїм автом і везе мене до священика о. М. Стеценка, настоятеля православної церкви. Зустрічає нас пані добродійка (з отцем), яка навчає в школі й інформує про стан школи. У школі навчається біля 20 учнів. Навчання відбувається кожної суботи. У школі є діти й неправославні. У громадсько-культурній праці, як і всюди, веде перед наше жіноцтво. Тут до наших дискусій приєднується адвокат Степан Друль, і ми їдемо з ним у дальшу дорогу по Норт Бетлефорді, щоб доповнити наші інформації про діяльність українців у різних ділянках громадсько-культурного життя. Контактуюсь з учителькою державної школи Марією з Боднарчуків Саранчук, яка близька мені як фамілійно, так і нашими спільними заінтересуваннями. Я розгостився в п-ва Друлів. Пані Друль теж дуже активна в жіночій організації, від наймолодших літ. Панство Друлі й тепер не перестали цікавитися українським громадським життям.

Саскатун

27 травня 1976

За своїм пляном 27 травня я вже був у Саскатуні. На автобусовій станції зустрів мене голова Саскачеванської Провінційної Ради КУК, п. Іван Стратійчук. Працю свою п. Стратійчук поєднує з працею в канцелярії "Human Rights". Для цього він використовує ціле бюро, включно з працівниками, які йому підлягають. Меморіяли у справі багатокультурности опрацьовані фахово, двома мовами, звіти й меморіяли в справі навчання української мови — цілі стоси різних "бріфів", свідчать про уміле, дбайливе й фахове ведення цих справ. Допомагає в цій праці проф. Зенон Погорецький.

Ріджайна, Саск.

За пляном голови Саскачеванської Провінційної Ради КУК п. Івана Стратійчука у п'ятницю 27 травня 1976 р. ми відбули сходи вчителів у Ріджайні. Сходи відбувалися в Народному Домі. Проводив сходи д-р Антін Гарас.

У Ріджайні, крім з'ясування стану українського шкільництва, ми зосередили свою увагу біля питання системи його й нерівного трактування навчання української мови. Наше шкільництво знову йде вгору ланцюговою системою, від дитячих садків починаючи й на університеті кінчаючи. Коли десь якесь звено у цій системі надірветься, тоді дошкульно відчуваємо прірву в цілій нашій системі. (Гарні будуть студенти на університеті, які пройдуть рідну школу.) Коли ця система в нас ще не налагоджена, то нашим завданням є скоординувати програму знизу вгору за певними щаблями, а урядові чинники, допомагаючи фінансово розвиткові українського шкільництва, повинні брати до уваги цілу систему, однаково трактуючи, будуть це рідні школи, вечірні, середні, цілоденні двомовні, чи на університеті. Нині ми ще не готові резигнувати з рідних шкіл, дитячих садків і передшкілля, бо і в системі державних шкіл місця для них ще не маємо. Але вони гідні уваги, і не можна до них відноситись по-мачушиному. Ця справа вже в декількох місцях Канади порушувалась, але вона ще жде загального толерантного трактування і нашої підтримки.

Виступи о .прот. М. Олексюка (дир. школи УГПЦ), пані О. П'ясти (дир. школи при парафії Св. Василя), і пані О. Марунчак-Дробот та інших присутніх (Н. Гримяк, С. Гудим, Б. Мельничук, Е. Мельничук, М. Балич) свідчили про зацікавлення розвитком рідної школи так само, як і навчанням української мови в державних школах.

Йорктон, Саск.

Збори в Йорктоні відбулись у п'ятницю, 28 травня 1976 р., в залі української католицької парафії Св. Марії. Збори підготував заслужений діяч Брат Методій, а керував ними колишній ректор Інституту ім. Петра Могили, автор шкільної граматики, учитель Микола Лаб'юк. Привітавши присутніх, він висловив подяку тим, що ці збори підготували.

Йорктонські збори відрізнялись від усяких інших сходин, зборів і нарад учителів тим, що учасниками цих зборів були вчителі державних шкіл, які викладають українську мову. Крім учителів з Йорктону, у зборах взяли участь учителі з Канори — п. п.: Ст. Кобринський, Ів. Филиштан, Т. Король. Поки доїхати сюди на збори, вони вже (цього самого дня) відбули свою державну вчительську конференцію в Ріджайні.

Гарно відгукнулось на наші збори й місцеве духовенство: о. Р. Музичка, о. С. Бахталовський, о. Р. Малюца, о. Ст. Зузак з дружиною. Приємно було спостерігати обличчя громадян, учителів, з якими часто зустрічаємось на різних подібних зборах: п. п.: Старчук, Ахтемійчук, Смерчинський, Гриньків, Малик, Федорович, Гнатюк...

Заторкувано такі питання: У кожного народу в Канаді вирінають питання метод навчання рідної мови іншомовних дітей. То чому б не зійтись для цього питання, щоб поділитися досвідом? Використати п'ятиденний курс метод навчання, який відбудеться 25 червня 1976 р. в Інституті ім. Шептицького та в Інституті Св. Володимира в Торонті. Скільки та як використовувати англійську мову в навчанні української мови? Роля сцени в навчанні і вихованні дітей. Спопуляризувати День Учня в Канаді...

В дискусії висловлювались: п. п. Т. Король, М. Лаб'юк, С. Кобринський, о. Зузак з добродійкою, П. Малик, Є. Гнатюк та інші.

Приємним спогадом залишились в мене зустріч з п-вом Лаб'юками у п-ва Гринькових, де ми перед нашими зборами і після них у дружній розмові заторкнули не одне питання нашого шкільництва. Це перші вчителі, з якими я ділив свої думки, з перших днів прибуття до Канади, в Інституті Петра Могили в Саскатуні.

Саскатун

У Саскатуні сходини вчителів відбулися в суботу 29 травня 1976 р. у приміщенні при парафії Пресв. Тройці. Голова Провінційної Ради КУК Іван Стратійчук, відкриваючи збори, поінформував присутніх про пророблену працю Провінційної

Ради КУК в ділянці *меморіалів*, які були вислані прем'єрові Саскачевану в справі багатокультурної програми Саскачевану, де окрему увагу приділено справі навчання української мови як у державних, так і в рідних школах.

На наших сходах у Саскатуні виступали: д-р З. Погорецький, і п. п. Т. Гарбар, І. Рубашевський, А. Михайлюк, В. Вахняк, добродійка Л. Удод.

Боляче було почути від д-ра Небелюка, що Курси Українознавства в Саскатуні перестали існувати. Не хочеться вірити, що до цього могло спричинитися поширення мережі навчання української мови в державних школах. Курсів Українознавства ніщо нам не заступить.

Треба підкреслити, що над шкільними підручниками (по методі Чілтона) працює тут пані Рома Франко, а рідним школам, різними матеріялами, програмами і лекціями, допомагає вчителька Віра Лабач.

Збори наші внесли тут деякі відсвіження і пожвавлення праці.

Ще того самого вечора я виїхав до Вінніпегу, щоб бути на запланованих зборах Крайового Центру Українських Шкільних Рад.

У Вінніпегу в наших нарадах взяли участь: члени Шкільної Ради Вінніпегу, яку очолює пані Іванна Зельська і голова Крайового Центру Українських Шкільних Рад д-р Б. Білаш. Після мого звітування накреслено дальший плян нашої праці.

ЗА ПОКРАЩАННЯ СТАНУ НАШОГО ШКІЛЬНИЦТВА

Наша поїздка по Канаді дала нам контурний образець стану українського шкільництва, з його проблемами й можливостями покращання цього стану. В загальному відчувається великий брак кваліфікованих учителів. Ця недостача відчувається у різних системах нашого шкільництва: в державних школах цілоденних та на Курсах Українознавства, і в наших рідних школах. Ще найкраще в цьому відношенні стоять рідні школи, і тому рівень навчання в них дещо кращий. Друга проблема — це наша розпорошеність як у прямому, так і переносному зна-

ченні. Програми і підручники, якими ми колись так багато клопотались, відходять на другий плян. Рівень знань української мови в дітей такий різний, що про будь-яку уніфікацію важко говорити. Залишається та проблема за вчителем. Звичайно, кваліфікований учитель раду собі дасть, а менше кваліфікований чи зовсім не кваліфікований потребує великої допомоги. І саме ця проблема заставила нас шукати можливостей якнайширшого обміну досвідом учителів, що й здійснюємо шляхом улаштування різних зустрічей, конференцій, семінарів і індивідуальних обстежень шкіл.

Останніми часами дуже актуальною у нас справою стало питання методики навчання іншомовних дітей. Це тим пекучіша справа, що число цих іншомовних дітей зростає до небувалих розмірів. Це повинь, що підмиває вже береги острівця україномовних дітей. Завчасу нам треба ставити гать. Небезпека в тому, що питання іншомовних дітей відверне увагу від навчання дітей, які ще розмовляють українською мовою. Щоб ми, ради спокою і легшої праці, не заскоро переключились на методи й на ті самі підручники, що опрацьовуються для іншомовних дітей. У Торонті на конференції уже було піднесене питання:... "То що нам робити? Зрезигнувати із своїх програм і підручників і перейти на підручники й методи, що опрацьовуються для іншомовних дітей?" Ні. Ми мусимо паралельно вести окремими відділами. Змішування дітей від'ємно впливає на дітей тих, які знають мову. У них тенденція рівнятися на слабшого учня, бо це легше, а це знижує рівень навчання.

Шкільництво наше, особливо в Західній Канаді, зазнає певного переоформлення у різних системах навчання української мови; в державних школах (від найнижчих клас), у цілоденних, вечірніх, двомовних і рідних. У цьому потрібне велике вироблення, велика толеранція і взаємодопомога. Учителі україномовних класів різних систем повинні якнайчастіше відбувати спільні конференції, семінари і товариські зустрічі для обміну своїм досвідом. В цьому напрямі ми стараємось посилити свою працю.

ЗУПИНКИ І РОЗДУМИ

Праця моя шкільного дорадника — це тільки одна сторінка в нашому змаганні за розвиток українського рідного шкільництва. Ця праця не могла нам ще дати такого завершення, щоб можна було на ній зупинитися. Це тільки початок праці в нових умовах — треба ж використати досвід із проробленої праці в плянах на продовження її в майбутньому.

Після висловлювань — “Ну, нарешті! Славити Бога! Хоч і досить уже пізно ми взялися за працю, та ліпше пізно, як ніколи”...

Здавалось, що все в нас піде, як рукою відняти. Та не так легко, як сказати. Показалося, що справа не тільки в малосвідомості деяких батьків. В дечому грішать і наші вершки. У своїй праці ми боляче відчували наш розбрат. Хотілось навколішки стати, з піднесеними руками благати, щоб наші вершки хоч у цій справі докупи зійшлися, для небесного склепіння над нашими головами. Очевидно, що самі декларації тут не допоможуть. Тут треба довшого часу для психічного перетравлення і перевтілення ідей братолюбства і єдності духа.

Шкільництво наше дуже зрізничковане. В одній місцевості — різні школи, в одній школі — різні діти (різних батьків) і різні вчителі. Піднесення й упадки, успіхи й недоліки трапляються в кожній школі. Але в основному все це залежить від свідомості батьків, гарних (більше чи менше здібних) учителів і ставлення до справ шкільництва церкви й проводу.

У праці відчувається брак стрункої структури. Нам вдалось зцентралізувати наші школи при Крайовому Центрі Українських Шкільних Рад, з осідком у Вінніпегу при Централі КУК. Але все це оформлено на добровільній базі, без будь-яких санкцій і зобов'язань. В усьому тут — *почуття відповідальності* за майбутнє наших дітей. Централі нашій залишається тільки йти назустріч різним потребам нашого шкільництва. Без матеріальної бази — це тяжко. Останніми часами став уряд допомагати, і з цього треба скористатись, але не в тому розумінні, щоб перестати цікавитись нашим шкільництвом. Програми й рівень навчання — моральна сторінка — за нами.

За підвищення учбового процесу

Рівень навчання по наших школах значно знизився. Багато витрачується в нас часу через недогляд і нашу неупорядкованість:

- а) треба зревідувати наші програми,
- б) деякі підручники треба замінити, або ґрунтовно переробити: зробити їх більш практичними і життєвими,
- в) від академічного способу навчання треба зробити крок у напрямі практичного навчання, в тому розумінні, щоб учні відчували життєву потребу вивчати українську мову, щоб зрозуміли вони, що українська мова жива й необхідна,
- г) по школах треба оживити конкурси живого слова. драми, пісні і танку, що й стимулюватиме процес навчання і виховання. Тут велика робота для референтів, дорадників, інструкторів: підготовка матеріалів, розмножування практичних лекцій, підбір лектур, опрацювання іспитових завдань, підготовка і опрацювання програм і відповідних матеріалів для учительських конференцій, семінарів тощо;
- г) доручити це завдання фахівцям — педагогам, які повинні втягати до помочі молодь, абітурієнтів — випускників Курсів Українознавства.

Рідношкільна справа — це фундамент, на якому будуємо храм для збереження наших духових вартостей. Чи не тому Шевченко відложив своє геніяльне перо і сів написати буквар для дітей? Він починав від букваря. Він знав, що коли не навчити дітей азбуки, нікому буде й читати написаних творів. Чи в нас інший погляд на ці справи? Не встоїться і наш храм, коли у його підвалинах цеглини будуть крихкі.

Дехто дуже оптимістично дивиться на нашу дійсність, потішаючи себе тим, що впровадження української мови в державні школи звільнить нас від обов'язку навчати дітей української мови. Такий оптимізм нагадує мені заживання наркотиків на смертному ложі. Ми з щирою душею вітаємо українську мову в державних школах, але при тому не сміємо забути, що як ніхто нам нашої державности не дасть, коли ми самі собі її не збудуємо, так і мови наших дітей ніхто не навчить, коли ми самі їх не навчимо.

Наше рідне шкільництво, якби його не осуджувати, має для нас одне і те ж саме значення, що одноосібне господарство у відношенні до колективного, де без особливих фондів, без досконалого вишколу — наш селянин з щирою любов'ю до землі, з вірою в Бога, з самопосвятою і відданістю збирає багате жниво.

В цих коротких зарисах я хотів би тільки кинути жмут світла на працю, яка лежить перед нами і вона ніколи не зможе бути здійснена без відповідно кваліфікованих постійних працівників.

Як сад не може розвиватися без фахових садівників, так і наше українське шкільництво, в якому вирощується живу людину, не зможе розвинути-розквітнути без своїх працівників-садівників.

За цим усім лежать великі гори постійної праці: треба взяти до уваги фінанси, приміщення, обладнання, списки дітей дошкільного і шкільного віку, збори, телефонування, листування і живі безпосередні контакти, а в навчально-виховній ділянці: конференції, семінари, курси вчителів і садівничок, а то й батьків, зустрічі вчителів рідних шкіл з учителями державних шкіл для обміну досвідом. Посилити працю над свіжими підручниками, посібниками, допоміжним матеріалом та предметами унаочнення, як рівнож приступити до видавання спільного учительського журналу; увійти в найтісніший контакт з Об'єднанням Працівників Літератури для Дітей і Молоді у справі шкільної допоміжної літератури і лектур для старших клас; наблизити письменників до наших потреб. Частіше треба відвідувати школи, організувати показові лекції, використовувати всі найновіші досягнення технічного порядку, організувати методичні кабінети, постійно вести точну статистику, робити підсумки та звітувати.

Працю почато. Але це тільки спалах, а нам треба вічного горіння: великої відданості й посвяти не одиниць, а цілого загалу. Оживлення нашої української мови по наших домах, установах і церквах (не тільки говорити про неї, а розмовляти нею) — це не справа самої культури, а самозбереження і утвердження нашої субстанції в країнах нашого поселення, прищеплення цієї мови в серцях наших дітей.

Автор (І. Боднарчук) при праці.

ДО ПРОБЛЕМ ВИШКОЛУ ВЧИТЕЛІВ

Одна з найважливіших проблем у розвитку українського шкільництва в Канаді — це потреба фахових учителів. Ряди вчителів, які приїхали з педагогічною освітою, рідшають, працю вчителів по рідних школах переймають люди доброї волі, але дуже часто без педагогічної освіти, а молодшим учителям, з тутешньою педагогічною освітою, брак досконалого знання української мови.

Обстежуючи школи, натрапляємо на такі курйози: є вчитель, є діти, є програми, є підручники — все є, тільки одне одному не відповідає — не на своєму воно місці. Це так, немов би скласти годинник з різних частин; усе в ньому є, а йти він не хоче. Програма, підручники — це другорядне. Учитель — пружина. Вітаємо добру волю людей працювати в школі, але дати їм відповідну освіту — наш обов'язок.

Водієві авто не дадуть права їзди без належного курсу, практики й іспиту. Без медичної освіти, практики й іспиту ліка-

реві не вільно лікувати людину. А як у нас з учителями? Чи фізичний організм складніший від розумового й духового? Хто візьме на своє сумління відповідальність за нещасття дітей — каліцтво невинних душ?

Праця вчителя з дітьми в наших школах дуже важка. Тут треба бути, як то кажуть, “на всі чотири кутим”. Тут і кваліфікацій мало; треба постійно підвищувати свої кваліфікації — бути творчим у своїй праці. Які в нас можливості для цього? Рік-річно відбуваємо вчительські конференції, семінари, користуємось різного роду посібниками. Усе це потрібне й корисне, але короткотермінові семінари не допоможуть учителям, які працюють без будь-яких кваліфікацій, не вишколять нам нових кадрів. Тому треба думати про вчительські курси.

У Торонті Шкільний Осередок, у роках 1970/71, два роки підряд улаштовував однорічні педагогічні курси для вчителів. Випускники цих курсів і сьогодні при праці. Треба б такі курси продовжувати й використовувати праці викладачів для посилення позаочного навчання кандидатів на вчителів. Заочники могли б користати з теоретичного навчання, не відриваючись від своєї праці чи студій, а під час вакацій консультуватись і проходити практику з учнями на літніх курсах української мови, що їх улаштовують наші установи на деяких оселях чи в інститутах.

Я не заперечую, що позаочне навчання з ділянки педагогіки й української мови успішно може проводити (в ширшому масштабі) будь-яка з наших наукових установ (УВУ, Гарвард), але це навчання для кандидатів на вчителів мусить бути безплатне. Бож годі вимагати від кандидата на вчителя рідної школи витрати часу і грошей для того, щоб стати рідношкільним учителем з заробітком \$60.00 на місяць.

За працю організування вчительських курсів мусить взятися наш провід. На цю справу мусять у нас знайти гроші, бо це справа не самих батьків ані парафій, а цілої нашої спільноти. Це треба уважати, як справу першої ваги. Ми не сміємо допустити до того, щоб наші домівки залишилися з вивісками й порожніми лавками — без учителів, дітей і мови.

Не встоїться українська мова й при державних школах, якщо не підготуємо вчителів. Кандидатів на вчителів треба підбирати з кращих випускників Курсів Українознавства і особливо тих, що готуються працювати вчителями в державних школах. Особливу вагу треба класти на знання української мови, бо все інше можна набути і в державній школі. З цією працею треба поспішити й використати досвідчених педагогів з добрим знанням української мови, поки непізно.

Що зроблено?

Без особливих фондів, без кабінетів і відповідних підручників, при щирій любові батьків до дітей і відданості вчителів справа рідного шкільництва не завмирає. Ця справа настільки жива, що — як кажуть — й на камені коріниться.

У минулому році в деяких осередках Канади заіснували Шкільні Ради, заплановано вчительські курси, конференції і семінари для вчителів; музичні фестивалі, а на базарах та карнавалах влаштовувано виставки українських книжок. Наладнано живі контакти працівників пера (ОПЛДМ) з учителями і школами для обміну думок у справі шкільних лектур. Появилися свіжі підручники. Створено підруничкову комісію.

Усе це здійснюється без особливих фондів, завдяки людям, які жертвують для цих справ увесь свій вільний час і свою працю безплатно.

У нашій праці можуть бути і деякі недотягнення. Ми можемо зустрітися і з деякою критикою, особливо, коли йдеться про наші видання. Але хай нам вибачають наші критики — ми робимо те, що можливе. А досконалість виробляється тільки в праці. Наш клич — замість критикувати, станьте працювати!

Попри всі наші успіхи ми не можемо закривати очей на реальну дійсність. Останніми часами дошкільно відчувається занепад нашої рідної української мови, що й ускладнює працю вчителів по школах. Коли зайдете в школу, то в старших класах ще учні розмовляють українською мовою, а в нижчих класах — з молодшими школярами вже ледве розмовитесь. Це стається в протягу одного-двох років. Люди, що не мають дітей і не навчають у школах, — не мають про це жодного по-

поняття. Тому така необхідна потреба обстежування шкіл. Без обстеження шкіл не знатимем потреб школи ані вчителів. Зараз виринає необхідна потреба негайного зревідування наших програм. Без обстеження шкіл ніхто не зможе за цю працю взятись, бо школи й рівень знань учнів дуже різний.

Треба покликати до життя постійну програмову комісію. Підручникова і програмова комісії мусять бути в найтіснішому контакті. Крім підручникової комісії, яка тільки апробує підручники для ужитку шкіл, куди більша потреба є в комісії кабінетного порядку, яка б опрацювала шкільні підручники й інші матеріали, потрібні для користування учителів у їхній праці. У склад такої комісії повинні входити фахівці свого діла: педагоги, письменники, методисти, мовознавці й мистці-ілюстратори. Жодна людина індивідуально не зробить того, що може зробити гурт фахівців різних ділянок. У цій майстерні опрацьовувалися б підручники для навчання української мови як в рідних, так і в державних школах.

Усе це можливе було б тільки при впорядкуванні нашого українського шкільництва, при фінансовій допомозі Шевченківської фундації і урядових субсидій. Перш усього ми мусимо внутрішньо перебудуватись і пересвідчитись, що українське шкільництво — це найперша справа. Гроші в нас є, жертвує і уряд, і Шевченківська фундація, але пригляньмося, скільки в тому скористало наше шкільництво, скільки вплинуло на справу збереження української мови? Ми не можемо ждати, заломивши руки, аж доки наші рідні школи не стануть державними. Ми загубимо дітей, коли завчасу не візьмемось до цих справ.

Тільки в нашій рідній школі стукотять найщиріші серця і пломеніє вогник любови до рідного, але як довго він пломенітиме без “оливи”?

Семінарі, Курси, Конференції

Від 5 до 16 липня 1976 стараннями цілоденних шкіл Торонта й Гемілтону під керівництвом пані Дарії Дяковської в Інституті Св. Володимира в Торонті відбувся семінар для вчителів, які навчають іншомовних дітей української мови. Продемонстровано декілька різних метод: зорово-слухову методу демонструвала пані Рома Франко, методу "Українська мова очима литини" д-р Б. Білаш, пані Ксеня Турко демонструвала методу вивчення української мови в двомовних школах, яку уживається в Едмонтоні. Виступали тут і запрошені лектори лінгвістичного департаменту університету Торонта. Було б бажаним, щоб у майбутньому поруч згаданих метод була продемонстрована і традиційна метода навчання української мови, бо й при традиційній методі деякі наші вчителі мають гарні успіхи у відділах іншомовних дітей.

У Джордж Брав Каледжі в Торонті під керівництвом проф. Е. Бурштинського два роки підряд відбувалися курси навчання української мови для вчителів. Коли викладачі розмножать свої конспекти, то цей матеріал послужить для позачасного навчання вчителів, які живуть подальше від наших центрів.

У вересні 1976 р. заходами Шкільної Комісії Провінційної Ради КУК Онтаріо відбулась дводенна конференція-семінар вчителів українських шкіл у Торонті. На цій конференції після з'ясування стану навчання української мови в різних системах відбулись семінарі зайняття по класах (нижчих клас) і за окремими предметами (вищих клас), почавши від передшкілля до випускних курсів українознавства, присвятивши тут і окрему увагу методам навчання української мови іншомовних дітей. Крім місцевих доповідачів, запрошені були й доповідачі з сусідніх міст Америки та з Едмонтону (пані К. Турко). Доповідачі як торонтські, так і запрошені гості з-поза Торонта натякнули на потребу деякого відхилення від академічного способу навчання в бік більш практичного, з метою збудження інтересу в учнів вивчати українську мову й предмети українознавства.

Тому, що школи в Східній Канаді в деякому відношенні стоять на вищому рівні навчання, ніж у Західній Канаді, було в

пляні почати таку конференцію-семінар із Торонта, використовуючи досвід і відповідні матеріали для проведення конференцій семінарів у інших осередках нашого поселення: Вінніпегу, Саскатуну, Едмонтону, Ванкуверу й Монтреалю. Вона відбулася покищо у самому Ванкувері, далі осередки на черзі.

До таких конференцій-семінарів потрібна солідна підготовка. І то не в тому розумінні, що має цим зайнятися тільки певний комітет, а що важливіше, щоб учителі у процесі своєї праці відмічували у записниках усі характеристичні проблеми, які треба винести на конференцію, а також творчі прийоми, які ведуть до успішного завершення тої чи іншої лекції, щоб завчасу познайомити з цим членів комітету. Ніхто не є універсальним, але при дружній співпраці й обміні досвіду можна собі багато допомогти. У наших умовах, покищо, ми не бачимо інших можливостей у підвищенні рівня навчання по наших школах.

Рідна Школа ім. Лесі Українки в Етобіко

Порядком обстежень шкіл 15 січня 1977 року я відвідав Рідну Школу ім. Лесі Українки в Етобіко при вул. Толідо 10.

Школа приміщується в будинку державної школи. Вона тут відносно нова, бо заіснувала перед 6-ма роками. Зорганізував її Петро Маєвський, теперішній директор школи.

У перших своїх початках ця школа була предметом спірних питань на зборах ОУП і на засіданнях Шкільного Осередку. Бо саме в той час у нас ішла акція за об'єднання шкіл, а не роздроблення. Але п. Маєвський переконав нас, що тут знайшов близько сорока учнів, які до жадної нашої школи не ходили, та що школа в цій ділянці необхідна.

З перших початків існування цієї школи покровителем її був і зараз є місцевий відділ КУК Торонта.

По якомусь часі виринуло друге спірне питання, бо в цьому самому шкільному будинку заіснував дитячий садок, який згодом переростав в окрему школу. Існування двох окремих українських шкіл в одному будинку державної школи викликало деяке невдоволення серед нашого громадянства. За обопільною згодою (а може, під тиском громадської опнії) шко-

ли погодились на одне керівництво. Директором лишився п. Маєвський, а його заступником і завідувачем навчальної частини так званої Кооперативної Школи — пані Дарія Даревич. Обидві школи працюють як одна школа, але з різними учнями, класами і методами навчання.

Чим це пояснити? У цій т. зв. Кооперативній школі, що її навчальною частиною завідує пані Даревич, здебільша висіялись діти нашої молодшої інтелігенції, яка приділяє особливу увагу справі навчання української мови.

Ця школа почала з окремого дитячого садка. Батьки не жаліють ні грошей, ані труду, щоб поставити школу на високому рівні. І ніде правди діти, учні розмовляють ще доброю українською мовою. Навчання в цій школі ведеться за методом, які зацікавлюють дітей і збуджують у них бажання вивчати українську мову. Школа влаштовує часті екскурсії, відвідування музеїв, зустрічі тощо.

Не кожна школа може собі на це дозволити. Я переглянув збірку матеріалів, опрацьовану матерями і вчителями. Там є багато корисного матеріалу, що може послужити й іншим школам. На моє питання: чи в майбутньому класи обидвох шкіл зіллються, ніхто не дав мені належної відповіді. Але поки що навчання в обидвох школах проводиться паралельно.

Важливе, що школи вже під одним керівництвом. При тісній співпраці вчителів, при обміні досвідом і матеріалами або й учнями, при належному розподілі дітей по класах, де кожен учень рівний і віком, і рівнем знань, — школа може мати великі перспективи у своєму розвитку.

Школа ім. Лесі Українки має добре керівництво, досвідчених учителів, дбайливу опіку батьків, працює за програмою КВОР. На першому поверсі вчителюють: Леся Щепанська (передшкілля), Марійка Вітер (1. класа), Оля Задорожна (2. класа), Дарія Даревич (3. класа), Богданка Цмоць (4. класа). Дарія Даревич (відома як маляр-мистець) заступає директора і керує навчальною частиною. Допоміжні матеріали опрацьовують: Іроїда Винницька, Богданна Цмоць, Тетяна Джулинська і Тетяна Оницук.

На другому поверсі: Марта Винницька (1. кл.), Марійка Гринь (2. кл.), Стефанія Луцик (3. і 4. кл.), Зеновія Маєвська

(мова в 5-й і 6-й кл.), Олег Гордієнко (історія і географія в 5-й і 6-й кл.), Петро Маєвський (7. кл.). При школі ведеться навчання релігії, співу, народніх танців. Директор школи рік-річно постійно бере із станиці ОПДЛМ велику кількість літератури для своїх учнів.

Із цієї школи виходжу з чистим сумлінням і зміцненням на душі. Тут є гарні діти, досвідчені вчителі, дбайливі батьки: адвокати, інженери, професори університету, вчителі. Вони роблять усе можливе, щоб школа існувала. Вона має всі дані для свого розвитку.

Наступного навчального року Кооперативна школа перейменувалась на школу ім. Цьопи Паліїв і перенеслась у нову дільницю міста. Тепер існують обидві школи одна від одної незалежно — під окремими керівництвами.

У школі ім. Лесі Українки навчається 67 учнів, а в школі ім. Цьопи Паліїв — 87. Як бачимо, число учнів у двох школах збільшилось.

Рідна школа при парафії Петра і Павла у Скарборо

Давно я вже не був у цій школі. Але устаткування цієї школи, вчителі, їхня праця і проблеми, як і всіх інших шкіл, які я колинебудь відвідав, увесь час стоять живими переді мною. Та, на моє здивування, у цій школі я застав зовсім нових учителів і нове керівництво.

Людина, що проводить мене на другий поверх, каже, що директором цього року є принципал державної школи Данило Босий. Це мене дещо насторожує, бо йду до школи без попереднього домовлення.

Я потрапив саме на перерву, коли всі класи збирались на спільну лекцію співу і танців. Знайомлюся з директором і вчителями. Всі вони молодшого віку, з тутешньою освітою і стажем праці в державній школі.

Учні погруповані по класах за віком і рівнем знання української мови. Учителі розподілені так: Богдан Качор (1. ступінь, початковий), Оля Боднар (2. ступінь розмовний), Оксана Микитюк (3. ступінь), Ірина Стефаник (акредитований курс: 9. класа, спів і драма), Зоряна Сокольська (історія і географія в

усіх відділах), Анна Марія Мацко (дитячий садок), Роман Николишин і Марко Олійник (танці і спів). Релігійні навчання (сестри служебниці: Вірджинія і Рут). Настоятель парафії о. Іван Ващук. Навчання у школі відбувається кожної суботи від 9:30 до 2-ої по полудні.

Приємно вражає добра дисципліна в цій школі. Стоїть громадка дітей на сцені, мов козацтво на Січі, ані руш. При гуртових зайняттях заходять усі вчителі з директором. Всі учні співають і всі танцюють, без вибору. Діти в більшості англomовні, і вчителям доводиться розмовляти з дітьми по-українському, а в той же час усе те пояснювати по-англійському. Або навпаки.

Як інформує присутній тут Д. Галушка, ця громада невелика, але має гарні прибутки, у пляні є будова нової церкви і школи.

Тому, що директор і вчителі одночасно працюють і в державних школах, мені цікаво було, наскільки ці вчителі наблизили цю школу до режиму школи державної? Чи є яканебудь співпраця у плянах, програмах, методиці та напрямних? Директор відповів, що жадного порівняння не може бути.

Рідна школа відповідає потребам батьків, Церкви, своєї громади і всієї нашої спільноти. Усі ці чинники впливають на її розвиток, від їхньої настанови і від їхнього ставлення до справ школи залежить її успіх. Найкраще вишколені вчителі не допоможуть, коли діти вдома не чують мови, яку вивчають.

В розмові парох о. Ващук висловив бажання, щоб дати повний і точний звіт про школу, який включав би всі вказівки і поради. Це послужило б школі в її розвитку. Це можна зробити після точнішого обстеження школи. Але самі вказівки і найкраще висловлені ідеї не допоможуть, якщо ми не зможемо їх здійснити. Учителі знають, що і як навчати. Вони зроблять усе, що зможуть, а решта за батьками.

У своєму письмовому звіті я підкреслив, що школу цю класифікую, як школу другого ступеня, де учні в більшості англomовні. Таких шкіл у Торонті є чотири. Це діти в більшості третього покоління в Канаді, або мішаних подруж. Тож і від батьків забагато вимагати не можемо. Особливої уваги цій школі приділяє д-р О. Сокольський із своєю дружиною. Дуже миле враження на мене справив дитячий садок, який веде Анна Мац-

ко. Цей садок — це свіжі паростки цієї школи, які подають нам гарні надії.

в Торонті

Субота, 5 лютого 1977 р.

Рідна Школа ім. Т. Шевченка при катедрі Св. Володимира

Ця школа робить гарне враження зразковим порядком, витриманою дисципліною й гарним устаткуванням. Клясні кімнати просторі і світлі, заповнені учнями. Учителі, в більшості, з добрим знанням української мови і педагогічним досвідом. Тут учителі старші з європейською освітою, молодші з тутешньою і наймолодші — випускники Курсів Українознавства ім. Івана Котляревського. При тісній співпраці й обміні досвідом вони взаємно себе корисно доповнюють. Довголітня директорка школи добр. М. Фотій вкладає в школу весь свій досвід, свої вміння, з почуттям великої відповідальності за майбутнє дітей і громади. Релігії навчають отці настоятелі: протопресв. Дмитро Фотій і прот. Юрій Ференсів.

При вмілому і дбайливому керівництві, при гарних учителях — гарні діти. Це тоді, коли вчителі дорожать своєю професією, душею прикладаються до своєї праці, знають своїх дітей і люблять їх, а діти розуміють учителів, і коли між учителями й батьками є повне порозуміння і співпраця, коли громада дивиться на дітей як на своє майбутнє, цінить працю вчителів і в усьому йде назустріч.

Усе, що гарне плекається в цій громаді — прищеплюється й дітям. Воно немов просякає крізь стіни і якимось невидимим струмом насичує дитячі душі.

Поруч із навчанням особливу увагу приділяється тут релігійно-національному вихованню.

Ми, вчителі, зібралися в канцелярії шкільній, щоб обговорити лекції та обмінятися думками. Ми підкреслили все додатне і жалілись на наші нестачі. А ці нестачі інколи бувають незалежні від нас, учителів. При найбільшій посвяті і відданості ми нічого не зробимо, коли не будемо мати підтримки від батьків. Натрапляємо теж на труднощі з приводу зведення наших програм та перестарілих підручників.

Не добре, коли в рідних школах навчається історії з тих самих підручників, що й на Курсах Українознавства. У рідних школах повинен бути підручник відповідний до віку і рівня навчання, у формі оповідань і малюнків, які б учням були приступні й цікаві. На Курсах Українознавства потрібно підручника обширнішого і глибшого змістом в кореляції з історією літератури й культури з обґрунтованими висновками. Без історії України не можемо обійтись, бо історія — це як рідна мати: вона нас навчає, виховує. А наша історія багата й гарна.

Занедбана в наших школах каліграфія-краснопис. Це під деяким впливом державних шкіл та й через те, що не вистачає нам часу на це. Бо на першому місці ми мусимо ставити розмову й читання, а на другому писання.

Мабуть, це єдина школа, де плекається каліграфія. Учні пишуть розбірливо у графованих зошитах (у початкових класах). Але справа в тому, щоб це не практикувалось коштом розмови й читання.

При школі є хор, оркестра і аматорський гурток. Учні влаштовують усі шкільні імпрези: Свято Миколая, Ялинку, концерт на честь Шевченка, День Матері, концерт на закінчення навчального року, і беруть участь у громадсько-культурних імпрезах. Є погляд, що надмірність імпрез відтягає дітей від навчання. Це так. Але праця на сцені, якщо її поєднувати з програмою навчання — дуже корисна. У навчанні мусить бути різноманітність, пов'язання теорії з практикою.

При школі є дитячий садок, що його веде пані Ірина Мельник, а їй допомагає Ірина Дрозд. Також часто відбуваються батьківські збори й засідання вчителів. Між Рідною Школою ім. Т. Шевченка і Курсами Українознавства ім. І. Котляревського, що працюють під одною стріхою, але окремим керівництвом (дир. Курсів Андрій Ліщина), є повна співпраця.

Із цієї школи я виходжу з докором сумління: наговорив учителям, а вислухати їх у мене не було часу. Спішу на музичний фестиваль, бо й там діти, і там ждуть мене.

Виходжу, а вслід за мною лине пісня школярів — Шевченкова пісня. Це п. Іван Пасерб навчає тут музики, співу та диригує оркестрою й хором. Пан Пасерб досвідчений учитель музики в державній школі, але поза своєю щоденною працею

знаходить час посвячуватись для навчання дітей у Рідній Школі.

Школа при катедрі Св. Володимира належить до передових шкіл у Канаді.

Рідна Школа при церкві Успіння Богоматері в Міссіссага

12 лютого 1977

Ідучи до тієї школи, я весь час відчував у душі якесь хвилювання, неспокій. Хвилювання наростало в наближенні до зустрічі з людиною, яка несе важкий хрест з приводу смерти свого мужа і батька маленьких діток. Свіжа врата — свіже страждання. Ми всі, хто знав Віру Костецьку або її покійного чоловіка, до болю відчували оцю смерть — велике страждання. Відчували це і наші найменші, бо пані Віра — це їхня вчителька. А перед дітьми із своїм важким душевним болем учительці не сховатись.

Директорку школи пані Віру Костецьку я застав при праці. Вона тримається, не подається, придержуючись поруччя східців, одвірків клясних кімнат. Вдумлива, тепер мало говірка, проводить мене по клясах. В її очах ще бринять сльози, але вона з ними ховається. Всі вчителі це бачать, відчують і співчують, але в гармонії дитячих голосів ці вболівання якось затушовуються і набагато легше проходять — минаються.

Школа працює. Кожна вчителька на своєму місці, із своїми вміннями і здібностями. Це немов дві окремі школи: школа для дітей, що розмовляють по-українському, школа і для тих, які ще не розмовляють або дуже мало знають мову, але хочуть її знати, хочуть розмовляти.

У цій школі я був два роки тому, і мені тепер цікаво було знати, чи ця школа (зокрема мова) розвивається, чи тут вона знайшла свій ґрунт? У школі навчається 180 дітей: вісім кляс і три відділи іншомовних дітей. Є теж і передшкілля, в якому теж є діти, що розмовляють по-українському, та іншомовні. Усе це свідчить про живучість і розвиток цієї школи. Учителі тут, як і директорка, здебільша — молодь. Але гарно, що між ними є і старші, з більшим досвідом.

Передшкілля ведуть: Рома Білик (український відділ), Анна Брездень (іншомовний відділ). В іншомовних клясах Ірка Дичок, Маруся Карп'юк, Оксана Винницька. Це немов дослідницькі відділи, хоч, щоправда, вчительки вже натрапляють на методи, якими досягають деяких успіхів. В україномовних клясах працюють: Ірка Березовська, Марта Григоріїв, Оксана Пришляк, Надя Пеленська, Ліда Тиська, Слава Сагайдаківська, Люба Медицька.

Моя зустріч з учителями при обговоренні лекцій була дружня і тепла. В загальному я підкреслюю тут добру дисципліну і зразковий порядок. Особливо приємно спостерігати при праці дітей, які не знають мови, але хочуть її знати. Вони помагають собі різними способами, дорожать кожним завченим свіжим словом. Вони донесуть це слово додому. Коли б так батьки помогли їм ці слова використовувати у практичному житті, діти були б дуже вдячні батькам.

Звідки ж тут іншомовні діти? Це діти здебільша мішаних подруж. Але це трапляється і в однорідних: мати або батько народились на чужині, у Франції чи деінде, і не мали свого середовища для вивчення мови.

До Торонта я повертаюся з молоденькою вчителькою-пластункою Іркою Дичок. Оповідає мені вона, як через дітей помагає їхнім батькам вивчати українську мову. Дивлюсь на цю юначку, яка сама ще вчиться в школі, а навчає дітей мало що молодших від себе. А після навчання повертається додому тільки на хвилину і далі в дорогу, бо у Пласті її чеде гурток — вона провідниця. Вона в постійній погоні за свіжими досягненнями для себе й молодших від себе, а то і для старших — для батьків своїх учнів. У цих дітях її майбутнє.

Призналась до мене теж і молоденька вчителька Оксана Пришляк. Згадала, як колись я навчав її співу в школі УНО. Дивлюсь на неї, вдивляюсь і не надивлюсь. Згадав. Та це ж та, тоді з наймолодших кляс, така непосидюща, допитлива, говірка — вона все мусіла побачити, все знати, завжди вона попереду. А тепер думаєш: передових змалку видно.

Багато поселяється тут молодих українських подруж, що й обнадіює майбутній розвиток цієї школи.

**Курси Українознавства ім. Т. Шевченка при осередку СУМ-у
в Гамілтоні**

Понеділок, 31. II. 1977

— А куди це ви в таку заметіль та морози вибрались? Подождали б весни, як закує в ліску зозуля, як вийдуть діти на луг збирати квіти... — говорить до мене людина в автобусі з засніженими повіками, і я вже бачу, що це наша людина та не в нашому краю. Не кує тут нам зозуля, не збирають діти квітів. Нам треба шукати цих дітей у найбільшу заметіль, у найтяжчі морози.

Ми вже в Гамілтоні. Кажу “ми”, бо все ж таки мені здається, що поруч зі мною люди. Ось як і ця людина: ти її не знаєш, а вона знає, куди ти, та в яких справах.

Я невимовно зрадів, коли побачив оцю нашу рідну вивіску: “Український Дім” на будинку, що був сьогодні освітлений. Мене зустріла директорка школи пані К. Онуфрик.

— Вибачте, але я вже був тут у вас у суботу 22 січня вранці, помацав за клямку й вернувся до Торонта. Я й не подумав, що і в державних школах немає навчання через цю сніговію й морози, — жаліюсь директорці школи, а вона посміхається.

— У морозний ранок, 22 січня, ми виходили з дітьми на врочистість піднесення прапорів до міської ратуші...

А я й подумав: не побоялись діти морозів, не ждали голосу зозулі в ліску.

Зупиняюсь на лекції історії України. Учитель — інж. Роман Стахів. Тема: Нова Українська Держава. Приємно, що на третьому році Курсів Українознавства проробляється Нова доба. Трапляється де-не-де, що застрагнемо десь у Княжій добі й ані кроку з місця. Забуваємо, що молодь нашу більш усього цікавить сучасність і майбутнє. Виклад прозорий, приступний учням, цікавий. Учитель уміло пов'язує минуле із сучасним у взаємозалежності з подіями в інших тодішніх державах.

Учні з зацікавленням сприймають розповідь учителя, ставлять запитання і доповнюють своїми спостереженнями, що свідчить про добре засвоєння попередніх лекцій.

Так дуже хотілося б побувати в кожного вчителя, на кожній лекції від початку до кінця, щоб знати, як учитель будує свою лекцію, як веде й закріплює, але час у нас обмежений. Ми використовуємо довшу перерву для обміну думок з учителями. У них багато різних питань.

Учителями тут працюють: Катря Онуфрик (директор), Стефа Довгань, Тамара Потічна, Таїса Ружицька (мова), д-р Галина Семенюк (література), інж. Р. Стахів (історія і географія), Стефа Баран (історія і географія у нижчих класах), К. Онуфрик (культура). При школі діє й дитячий садок, який веде пані Ст. Баран. Головою Батьківського Комітету є п. Петро Гойда. До свого переселення до Вінніпегу, директором Курсів Українознавства був тут о. Тимофій Міненко.

Курси ці започаткувала молодь тоді, коли ще й Рідної Школи тут не було. Зібрались хлопці й дівчата з різним рівнем знання, але з великим бажанням оформити середньошкільну освіту глибшими знаннями про Україну. Було це 1958 року. Із тих перших випусників працює тут тепер учителькою пані Стефа Баран. Вона учителює із своїм чоловіком п. Богданом Бараном також в державній школі. Ця родина багато посвячується в праці для нашої молоді.

У цій школі відчувається теплу атмосферу між учителями й директоркою школи. Всі вони з гарним досвідом і зі щирим почуттям обов'язку.

На курси доїжджає молодь з Брентфорду, Бурлінгтону, Вайнони й інших менших містечок.

Ми прощаємося з учителями, обіцяючи частіше зустрічатись. Інж. Р. Стахів відвозить мене на автобусну станцію. У сутемках вечора кучугури снігу, відгорнені плугами, нагадують руїни воєнних бункрів. Вулиці прибрались у гердани ліхтарів, немов у великий празник, а місто загорнулось у квітчасту ризу багатобарвних світел.

Свято-Миколаївські Курси Українознавства в Торонті

— Як не навкучиться вам оця мандрівка з краю в край Канади? — ставлять мені запитання вчителі.

Що ж сказати? Не легка вона, але цікава. Особливо для людей, які люблять подорожувати. А в дорозі, звичайно, трап-

ляється втома, зневіра, а подекуди на переміну — підсилення і піднесення. Успіхи чергуються з невдачами і навпаки. Тут і там зустрічаємо гарних учителів, з добрим досвідом, з якими приємно поділити свої думки. З таким наміром відвідую Свято-Миколаївські Курси Українознавства в Торонті.

Я згадав, що в цю пору тут перерва, учителі сходять з учнями на залю за окремі столики на каву. Таку обстановку я зустрічав не в одній школі, і варт порадити школам, які ще цього не практикують, щоб заплянували такі хвилини, з користю для учнів і вчителів. Учні тут привчаються до родинного стола, співдружності й корисних гутірок з колегами, а то й з учителями. Вони не потребують вибігати на вулицю, яка дуже часто запоморочує їхні думки та враження, які вони виносять із своїх лекцій. Учителі мають нагоду тут обмінятися думками, що виринають у них у процесі лекційної години тощо, — це їх відпружує, скріплює. Отож роблю вчителям несподіванку, заходжу до них на чашку кави й корисну гутірку або, інакше кажучи, заходжу до них на пораду. Тут дуже добірний і цікавий склад учителів. Згадаю бодай тих, яких зустрів тут при столі: директорка цієї середньої школи Ярослава Зорич, відома нам як добрий педагог, а декому більш відома як редакторка Жіночого Світу. Мгр В. Кузь — голова ОУП Канади, мгр. Т. Горохович — редакторка і суспільна діячка, проф. д-р М. Павлюк — дуже цікава і свіжа в нас людина-науковець, учителька М. Харчун — свіже підсилення, Б. Дума — молода вчителька з канадською освітою. В іншу суботу можна ще й зустріти інших цікавих викладачів: священики о. І. Сиротинський і о. Ю. Микитин, пані Валя Копиленко, мистці М. Левицький і Ліда Палій, Юрій і Роман (брати) Веретельники — студенти, Квітка Кондрацька (диригентка), Ю. Микитин, Зенко Зварич — молоді вчителі, які викладають на Курсах Українознавства Св. Миколая. Люди молодші і старші з різних закутин України і тутешні, з різних шкіл, різного віку й зацікавлень так гармонійно себе взаємно доповнюють.

Матуральні іспити вже тут відбулись і пройшли з гарним успіхом.

У старших класах учні, здебільша, висіяні, кращі з кращих. Батьки дбають про дітей і з вимогами ставляться до вчи-

телів. Учителі солідно готуються до своїх лекцій, але праця з дітьми дозріваючого віку — нелегка. Я був на лекції у проф. М. Павлюка. Предмет — граматики української мови. Тема лекції: Розгорнене складнопідрядне речення (IV-ий курс). Проф. Павлюк — знавець свого діла. Мова в нього гарна, виклад легкий, прозорий. Викладач спокійний, зрівноважений, милує учнів своєю ввічливою усмішкою. Учні активні. Вони, видно, звиряють цей матеріал із знаннями граматики англійської мови, бо часто деякі питання передискутують. Для унаочнення поданого матеріалу викладач користується схемою на таблиці.

На другій лекції я був у мгр. Тоні Горохович, на першому курсі. Предмет — українська література. Тема: “Слово о полку Ігоревім” (лекція на повторення). Лекція проходить швидко — учні матеріал засвоїли на добре. Учителька закріплює матеріал, наголошуючи все найважливіше, що учням необхідно знати. Вона поглиблює матеріал, добуваючи з нього дуже цікаві учням деталі, яких і в підручниках наших немає. Кляса вирівняна, учні активні, поважне в них ставлення до завченого матеріалу.

Директорка школи Ярослава Зорич, як добрий психолог і педагог, добре знає характер кожного вчителя, його підхід, знає кожну клясу, кожного учня та всі їхні потреби.

Відвідуючи школи, побуваючи на лекціях різних учителів, бачу, яка необхідна потреба у нашому спілкуванні, щоб учителі могли побувати на лекціях одні в одних різних шкіл, для обміну досвідом.

Тому треба вважати доцільними відвідини учнів Курсів Українознавства з Лондону зі своєю директоркою Лесею Храпливою-Щур та о. парохом Заяцем 16 грудня 1978 р. з метою побувати на лекціях Свято-Миколаївських Курсів Українознавства, познайомитися з учителями й учнями, обмінятись думками і своїми враженнями та плянами праці на майбутнє.

В лютому 1979 року школу цю відвідала гостя з України Надя Світлична. Учителі й учні з великою приємністю вітали гостю, любувалися її чудовою українською мовою і красномовним читанням поезій.

Тяжке єднання наших поколінь

Я вже тримаюся клямки, з валізкою в руках виряджений у далеку дорогу. Крізь шпару дверей втискається жмут листів, журнали й газети. Зупиняюся, щоб розглянути їх, чи не стосуються вони до моєї подорожі. Найбільше боюсь листів змісту: не їдьте до нас — ми не існуємо... І такі листи трапляються. Розгортаю часопис “Канадійський Фармер”, очі мої спинились на рецензії: “Той, що покоління єднає”. Автор її проф. Іван Овечко, рецензія стосується моєї повісти “Покоління зійдуться”.

Проф. д-р Іван Овечко про книжку висловлюється, як звичайний читач (так він сам про себе із скромности), а такі рецензії нам найбільш корисні. У цьому світі якість книжки калькулюється зацікавленням читачів. Читач вирішує про вартість книжки. Найкраща книжка, з найкращими рецензіями тут викидається з бібліотечних полиць, якщо вона не має свого читача. Завдання наших рецензентів — зацікавити читачів книжкою. Наша книжка розминулася з читачем. У наших книжках не про те пишеться, чим люди цікавляться. Для самого збереження української мови, для прищеплення дітям любови до мови і книжки важливе, щоб ця книжка — більш чи менш талановито написана (якщо не шкідлива) — була запропонована читачам. У читачів є різні зацікавлення й уподобання. Тому обмежитись тільки до якоїсь великої літератури було б не корисно.

Для нашого майбутнього самозбереження в Канаді треба було б посилити нашу працю з самих низів: від дитячих садків, шкільної лавки, від праці з молоддю: окремі зайняття з початківцями — адептами пера — те, що робить проф. Нитченко в Австралії. Тут потрібна не тільки надбудова, але — що головне — підбудова, бо без підвалин найкраща будівля не встоїться.

Що стосується єднання поколінь — тяжке воно. А воно є, я його зустрічаю на кожному кроці, особливо серед нашої молоді, яка на наше роз'єднання дивиться дуже скептично. Покине нас наша молодь, коли ми посилюватимемо поняття про якісь дві окремі України й окремі народи: “східняки” й “західняки”, про дві якісь окремі мови — про мову галичанську і наддніпрянську, коли не знатимемо своєї питомої культури й

питатимемо: канадська чи підсоветська? Серед нас є й такі, які категорично проти будь-якого єднання.

В дорогу на зустріч із своїм поколінням

Пробиваюся крізь снігові тунелі. Прислухаюсь до далеких гудків. Ранок оповився в сіру пелену мряки. Літаки відкликані. Я з валізками: в них книжки й різні допоміжні матеріали, що мають пособляти вчителям у навчанні дітей української мови. Десь там в кінці моєї дороги — люди: старші, молодші, молодь і діти. У них так багато буде різних питань. Не висловленим буде: чи треба навчатись української мови? Це таке тривожне питання, що ледве чи кому відкриються уста цим питанням. На згадку про нього холоне кров у жилах. Але воно назріває.

Дорога моя на далеку віддаль. Вона переткана цікавими краєвидами, сніговою і проблісками сонця.

Мряка розступилась, піднялись вершки в небо, гудки сповіщають про рух літаків. Свищуть пропелери, розступаються хмари, линемо у світ сонця.

Втретє у Ванкувері

Аж ось і Ванкувер. Я опинився мов на іншій планеті: тут зелень, сонце...

Відвідавши Рідну Школу при українській православній громаді та Рідну Школу при українській католицькій громаді, відбув нараду з учителями. Недавно я тут був, а вже застав деякі зміни.

Торкнуся тільки одного питання, розгляненого на наших нарадах, що де в чому стосується й до інших шкіл Східної і Західної Канади, а саме: деякі школи навіть на самому півріччі підручники Марії Дейко й деякі інші замінили підручниками, що їх видало Міністерство Освіти Алберти. Учителі вважають, що ці підручники легші й цікавіші дітям, які по-українському не розмовляють. Всежтаки, поки діти візьмуться за ці читанки, повинні пройти букварну частину. Треба взяти також до уваги те, що ці підручники виготовлені для дітей, які української мови навчаються кожного дня, а не один раз у тиждень.

Ці підручники можуть послужити початковим клясам рідних шкіл тільки як допоміжний матеріал у навчанні мови. Зрештою — досвід покаже.

У Британській Колумбії я ще відвідав місцевості Кемлюпс, Вернон, контактувався телефоном з Кельовною та іншими нашими поселеннями.

Треба вчителів

В загальному тут відчувається брак учителів. Є діти, молодь — вони танцюють, співають, а навчати мови немає кому. Виринає потреба влаштовувати тут літні курси навчання мови, щоб таким чином навчанням української мови можна було охопити дітей, розсіяних по різних закутках нашого поселення. Уважаємо, що при таких курсах можна б провести теоретичний і практичний семінар для кандидатів на вчителів.

У Верноні вибрано підготовчий організаційний комітет для провідання цих можливостей — його очолив Іван Стан (молодший). Є ще можливості позаочного (кореспонденційного) навчання, але це вже менш успішне.

В розмові з виконавчим директором Централі КУК д-ром Кальбою ми погодилися в думках, що наші вчителі-пенсіонери зі Східньої Канади повинні поселятись на відпочинок у Західній Канаді і тут допомогти батькам у навчанні дітей української мови.

Тим часом, ванкуверські вчителі дуже песимістично висловлювались про такі можливості, мовляв: “Коли декому із новоприбулих було запропоновано поселитись у Ванкувері, казали, що воліють вернутись на Сибір... Деякі вже тепер переселились до Ванкуверу: фахівці з доброю мовою, але від праці втікають, ховаються...” Тут треба підкреслити, що серед таких обставин проф. В. Ревуцький виняток. Він поза своїми зайняттями ще знаходить час на викладання на Курсах Українознавства у Ванкувері. Тут і наш торонтонець — Валерій Літвінов — дуже активний у громадській праці.

У Ванкувері є багато впливових людей. На жаль, ніхто ще не домігся в урядових колах будь-якої фінансової допомоги нашим школам чи курсам.

Як тільки організаційному комітетові у Верноні вдасться зробити щонебудь для влаштування літніх курсів навчання української мови, виїдуть туди фахівці відбутися такий курс та семінар для кандидатів на вчителів.

3 Ванкуверу до Торонта з зупинкою в Едмонтоні

Британська Колумбія вже за нами, потонула в сумерках вечора, за засніженими верхами. Вертаємось із свіжими проблемами і думками. Коли б скоріше до Едмонтону, щоб приєднатись цим багажем до справ, що розглядатиме їх Всеканадська Конференція Централі КУК.

Останніми часами Захід привернув увагу Сходу реорганізацією свого шкільництва; посиленням навчання української мови у двомовних класах сепаратних і державних шкіл, де 50% часу щоденно присвячується навчанню української мови.

Це вперше відбувається тут конференція Централі КУК. На конференції особливої уваги приділено справі українського шкільництва. Влаштовано панель, у якому взяли участь: д-р Б. Білаш — українська мова в державних школах, пані Ксеня Турко — українська мова в сепаратних школах, п. І. Боднарчук — українська мова в рідних школах та на Курсах Українознавства. (Конференцією проводив д-р С. Радчук, през. КУК).

На Конференції не двозначно підтверджено, що першою мовою для українських дітей має бути не мова, якою вони краще розмовляють, а прадідівська українська мова, що робить нас окремим народом. Другим нашим важливим завданням було з'ясувати людям, щоб нашу шкільну мережу не звужувати, а навпаки — поширювати до таких розмірів, щоб охопити навчанням української мови якнайширші кола нашої дітвори, а то й старших. І третє не менше важливе завдання, щоб учителі української мови різних типів і систем діяли скоординовано, як одна родина: в взаємопошані і у взаємодопомозі. Ця ідея мусить пронестися по цілій Канаді.

Влаштовано окремий панель для справ культури.

Двомовні школи в Едмонтоні і наші Рідні Школи

Окрему увагу приділено на конференції справам двомовних сепаратних шкіл Едмонтону. Під час конференції висвіт-

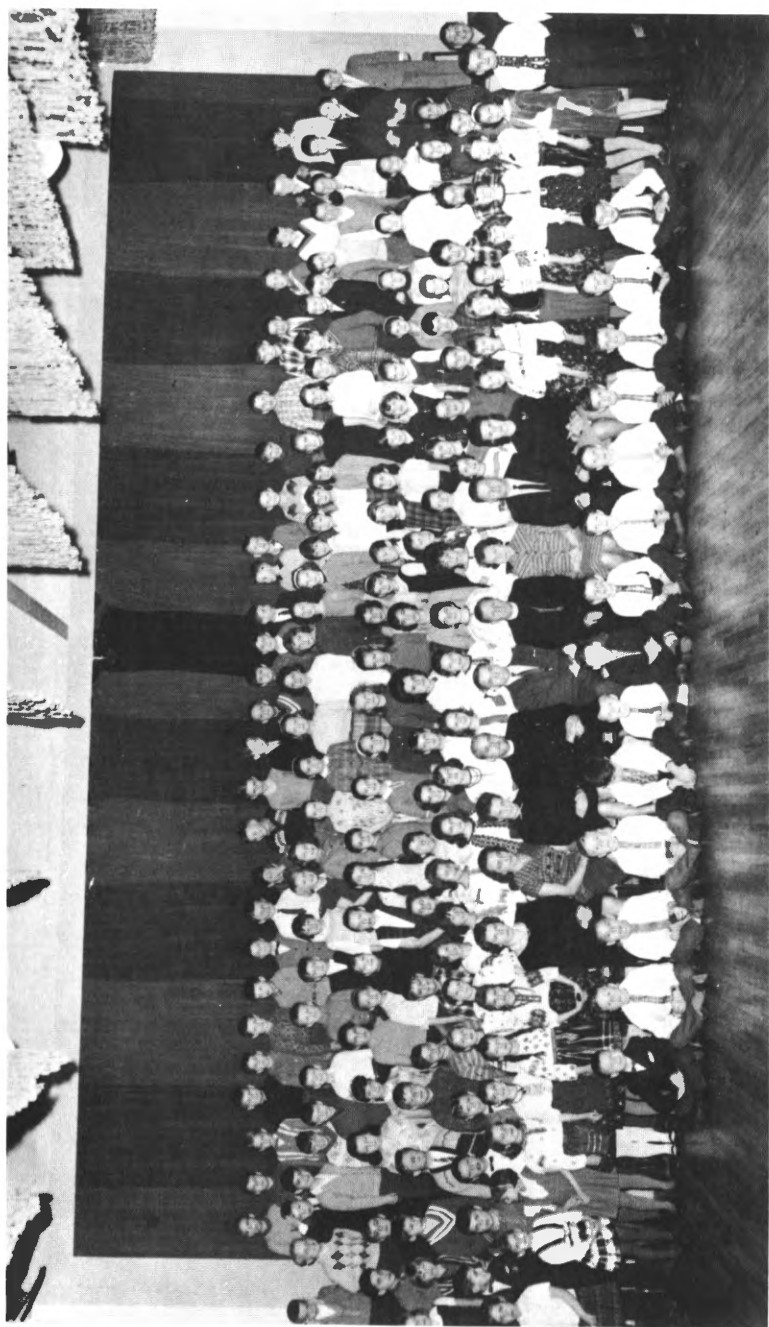
лено відеофільм про навчання української мови у двомовних українсько-англійських класах публічних шкіл, а в понеділок 28 лютого ми відвідали таку школу при Українській Католицькій Парафії Св. Мартина. Школа ця зробила на нас гарне враження. Успіх у навчанні залежить тут від вчителя: від його уміння й бажання навчити дітей української мови. Для навчання української мови відводиться тут щодня 50% часу. При навчанні деяких предметів учитель може й користуватись викладавою українською мовою, але його обов'язком є так регулювати навчанням, щоб учні його одночасно і не відставали в навчанні англійської мови. Голова Шкільної Ради Сепаратних шкіл Едмонтону П. Жібо позитивно висловився про висліди 3-річного навчання в двомовних українсько-англійських школах. Він, між іншим, ствердив, що українські діти, вивчаючи українську мову, не відстали в навчанні таких предметів, як англійська мова і математика. В навчальному році 1976/77 у двомовних класах сепаратних шкіл Едмонтону навчалось 198 учнів, а в двомовних класах державних шкіл біля 250.

Хочемо вірити, що з цих шкіл вийдуть діти з добрим знанням української мови, які повернуть до батьківських домів українську мову.

Все ж таки якими успішними ці школи не були б, ми не можемо покладати надії, що ці школи охоплять навчанням української мови всіх наших дітей, і відпаде в нас потреба у наших рідних школах. Ці школи повинні переконати наших батьків, що діти наші можуть одночасно, поруч із навчанням в державних школах, вивчати й українську мову.

Завершенням конференції в Едмонтоні був виступ д-ра Івана Лисяка-Рудницького на тему Канадський Інститут Українських Студій, його цілі і завдання.

Рідна Школа ім. Юрія Липи при Осередку СУМ в Торонті, Онтаріо.

Рік 1962 р.

Гурток книголюбів Рідної Школи ім. Т. Шевченка в Етобіно, Онтаріо, при зустрічі з письменницею Ольгою Ман. Директор школи пані Марія Малащук, учитель проф. Янів Козловський.

Рідна Школа при українській католицькій церкві Св. Володимира в Північному Торонті, директор о. В. Шевчук.

АБІТУРІЄНТИ КУРСІВ УКРАЇНОЗНАВСТВА СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКОЇ ШКОЛИ, ТОРОНТО

1969

АБІТУРІЄНТИ КУРСІВ УКРАЇНОЗНАВСТВА СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКОЇ ШКОЛИ - ТОРОНТО

Гуртон Бандуристів при Рідній Школі ім. М. Грушевського.

Група бандуристів при школі ім. В. Сарчуна. Перший ряд: Андрій Українець, Оксана Сушно, Орест Сушно, Галя Богданів, Андрій Скрипнян. Стоять: Христя Бродгед, Таня Гомонко, Галя Роєнко (учительна), Натерина Федан, Оксана Довгань.

КУРСИ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ.Ю.ЛИПИ ПРИ О.СУМ У ТОРОНТІ

І. А. ДИМЧУК

А. Б. СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

А. П. СТЕЦЬКО

П. І. КУЗ

М. І. ВОЗНЯК

М. І. КОЗЛОВ

Д. А. КОВАЛЕНКО

В. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

О. А. КОВАЛЕНКО

Г. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

ФОТО: С. М. КУРДІВ

АБІТУРІЄНТИ ІЗ ВІДДІЛУ „А”

КУРСИ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ.Ю.ЛИПИ ПРИ О.СУМ У ТОРОНТІ

Л. А. КОВАЛЕНКО

А. Б. СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

А. П. СТЕЦЬКО

М. І. ВОЗНЯК

М. І. КОЗЛОВ

Д. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

Л. А. КОВАЛЕНКО

АБІТУРІЄНТИ ІЗ ВІДДІЛУ „Б”

**Рідна Школа Успення Пресвятої Богородиці в Мисисага, Онтаріо. Рін (1979).
 Зліва: п. Левко Григоріїв, пані Соня Левицька, п-на Оксана Винницька, пані
 Уляна Дичон, пані Галя Низова, п-на Мирося Фіголь, пані Марта Григоріїв,
 о. Матвій Берно, пані Оксана Сембай (диренторна), п. Богдан Максимів, п-на
 Марійна Карпюк, пані Д. Вайда, пані Ліда Тицька, п-на Уляна Трачун,
 п. Петро Вовн.**

**АБИТУРІЄНТИ КУРСІВ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ПРИ ОСЕРЕДКУ С.У.М. У СТ. КЕТЕРИНС, ОНТЕРІО 1979**

Учні Цілоденної Школи Св. Димитрія на занятті з учительнями: Оксаною Ружицьною і Дарією Дяковською, диренторна Сестра Рахилля.

Українські Освітні Курси УНО на оселі "Соніл" в Ганстоні (1966 р.).

Рідна Школа і Курси Українознавства в Кіченер-Ватерлю (1979 р.)
 Сидять зліва до права: п. Я. Тхір, п. О. Олійник, о. Я. Чиж, п. Іроїда
 Винницьна (директорка), п. О. Малко — голова Батьківського Комітету,
 п. М. Кріпс, п. Н. Френч (учителі).

Рідна Школа Св. Івана Хрестителя в Брентфордї.
 Учителі: о. Р. Бей (дяк), п-ні Геня Олендер, о. парох Стефан Столярчук і
 Іван Піх — голова Батьківського комітету.

**Учителі: о. д-р Р. Данилян, дир. Р. Кеніс, А. Підгайна, Я. Нохан,
М. Г. Тарновецька, П. Шумелда.**

Абітурієнти: (1-ий ряд) І. Грабельський, О. Іванусів, В. Медведін, Р. Матківський.

(2-ий ряд) Е. Пільнів, Н. Яриш, Р. Максимець, В. Біневич.

(3-ій ряд) П. Монастирський, О. Кришталович, М. Островерха, І. Сетник.

**Шкільний хор катедрі Св. Йосафата в Торонто,
диригентка Уляна Яців-Журанівська. Хор успішно виступає на різних
громадських імпрезах; на фестивалі отримав одне із перших місць.**

Українська Школа при Соборі Св. Софії в Монреалі (1970 р.)

ПРЕС-ІНФОРМАЦІЯ

ПРИ УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСЛАВНОМУ СОБОРІ Св. СОФІЇ В МОНТРЕАЛІ

ПРЕС-ІНФОРМАЦІЯ

ПРОТОПРЕСВІТЕР
ОЛЕГ В. САНДІСАР

КЕРІВНИК ШКОЛИ
ЛЮБА ТЕПЕРТІЙ

ВІСЛАДІЧ
МАРИЯ ТКАЧЕНКО

ВІСЛАДІЧ
ВАСИЛЬ ГІРЧУ

ВІСЛАДІЧ
ЛІТВИНА ПАВЛИНА

КЕРІВНИК ШКОЛИ
ПАВЛИНА СЕВЕРИНА

НАСТОЯТЕЛЬ
ОЛЕГ КУТАЛ

1973-1974

1974-1975

КЕРІВНИК ШКОЛИ

СЕКРЕТАР ШКОЛИ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

ВІСЛАДІЧ

Рідна Школа ім. Т. Шевченна в Ляшіні, Квебен (1973 р.)

Рідна Школа при О. СУМ, Монреал, 1974 р.

Що робити?

Всеканадська конференція КУК в Едмонтоні — зустріч представників організацій з проводом, наголошення справ нашого шкільництва, перевірка наших потреб від самих основ — усе це справи живі й дуже корисні. Але не самі “злети”, не самі ухвали тут вирішують. У слід за цим повинна прийти плянова праця для здійснення рішень і постанов.

Наше життя дедалі набирає відмінних свіжих форм. Коли в минулому при наших організаціях, народних домах і церквах було своє вогнище, біля якого громада шукала свого власного тепла, тепер ці “огрівачі” починають охолодати. Переживаємо добу урбанізації: діти навчаються, кінчають школи і шукають праці в більших осередках. Тут вони приєднуються до свого середовища. Творяться хори, оркестри, балети, ансамблі, а тепер стали дуже модними різноманітні фестивалі, каравани, конкурси, в яких наша молодь бере живу участь. Вичувається певне тяжіння окремих громад і організацій до своїх центрів. Разом з цим вичувається потреба окремих працівників-зв'язкових, які були б у постійних подорожах, збирали й розсівали та пристебновували б частини до цілоти.

Роз'їжджається конференція. Хто власним автом, хто літаком, а я своїм циганським возом — автобусом. Мені ще треба то тут то там зупинитися, зустріти людей, щось побачити, почути, переказати. На щастя, моему автобусові витичена дорога повз наші поселення. Вздовж дороги височать наші церкви, зустрічаються крамниці й ресторани з нашими вивісками, і саме це вже справляє враження, що їдете своїм шляхом, не збившись із пуття.

На щастя, сливе в кожній місцевості знайдуться люди, що підуть вам назустріч у вашій праці. Зустрінуть вас приїжджого, де в чому допоможуть.

У Ванкувері зустрів мене із своєю допомогою п. Олег Литвінов, молода й дуже працьовита людина; у Кемплупсі — п. п. Ворох і Новосад; у Верноні — учитель п. П. Кіндрачук і п. Іван Стань. Вони були ініціаторами наших зборів. У Кельовні контактувався я з учителем і диригентом паном Ворончаком, а у Вегревілі зустріли мене відомі громадські діячі — Олександр

Гордей і Ангін Б'ялюк. Вони поінформували мене про громадсько-культурне життя у Вегревілі й допомогли побачитися з священиками і вчителями. Декого, як п-во Мельничуків, ми відвідали в їхніх домах. Громадське життя, що колись тут так буйно процвітало, залишило по собі немов заповідник старовини — “Нове село”. Рік-річно тут при допомозі мистецьких сил Едмонтону успішно відбуваються масові фестивалі. Добре, що це “Нове село” не залишилось тільки музеєм — свідком минулого, але й стимулом сучасного культурного життя. Завдячуємо це у великій мірі п. Осташевському з Едмонтону.

Моя зупинка у Вегревілі була дуже коротка, але цікава й доцільна. Тої самої ночі я пересів на другий, наступний автобус і вирушив у дальшу дорогу, щоб схід сонця зустріти вже в Саскатуні.

Це не вперше я на цій дорозі. Поселення ці я вже проїжджав і в погідні соняшні дні, і в засніжені вечори, а тепер проїду вночі, щоб перетравити в душі свіже пережите та зосередитись думками біля складних питань нашого організованого життя. Само життя підказує нам, що і як нам далі робити. Тільки не втікаймо від нього, а поринаймо в нього з головою і душею.

Позитивну роль у нашому організованому житті відіграють таборування нашої молоді, відпочинкові літні оселі, організування поїздок в інші країни нашого поселення і т. п. Тому, що все лихо починається в нас від занепаду рідної мови, а що це бере свій початок по родинних домах, нам треба більше уваги приділити організуванню постійних родинних відпочинкових осель. Щоб батьки родинно виїжджали з дітьми на відпочинкові оселі бодай на один місяць. А на оселі треба організувати фахові зайняття з дітьми, молоддю і старшими. Творити чисту українську атмосферу з метою плекання чистоти української мови й наближення до кращих зразків традиційної культури, до чого повинні звикати батьки і діти. Улаштовувати виклади, лекції, розваги і екскурсії, виступи дітей, молоді і старших — плекати теплу родинну атмосферу. Щораз клопітливіше відчувається потреба організування курсів української мови для молодих матерів, потреба семінарів для вчителів, навчання дітей української мови, які живуть подальше від наших центрів

і не мають змоги навчатись у державних чи рідних школах української мови. Для цієї праці найбільш пригожі будуть літні відпочинкові оселі. Треба тільки підходити до цього організовано, фахово і вміло. Припускаю, що в цьому допоміг би своєю дотацією і сам уряд. Треба тільки для цього впливових людей з великим досвідом, які б узялися за цю дуже потрібну в наш час справу.

Хоч це вже в деякій мірі і здійснюється по наших оселях, то дуже часто це організовано не фахово й невдало. Треба приступити до цієї праці більш планоно.

Від Ванкуверу до Монтреалу — Зупинки і зустрічі У парафії Св. Юрія в Саскатуні

Чудовий світанок у Саскатуні. Гаснуть ліхтарі, прокидаються гудки. Небо опоясилось фіолетно-рожевою окрайкою. У мене враження, що в Саскатуні своє небо, свого кольору і своєї височині.

Поки люди прокинуться, я проходжуюсь, виношуючи в душі далеке минуле: 28 років тому я, свіжий з Європи, зупинився тут з великими надіями на своє окрилення. Та, як то кажуть, не тою ногою ступив на цей ґрунт. Мені судилась циганська дорога — пішоходцем з торбою верстати далекий шлях до свого причалу. І в цьому моє щастя. Воно невелике, але рідне. Хто мені заборонить втішатись непорочними світанками, любоватись цими вершками і стріхами, на яких саме тепер воркують голуби.

Телефонував до координатора навчання української мови в державних школах — Юрія Жеребецького, але, на жаль, не застав його вдома: він виїхав у терен. Тут на автобусній станції зустрів мене мій земляк (якщо так можна назвати уродженця Канади) учитель-пенсіонер Іван Метрополіт. Люблю я ділити свої думки з людьми іншого середовища, особливо з людьми, що хоч і народилися в Канаді, проте душею тяжіють до України — батьківщини своїх предків.

Пан Метрополіт за нашим українським звичаєм пригостив мене у своїй хаті. Звідси я, користуючись телефоном, шукав зв'язків із впливовими людьми, щоб на вечір забезпечити зу-

стріч з учителями. Правда, я сподівався ширших громадських зборів, написав декілька листів на різні адреси. Але тепер це рідко вдається. Бо коли навіть не всі батьки цікавляться школою, то як цією справою цікавитися ширшим колам суспільства?

А все ж таки, хто-як-хто, а громада таки повинна цікавитися справою дітей як своїм майбутнім. Нинішня наша школа — це не справа одних учителів чи батьків, а всієї нашої спільноти. Це справа нашого самозбереження.

Як сказала мені ред. пані М. Баран, зустріч з учителями відбудеться в українській католицькій парафії Св. Юрія. Перед тим, як іти на зустріч, я відвідав Інститут Петра Могили та хворого в університетському шпиталі голову Провінційної Ради КУК на Саскачеван — Івана Стратійчука. Людина після операції пробує своїх перших сил, щоб торкнутися до землі п'ятами, відтак набратися сили до дальшої праці, бо у своїй ділянці він майже незаступний. Проф. Погорецький уже розповів йому про конференцію Централі КУК в Едмонтоні.

Розглянувшись по університеті, йду пішки в місто. Мені так дуже хочеться пройти стежками минулого.

Ось міст на річці Саскачеван. Це вона підказала була мені написати першу новельку в Канаді “На березі Саскачевану”. А тут посмутнілий парк. У цьому парку з перших днів у Канаді мій синок зустрів тут хлопчину, що розмовляв по-українському. Моя дитина ходила тут мов сирота. Кругом діти розмовляють, бавляться, а він їх не розуміє, ані вони його. А тут раптом хлопчисько прибігає й вигукує з утіхи: “Цей хлопчик так говорить, як я!”

Смеркає. Я вже неподалік будинку, де має відбутися зустріч. Заїждна площа вкрита автами, народ товпиться у двері. Я ще пройшовся повз церкву Св. Юрія, щоб зібратися з думками, бо збори заподіваються великі.

Зустріч з учителями

Повертаюся, виходжу східцями прямо до головних дверей, переді мною і за мною люди. Дивлюся, прислухаюсь — не наші це люди. Маю враження, що я заблудив. Коли оце при са-

мому вході зустрічає мене знайомий о. Володимир Івашко. На душі стало якось відрадніше.

“Просимо, заходіть! У нас сьогодні тут і проба хоруги на поверсі, а тут “бінго”. Ну, що ж, без нього ніде тепер не обходиться. А тут в окремій кімнаті відбудеться наша зустріч з учителями”. У тоні душпастиря я відчуваю і щирість, і якусь мовби то вибачливість та співчуття.

Учителі зібрались. Це, як і всюди, майже саме жіноцтво. Угощаються чаєм, припрошують. Зустрічню проводить пані Христина Пастершанк. Почали із звітів директорів і вчителів, а опісля обговорювали пляни поліпшення рідношкільних справ.

Висловлюються: пані Віра Лабач, добр. Леся Удод, пані Стефанія Погорецька, пані Тетяна Гарбар, пані Леся Кавулич-Борн (ініціаторка цієї зустрічі) й інші. Як бачу, тут між школами й учителями є співпраця і дружба. Майже всі вчителі були й на попередніх нарадах (минулого року) у православній громаді.

Про Саскачеванський Фестиваль була обширна стаття Юрія Стефаніка. Коли я в нього гостював, він із захопленням висловлювався про цей фестиваль, який від інших фестивалів відрізнявся тим, що тут особливу увагу приділялося живому слову, коли на інших фестивалях дано більше уваги музиці, танцям. Велика кількість деклямацій і рецитацій нагадує, що Саскачеван знає, на що саме нині треба нам звернути належну увагу. Такі думки висловив голова письменників “Слово” Юрій Стефанік.

У пізню ніч кінчаємо свої сходи. Нас прощає парох цієї громади о. Івашко на тому самому місці, де й він привітно зустрівся. Це додаткові обов’язки наших священиків — завжди і всюди бути першим, а виходити — останнім.

Із Саскатуну (2 березня) беремо напрям на Давфін. Тут я був перед семи роками. За той час тут відбулось багато великих фестивалів, тому хотілося б побачити Давфін відсвіжений, оновлений і скріплений.

У Давфіні

На автобусній станції зустрічає мене п. Василь Перепелюк. Ще недавно зустрічав він мене з буйною усмішкою і ко-

зацьким потермосенням руки, а цим разом він простяг мені руку, спертий на палицю, блідий, посмутнілий. Я чув, що він хворіє, але мені тяжко було уявити цю людину, колись повну життя й гумору, принишклою і похилою.

Його привіз сусід. Всіли ми до авта й поїхали до його господи. Тут згодом спромігся він на деякий, може й силуваний, дотеп. Тож я став кожною хвилиною звикати до Перепелюка такого, яким він завжди був і таким залишився, хоч і з деякою ноткою смутку.

У п-ва Перепелюків гостював тоді поет-самоук Володимир Барабаш. Цікавий тип. Уже з вигляду можна було пізнати, що це якась не звичайна собі людина. У нього параліч: зводився на ноги, спираючись обіруч на спеціальні металеві кросна. Це людина, як і п. Перепелюк, великого гумору й дотепу. Здається, найчастіше він посміхається сам із себе. Він напам'ять цитує англійських поетів.

Ми добре посміялись, коли він оповідав про те, як на вулиці зустрів малого хлопчину з матір'ю. Хлопчина не міг очей відвернути від цього несусвітнього типа, що спирався на кросна.

— Мамо, дивись, що це за людина? — запитав хлопець.

— Я, синку, з місяця — відповів сам Барабаш.

— А що це таке, що Ви на нього спираєтесь? — запитав хлопчина?

— Це те, що виносить мене на місяць, — відповів Барабаш.

Посміхнувся хлопчина, бо сказане видавалось йому правдоподібним.

Годилося б сказати, що Володимир Барабаш не лиш вірші пише, але й по-мистецькому оздоблює кожну літеру рослинним орнаментом в кольорах. Показував нам листи від різних достойників, кому він присвячував свої оди. Вони захоплені його творчістю. А листи від senatorів, міністрів і прем'єрів або їхніх дружин. Не один поет може позавидувати Барабашевому проникненню в палати вельмож.

Барабаш більше зачитується англійською літературою, пише вірші англійською мовою, рідше українською. Може це

тому, що, як він сам сказав, англомовний світ вже давно його визнав і частіше друкє, ніж українська преса.

У хаті п-ва Перепелюків багато цікавого. Їх відвідує багато людей. Хто лиш переступить поріг, того зразу найперше — угощають. Пані Перепелюк дуже спокійна, зрівноважена. До всіх вона дуже ввічлива.

Наші збори відбулися 3 квітня в залі православної громади при церкві Св. Юрія. Настоятель о. Євген Стефанюк, відкриваючи збори, підкреслив значення нашого українського шкільництва та розповів про українську школу при своїй парафії. При школі є й дитячий садок (18 дітей), школа дуже активна, бо влаштовує не лише свої концерти, але й бере участь у різних громадських імпрезах.

У школі учить: Анна Скакун, Юстина Маранчук, Розалія Маранчук і Марія Горчинська. Всі вчительки були на зборах і висловлювалися про свої успіхи і труднощі.

На зборах був і о. М. Дерев'янка з Етелберту, а також інспектор державних шкіл Дмитро Козак. Він дав повні інформації про можливості навчання української мови в державних школах. Як видно, співвідношення наших співгромадян до наших справ набагато покращало. Тільки йдеться про нас самих, про нашу поставу, щоб ми хотіли і вміли всі ці можливості використати.

Тепер ніхто вже не заперечить, що наша культура своєю оригінальністю, винахідливістю, мистецькими вартостями дуже корисна для збагачення канадської мозаїки. Йдеться тільки, щоб вона була живою, творчою. Але цього не може бути без живої української мови.

Рідна Школа в Давфіні теж існує і при українській католицькій парафії. На жаль, не було їхнього представника на зборах, тому нічого певного про неї не можу сказати. Декілька разів дзвонив до о. пароха, щоб відвідати школу, але отця пароха не було вдома.

Після зборів о. Стефанюк (дуже працююча людина) приділив свого часу, щоб ознайомити мене з околицею: відвідати деяких католицьких священиків та державні школи. Дуже миле враження справили директори державних шкіл, зокрема суперінтендент п. Павлюк, який порозумівався з іншими шко-

лами, давав точні звідомлення про кількість учнів, що навчаються української мови, та всі ті проблеми, з якими вчителі зустрічаються у своїй праці.

Відвідини Давфіну й околиці були успішними. Я ще раз пересвідчився, що ці відвідини мусять бути частіші. Щонайменше один раз на рік треба відвідати кожну школу, щоб можна знати її та впливати на покращання й розвиток.

Повертаючись із Заходу, де відбулась, так сказати б, історичної ваги Всеканадська Конференція КУК в Едмонтоні, тут то там зупиняюся, щоб зустрітись з людьми, які не могли бути на конференції, відпружити свої думки і почування, поділитися всім тим, що свіже і творче у нашому громадському житті. У поворотній дорозі зупиняюся у Централі КУК.

Обстеження школи Св. Петра й Павла у Вінніпегу

Після моїх нарад з виконавчим директором Централі КУК д-ром Я. Кальбою, зустрічі з працівниками канцелярії КУК, за домовленням голови Шкільної Ради пані Слави Кіташ виїжджаю на обстеження шкіл. Приїжджає по мене п. С. Козелко, і їдемо на обстеження школи до української католицької парафії Св. Апостола Петра й Павла. Від центру — це таки досить далеченько. Настоятелем тієї парафії і директором школи є о. Йосиф Кормило. Завідувачка навчальною частиною — пані Павлина Диркач. Крім неї, тут працюють: Галина Романяк, Слава Косован, Галина Ткачик. Навчання відбувається в аудиторії — в одному куті одна кляса, в другому — друга, на сцені — третя, а за сценою — четверта. Стіни звучать дзвінками голосами дітей. Дітей багато, але української мови дуже мало, праця вчительок дуже тяжка й незavidна. Але добре, що Громада, як інформує нас пані Диркач, має вже в плані будувати нове приміщення для школи, бо в цих умовах працювати майже неможливо. Учителки починають від абетки, переходять до слова й речення, користуючись заздалегідь приготовленим матеріалом унаочнення, пояснюючи незрозуміле англійською мовою. Праця подвійна. Між цими чотирма групами мала різ-

ниця у знанні мови. На 62 учнів п'ятеро розмовляє українською мовою, а всі інші підтягаються за ними.

Збори у Вінніпегу

Із школи повертаємось на Учительські збори. Збори ці на швидку руч скликала голова Шкільної Ради пані Ярослава Кіташ. Збори ці відбулись 5-го березня 1977 р. у приміщенні Товариства Читальні "Просвіти", тієї старшої заслуженої установи, яка дає всім бездомним свій теплий притулок. Мабуть, тому сьогодні на двох поверхах водночас відбуваються збори громадян.

Збори наші не численні, але жваві і динамічні. У зборах взяли участь учителі старші й молодші, члени Шкільної Ради, члени Підручничкової Комісії, екзекутивний директор КУК д-р Я. С. Кальба, голова Крайового Центру Українських Шкільних Рад — д-р Б. Білаш, провід відділу КУК — разом біля 30 осіб. Збори відкрила пані Кіташ, голова Шкільної Ради Вінніпегу. У вступному слові вона з глибоким відчуттям підкреслила важливість наших завдань у розвитку рідного шкільництва. Про сесію шкільництва на Всеканадській Конференції КУК, що відбулася в Едмонтоні, доповів д-р Білаш, а про актуальні справи, що виринають із Річної Конференції в Едмонтоні, висловився д-р Кальба. Після наших звітувань обговорювали ми всі проблематичні питання, зв'язані із працею вчителів: програми, підручники, допоміжні матеріали дошкілля, координація праці, і зупинялись на потребі зорганізувати у Вінніпегу спільні Курси Українознавства та влаштувати семінар для молодших учителів під час літніх ферій.

До цих справ висловлювались: д-р Кальба, д-р Білаш, пані Іванна Качор, п. О. Каліцінський, пані Марія Юрків, п. В. Леськів, пані Н. Онуфрійчук і інші.

Приємно відмітити, що на ці збори зібрались учителі старші з молодшими, своїми колишніми учнями, і обмінялись думками у різних питаннях.

Наші збори ставили перед нас розв'язку питань, піднесених на Річній Конференції в Едмонтоні, і вони були немов продовженням конференції в Едмонтоні з метою реалізувати свіжі постанови.

Вечоріє, і ми громадно виїжджаємо на доповідь архітекта Ростислава Жұка, щоб із своїми думками, плянами і проблемами, які є підставовими питаннями розвитку нашої культури, приєднатись до з'ясованих питань у дискусіях.

ПОЇЗДКИ І ЗУПИНКИ

У поворотній дорозі з поїздки по Західній Канаді ми стали обстежувати школи у Східній Канаді, зокрема ті, які залишились були не обстежені через поїздку на Захід. Ці поїздки відбувались без пляну й попереджень, бо час був дуже обмежений, проте вчителі й директори шкіл робили гарне враження своєю солідною підготовкою, дбайливим ставленням до праці й зразковою дисципліною. Жаль, що через обмеження часу не вдалось нам зілюструвати бодай декілька зразкових лекцій. В організації сходин учителів, зборів батьків дуже допомогли нам голови Батьківських комітетів та голови відділів КУК і зокрема священики, які в більшості є директорами шкіл.

У цьому маршруті ми відвідали такі місцевості й обстежили такі школи:

Лондон, Онтаріо — об'єднана Рідна Школа (директор — Володимир Жилавий).

Віндзор: українська православна школа при парафії Св. Володимира (директор — о. Володимир Метулінський), українська католицька школа при парафії Св. Володимира й Ольги, з якою об'єдналась школа СУМ-у (О.У.В.Ф.); — директор — сестра Димитрія.

Гамільтон: Рідна Школа при цілоденній школі Св. Духа (директор — о. А. Цимбалістий), Рідна Школа УНО (директорка — пані С. Перожак).

Грімзбі: новозорганізована українська католицька школа при парафії Успення Матері Божої (директор — о. Петро Гробець).

Сейнт Кетерінс: Українська Школа при православній парафії Св. Юрія (директор — о. прот. М. Критюк), Рідна Школа при католицькій парафії Св. Володимира й Ольги (директор — о. д-р М. Комар), при Чорноморському Домі Рідна Школа і Курси Українознавства ім. Т. Шевченка (директор — Ольга Стеців).

Кіченер і Ватерльо: Рідна Школа і Курси Українознавства при католицькій парафії (директор — І. Винницька) і українська школа при православній парафії Св. Софії (директор — о. прот. О. Костюк) у Ватерльо, (обидві школи об'єдналися).

Торонто: Курси Українознавства ім. І. Котляревського (директор — А. Ліщина), Рідна Школа при цілоденній школі Св. Димитрія, Зах. Торонто (директор — сестра Рахилія).

Монреаль: Українська Школа при православній парафії Св. Покрови (директор — Лев Дука), Рідна Школа і Курси Українознавства Спілки Української Молоді (директор — М. Андрухів), Рідна Школа і Курси Українознавства в Лашіні (директорка — Текля Мороз).

У Монреалі відбуто конференцію вчителів, у якій взяли участь школи Монреалю, Лашіну і Оттави. Конференція була успішна. Доповідачі були солідно підготовані, вичерпано майже всі проблематичні питання нашого шкільництва. Конференцією проводив д-р Юрій Левицький, голова Шкільної Ради на Квебек.

Деякі місцевості, як Кенору, Оттаву, відвідано в час відсутності шкільних занять — у Кенорі відбулися сходи громадян, а в Оттаві зустріч з учителями.

Успішно проходили матуральні іспити в Торонті: Курсів Українознавства Св. Миколая, ім. Івана Котляревського, ім. Т. Шевченка (Етобіко), ім. Г. Сковороди, ім. Валентина Мороза УНО, ім. Юрія Липи, ім. М. Грушевського, Св. Йосафата. В цьому році в самому Торонті матуральні іспити склало біля 200 абітурієнтів.

Після обстеження шкіл ми з панною Іриною Баєр, головою Дошкілля Канади, напередодні її поїздки в Західню Канаду, відвідали в Торонті всі дитячі садки, світлички і дошкілля. У цьому році працювало біля 10 садочків (в тому світлички і дошкілля), які охоплювали біля 200 дітей.

Усе це справи живої натури і гідні нашої уваги. З множества оченят цих діток дивиться на нас жива Україна. На устах діток пломеніють її слова, вони зобов'язують нас.

У садках, світличках і дошкіллях українська мова є першою мовою, і якби навести порядок у нашій системі, щоб дітей до українських шкіл приймати після того, як регулярно прой-

дуть дошкілля, у нас відпала б турбота, як навчати англомовних чи іншомовних дітей української мови.

На виноградні поля

Наші діти, мов ті морські хвилі: — то відпливають від своїх берегів кудись за сонцем, то повертаються і з шумливими припливами виносять коштовні перли на пісковаті узбіччя.

Такі думки огортають мене, коли сиджу плече в плече з п. Мирославом Дяковським у дорозі до Грімзбі на матуральні іспити. Так цікаво з цією людиною поговорити. Широкий у нього горизонт знань, чутлива натура, логічне світосприймання, людяність.

На зустріч нам вибігають ялинки і сарни в коралях, відчиняються брами з червоними серцями в віночках. Звертаємо у вуличку Онтаріо і зупиняємося на заїздній площі біля церкви Св. Юра. Пан Мирослав тут як вдома, а я тут частий гість. Нас зустрічають батьки з дітьми і провід школи: директор інж. М. Качура з привітною своєю дружиною, о. Орест Гудима, родина Шпитковських і інші. Угощаємось кавою. З нами й наші матуранти і член іспитової комісії п. Ф. Ткаченко. Приємно вражає нас естетично прибрана клясна кімната і прецизійно приготовані іспитові матеріали. Іспит проходив за картковою системою по предметах: мова, література, історія, географія, культура, релігія. Матурантів небагато, але Комісії таки хотілося з ними поговорити, витягнути з них усе, що за 11 років навчання присвоїлось у їхніх серцях і головах. Це забрало в нас майже цілий день. Під вечір на другому поверсі влаштували прийняття. Зібралась громадка людей, щоб врочисто провести завершення іспитів зрілості своїх абітурієнтів. Це ж бо майбутні наші провідники. Всі вже тут веселі і щасливі. Першою з найкращими оцінками вийшла Настуня Шпитковська, а далі: Віктор Озимчак, Михайло і Григорій (брати) Андрушки.

Директор школи інж. Качура дає всім можливість вільно висловитись. Після деякої церемонії починаються промови, привітання й вільні гутірки. Промовляли члени іспитової комісії: о. Гудима, М. Дяковський, І. Боднарчук, Ф. Ткаченко, а далі висловлювали свої привітання представники організацій і бать-

ки: почесний член громади п. Роман Шпитковський, який уже шосту внуку вітав з досягненням іспитів зрілості, п. Кирило Шпитковський від організації СУС, пані Теофіля Дяковська-Лиса, п. І. Андрушко, п. А. Озимчук, панна Орися Бурак, молоденька вчителька та її батьки. Від абітурієнтів промовляла Настуня Шпитковська, голова відділу СУМК-у. Подяку всім висловлював голова шкільного комітету п. Дмитро Шпитковський, батько Настуні. Люди говорили коротко, але дуже речево.

Треба подивляти оцю скромну громаду, що від самих початків свого поселення тут зразково вела виховну працю й сьогодні ще не відстала у своїй громадсько-культурній роботі, в центрі уваги якої є школа і молодь.

Громада може гордитись такими своїми випускниками, як п. Мирослав Дяковський, який, незважаючи на свої зайняття в міністерстві, ніколи не забуває за громаду своїх батьків — Грім-збі. Він тут і апостола прочитає, лекцію проведе і на бандурі заграє. Таких припливів хвиль жде кожна наша громада. Тому то так часто тут наголошувалось у зверненні до абітурієнтів: ... “Не забувайте, з якої школи ви вийшли!”

3 приводу Конференції ОМЛТА в Сүдбүрі

У сүмерках вуличок Торонто гаснуть ліхтарі. Із жовтим листям на деревах перешіптуються дощі. Деся далеко з-за котар хмар пролуплюється світанок. Вибираємося в дорогу. Нас п'ятеро. Автомашина підморгує вүсиками, змиваючи заплакану шибку. Люди не сплять, дехто з нас ще позіхає, але з кожною милею настрій наш поправляється. За нами заплакана осінь в досвітніх сүмерках Торонто, перед нами ясніє прозорий обрїй.

Хоч Торонто вже за нами, то відщепитися від нього не легко. Ми вперед, а воно за нами. Іраїда Винницька приєднується з успіхами міста Кіченер: виставка Гніздовського, праця в школі, діяльність Клубу підприємців і професіоналістів... До речі, клуби ці розмахом своєї діяльності гідні уваги. Молодше покоління, інтелігенти — більшість їх до цих пір до жадних наших організацій не належала. Зацікавлення їх сүспільно-громадськими справами — позитивне явище. Перед ними — великі завдання: знайомство з проблемами України, а без досконалого знання мови це неможливе.

За керівницею в нас балакучий Михайло Вавришин. Він повертає нашу увагу в далеке минуле Канади і ніби протиставить його сучасному. До цих думок приєднується тиха, вдумлива Надя Маланчук, а Богдан Голинський авторитетно заторкає проблему шкільництва в Канаді...

Мчать машини, шелестять дороги, біжать замріяні ліси, повні природної краси. В кожній пори — своя краса. Тут то там зупиняємось, а після кожної зупинки нова в нас тема. Так багато різних справ, чи стане нам дороги наговоритись?

На судбурських горах

На зміну погідного обрію піднімають чорні хребти судбурські горби. А ось і Судбурі. Зупиняємось біля університетських будинків. Тут сьогодні (16 жовтня) відбувається Конференція Асоціації вчителів модерних мов провінції Онтаріо. Вивантажуємось. Надя Маланчук з Іроїдою Винницькою обвантажились різною літературою і шкільними підручниками, щоб, таким чином, запобігти потребам учителів, бо тут своєї книгарні немає, а до Торонто чи Вінніпегу далеко. Проф. Едвард Бурштинський, як голова ОМЛТА, з почуттям обов'язку вибрався на один день раніше, щоб перед початком Конференції впевнитись, чи все тут підготоване як слід. Його автом приїхали з ним д-р Галина Семенюк і Дарія Дяковська. За підготовку Конференції взялась широковідома тут Маруся Стефура. Вона приклалась до цього руками й душею, тож наведений порядок був поза всякими сумнівами, включно з розміщенням гостей по готелях.

Заходимо в конференційну залу, де відбувається спільна сесія. Шевелять коліщатка апаратури, блимає екран, починається виступ представників уряду. "Яких осягів можна сподіватися, вивчаючи другу мову" реферує Г. Ньюфелд, а про "Програми навчання спадщинних мов" доповідає В. Липищак. Молоді люди говорять нам про речі давно відомі. Ми зацікавлені в серйознішому ставленні уряду до цих справ. Ми платимо податки і вимагаємо, щоб справи ці були належно обґрунтовані й усистематизовані, в перспективі на дальшу мету. справи ці не можуть бути трактовані якоюсь передвиборчою кон'юнктурою.

Тут ідеться про майбутнє Канади. На дискусії наші торонтці добродушно беруть доповідачів у “хресний вогонь”. Молоді люди вичуюють, що тут постріли понад їхні голови, і ніяковіють в невинних усмішках. Прояснюються обличчя присутніх представників інших народів. Вони підносять руки і опускають, бо чують, що торонтці вичерпують їхні думки справніше, ніж вони самі могли б це висловити. Уміло в злагіднюючому тоні завершується дискусія кінцевим словом Марусі Стефурі.

Показова лекція Дарії Дяковської

Дарія Дяковська, вчителька цілоденної школи Св. Димитрія в Торонто, показову лекцію відкриває ширшим вступом про навчання української мови англомовних дітей за методом французькою, яку перелицював українською мовою д-р Б. Білаш. Після її обширної інформації і деяких запитань учителів, на залю входять рівними рядами учні судбурської школи, кожне з ім'ям своїм на грудях. Діти зупиняються перед учителькою, сідають на килимі, кругом учительки Дарії Дяковської, і починається лекція. Дарія Дяковська, користуючись різними заздалегідь приготованими матеріалами і предметами унаочнення, цікаво проводить свою лекцію.

Що ж можна сказати про цю методу? Зорово-слухова метода, як і інші методи, у великій мірі залежать від індивідуальних здібностей учителя. Коли вчитель творчо працює з дітьми, він методу поширює і поглиблює, веде методу до її удосконалення. Без справності вчителя, без його домислу — метода є мертвим шабльоном. У постійних пошуках метода на методі виростає. Тільки в процесі праці з дітьми учитель натрапляє на різні корисні прийоми. На цій лекції Дарія Дяковська виявила при цьому свої особисті здібності.

На мою думку, варто було б поруч цієї лекції продемонструвати ще й іншу методу, а особливу комбінацію різних метод. У нас діти різні, тому доводиться вчителеві користуватися різними методами. Так, як колись ми не приділяли уваги англомовним дітям, так тепер перехилились у другу скрайність, беремо до уваги як підручники, так і методи тільки для англомовних дітей. А в нас ще й є діти, які приходять з дому з добрим

знанням української мови. Але перестарілі методи все ж таки вимагають відсвіження. Найуспішніше проблему мови розв'язують дитячі садки. Досвід нам показує, що в школі з дітьми, які провели своє раннє дитинство в дитячому садку, під опікою фахової садівнички, в навчанні мови немає жадної проблеми.

“Культура, етнічне походження, ідентичність”

У суботу ввечері 16 жовтня відбулась вечєра з доповіддю Мирни Косташ на тему “Культура, етнічне походження, ідентичність”. Мирна Косташ подала синтезу думок, обширно обгрунтованих у більшій своїй праці “All of Baba’s Children”, появу якої наша спільнота по-різному сприйняла. А проте добре, що наше громадянство вислухало Мирну Косташ, висловлювало свої завваги і не відштовхнуло її від нашого “воза”. Людина для свого розвитку потребує ґрунту і тепла. Людина в громаді випрямлюється. Відчуває її потреби, живе ними і тільки тоді зможе своїми здібностями допомогти. Важлива справа з’єднати Мирну Косташ і наблизити її до наших потреб і проблем. Це не значить, що вона має виректись себе задля громадськості. У неї теж можна й дечого повчитись.

Після доповіді і дискусій над доповіддю вчителі у вужчому колі обговорювали справу видання журналу для вчителів. Учителі з ентузіазмом привітали плян Крайового центру українських шкільних рад видавати журнал “Український учитель”. Добре, що Шевченківська Фундація жертвує певну суму на видавання такого журналу. Але не від самих фондів залежить журнал. Хто буде його редагувати? Дописувати? Читати? Наше шкільництво набрало великого розгалуження: Рідне Шкільництво, Курси Українознавства, навчання української мови в середніх державних школах, українська мова і література в університетах, навчання “спадщинних мов”... Виринуло питання про двомовність журналу... Отож треба зважити, щоб не почати і після одного, двох чисел перестати видавати.

Вже сторожі гасять світла, а ми ще не наговорилися. Виходимо гуртом і шукаємо приватної хати, щоб продовжувати наші розмови про справи на всю широчінь наших зацікавлєнь. Іроїда Винницька впросилась у знайомих на чайок і веде за

собою цілий гурт. Ці знайомі — всім нам близькі: родина д-ра Степана Косара. П-во Косарі ввічливо нас вітали в своїй прекрасній резиденції, угощували, їх цікавило, що діється в Торонто, бож з ним вони також посвоячені, а нам цікаво було довідатись, що діється на цій півночі в Судборі і довкола Судборі. Вечір провели мило й корисно.

Неділя (17 жовтня) в Судбурі

День був такий чудовий на цих пагорках, що не всидіти в стінах. Хотілось співати псалми, проходжуючись по цих золотом тканих вершках. Після Богослуження продовжували зайняття на сесіях. Учителі під керівництвом Дарії Дяковської опрацьовували для навчання у своїх школах допоміжні матеріали — різного роду предмети унаочнення для зорово-слухової методи, обговорювали різні проблеми і можливості, а опісля Маруся Стефура демонструвала на екрані свій проєкт (1978 року проєкт з історії багатокультурності: поселення Буковинців у північному Онтаріо) — це ті, що прийшли в північне Онтаріо “буковинцями”, а стали українцями. В дискусіях висловлювали свою думку вчителі, щоб замість “буковинці” назвати таки українцями. Теж були завваги, щоб пов'язати минуле із сучасним для порівняння й випуклости наших досягів у Канаді. Проєкт цікавий, хоч технічно ще не опрацьований як слід. Належить згадати, що буковинці, хоч і усвідомили собі свою національну приналежність, проте вони дуже дорожать своєю вужчою батьківщиною і не перестали дорожити всім тим, що буковинське: ноша, звичай, говірка й інше. Маруся Стефура підійшла до цього у своєму проєкті з умінням і смаком. Проєкт технічно ще не удосконалений, в процесі опрацьовання можна ще буде внести певні поправки.

Наша конференція закінчилась успішно, серед теплої атмосфери. Це, мабуть, перша конференція ОМЛТА, на якій приділено увагу нашим найменшим.

На прощання з Судбурі ми скористувались дуже ввічливим прийняттям п-ства Стефурів. Це було завершенням людських зустрічів, доброзичливих і товариських взаємовідносин судбурців, які зуміли такий характер надати згаданий Конфе-

ренції. Інж. Іван Стефур, широковідомий архітект, в якого є замилювання до сучасного модерного стилю, працює творчо. Цікавим експонатом може послужити його власна резиденція — гідна уваги як своїм зовнішнім виглядом, так і внутрішнім розположенням.

Судбурі за нами. Своїм звучанням нагадують вони мені карпатські Брустурі. Багато разів доводилось проїжджати цією околицею, що дечим нагадує мені недосліджену ще планету. При зустрічі з Судбурі склалось у мене оповідання "На золотих горбах", про це пригадала мені пані Барицька, висловлюючи свої враження після прочитання "Замрячених ранків".

В дорозі до Торонто робимо підсумки Конференції. Чи не пересолені були наші виступи в дискусіях з представниками уряду? Чого доброго, ще подумают, що це змова якоїсь мафії... — сміємось. Чи не повинні про ці наші дерзання почути наші в Україні? Для кого ж усе це робимо? Чи потрібне воно кому? Дорога шумить блискітками до сонця, спалахують позолочені ліси, блистять видоліни. Конференція посунулась на північ — ми здобули ще одну новозорганізовану школу в Су-Сен Марі, представником якої була вчителька (із своєю товаришкою) Тамара Кошарна. Формується школа в Тімінсі — репрезентував її д-р Юрко Ганчарик. Вертаємось підкріплені, задоволені зі своєї поїздки. Смеркає. На нашому обрії тисячами світел зводиться в небо до зір оце наше динамічне Торонто. Ми вже обговорюємо намічені пляни ділянок праці. Обсотують нас вулиці, проковтує Торонто. Воно вже виплакалось, стало прозорішим, дзвінкішим, а наші пляни — яскравішими.

ВОНИ МОЖУТЬ БІЛЬШЕ, ЯК НАМ ЗДАЄТЬСЯ

**З приводу відвідин цілоденної школи Св. Димитрія
Торонто, у травні 1979 р.**

До школи ведуть мене мої внуки: Ромко і Лариса. Як тільки вони висіли з авта, підтюпцем пустились бігти до головних дверей шкільного будинку.

— Подождіть, чого так поспішаєте? Ще час, — кидаю їм услід, — ще цілої півгодини до початку навчання.

Так, але ми хочемо поговорити зі своїми приятелями, — каже Ромко.

Коли я вже сидів у бібліотеці, де мене пригостила директорка — Сестра Рахилия, до мене линули голоси, що нагадували цвірінькання горобчиків на плоті. Це там у почекальні зустрілись діти. Голоси ці, повні захоплень і втіхи — це обмін враженнями дітей, які два дні не бачились. Прислухаючись до цих голосів, я не міг з дива вийти: які то діти наші спостережливі! Як цікаво вони реагують на окремі явища! Яка широка в них скаля зацікавлень! Яка детальна в них пам'ять! Яка міцна та багата в них уява! Діти в цьому віці переживають свої мрії, як дійсність. У мене враження, що ми не встигаємо їм дати те, чого їхня уява вимагає. Ми не завжди вміємо використати цей вік (7-12 літ) у їхньому зростанні; для посіву здорового зерна в їхніх розумах і душах. І знову ж таки нагадуються мені слова голови Шкільної Ради сепаратних шкіл Едмонтону, який, між іншим, сказав, що українські діти, використовуючи 50% часу на навчання української мови, не відстали в навчанні англійської мови й інших предметів.

У бібліотеці зустрічає мене вчителька пані Христина Шевчук. Попливли в нас розмови про школу, вчителів, дітей і навчання. Маю враження, що в цій школі своєрідна атмосфера. Учні тут сміливіші і цікавіші, ніж у школах, де більшість учнів і вчителів — чужинці. До того й батьки тут мають можливості безпосереднього впливу на поліпшення рівня навчання.

Про зацікавлення батьків цією школою свідчить ще й те, що коли інші школи порожніють, то тут плянується розбудова.

У цій школі в українському відділі працюють: Балаюра Ярослав, Березовська Ірина, Дяковська Дарія, Ковалик Олександра, Ружицька Оксана, Соханівська Дарія, Федак Марія. Сестра Рахилия Татарин — директорка.

Пані Дарія Дяковська запрошує мене до своєї класи і знайомить із своєю методою. Вона працює наполегливо і творчо. Вона плянує після кількох років праці, скласти новий підручник. Це нелегка справа, вона вимагає багато знання і крпіткої праці. Але коли в людини є амбіція, велике бажання й уміння, то й можна сподіватися успіху.

Цілоденна школа Св. Дмитрія за короткий час свого існування здобула серед українців Торонта авторитет і довір'я. Вона робить гарне враження і своєю обстановкою: гарно вивіновані класні кімнати, багата бібліотека, простора заїзна площа, нова в модерному стилі церква, простора аудиторія — все це взаємно доповнює себе і скріплює в надії на світле майбутнє. Школа повинна змагатись за збільшення годин навчання української мови й інших предметів, щоб зрівнятись у правах з подібними школами Едмонтону, а тепер уже й Вінніпегу. Батьки при цьому повинні виявити свою зрілість і національну свідомість — не боятися того, що відведення більше часу на українську мову очербить дітям знання англійської мови. Ні, вони тільки скористають з цього. Вони можуть більше, як нам здається.

СКІЛЬКИ НАС ТА ЯКІ МИ

(На основі спостережень з обстеження шкіл Канади)

Мірилом нашої свідомості може послужити кількість та якість дітей, які навчаються української мови. Розвиток рідношкільного життя в Канаді від своїх перших початків натрапляв на різні труднощі, зумовлені як природними, так і спорадичними обставинами: чуже середовище, наша розпорошеність, брак впорядкованого нашого організованого життя, брак відповідної структури та підпорядкування одному центрові. Такий стан речей, не згадуючи вже про брак відповідних підручників, посібників та кваліфікованих сил, від'ємно позначився на кількості і якості наших Рідних Шкіл. Але жадні труднощі не зупинили рідношкільного життя, що кільчиться і коріниться силою нашої духовості. Очевидно, що в різних країнах нашого поселення різні труднощі зумовлюють стан українського шкільництва, але в основному вони одні й ті ж самі.

У Канаді, у зв'язку з урядовою політикою багатокультурності в останніх роках, наше рідне шкільництво зазнало певних переоформлень. В деяких місцевостях рідні школи змушені були підсилити навчання української мови в державних та цілоденних школах, деякі включились у систему навчання державних вечірніх для дорослих, не затрачуючи рідношкільного ха-

рактеру, інші силою обставин об'єднались, не перестали існувати й не перестають організуватись нові рідні школи, завдання яких незаступне.

У західніх провінціях Канади уведено навчання української мови від найнижчих клас, почавши від дитячих садків, однак це ще не зліквідувало Рідних Шкіл, що ставлять собі за мету не тільки навчання, але й виховання. Належить згадати тут і про Курси Українознавства, середньошкільне навчання у системі рідного шкільництва, яке з успіхом проводиться в окремих центрах Канади (Монреал, Торонто, Вінніпег, Саскатун, Едмонтон, Ванкувер), у менших осередках Курси Українознавства об'єднуються під омофором КУК. Вони підготовляють учителів, провідників у різних ділянках громадсько-культурного життя. Між ними чимало трапляється талантів-мистців, журналістів, поетів...

Крокування нашого рідного шкільництва в парі з державним шкільництвом, разючі сигнали про занепад української мови по наших домах, заставили нас серйозніше взятись за впорядкування рідношкільної справи як в організаційній, так і в навчально-виховній ділянках. При Централі Комітету Українців Канади заіснував Крайовий центр українських шкільних рад, Підручникова комісія, вислано працівника в терен — шкільництво зцентралізовано, дії унапрявлено, працю скоординовано. У перших своїх початках діяльність наша натрапляє на ряд недоліків і певні труднощі, але без цього не обходиться і в міністерствах державних народів, тож справа ця вимагає від нас повного вирозуміння, щирої допомоги й моральної підтримки, особливо тепер, коли мова наша занепадає, засмічується, бідніє, а працівників серед нас щораз менше й менше.

СКІЛЬКИ НАС ТА ЯКІ МИ? Це дуже складне питання, на яке не легко відповісти. Жаль, що ми спізналися з нашою статистикою, що не вели її від самих початків, щоб могли на основі цього провести певні аналізи й поставити деякі прогнози. Обстежуючи школи в Канаді, я приділяв особливу увагу статистиці. Легше відповісти на питання "СКІЛЬКИ нас", як на питання "ЯКІ ми". При всіх наших зусиллях удалось нам зібрати деякі статистичні дані про Рідні Школи, але застерігаюся,

що вони не точні, а приблизні. Припускаємо, що ці цифри мінімальні:

У провінціях:	К І Л Ь К І С Т Ь			
	шкіл	учнів	клас	учителів
Онтаріо	50	3,652	299	282
Манітоба	25	1,505	125	115
Алберта	15	831	68	62
Квебек	9	656	56	55
Саскачеван	7	341	32	29
Б. Колумбія	8	248	32	25
РАЗОМ:	114	7,233	612	568

У державних школах навчається біля двадцяти тисяч дітей.

Як бачимо, число учнів, що навчається української мови зросло до небувалих розмірів. Натомість рівень навчання, що має дати відповідь на питання “які ми”, значно впав. Це відноситься як до навчання в державних школах, так і в рідних. Рівень навчання в Рідних Школах вищий, ніж у державних школах. У державні школи прийшли діти в більшості батьків третього покоління без знання української мови, але це ще не виправдує нас. Ми мусимо зробити певний відрух, щоб піднятися на вищий щабель. Досвід показує нам, що коли дитина до семи років не опанує розмовної мови — пиши пропало. Тому треба більше уваги присвятити дитячим садкам і дошкільцю.

Ми не сміємо допустити до такого стану, що скажемо: висітиме над нами закон, який дозволяє нам вивчати українську мову, будуть у нас школи, будуть учні і вчителі, та не буде ЖИВОЇ МОВИ.

За підвищення рівня навчання і виховання, за охоплення дитячими садками і дошкільцям дітей від чотирьох років життя мусить узятись наша інтелігенція та увесь свідоміший загаль, зокрема духовенство й жіночі організації.

РІДНА ШКОЛА ПРИ ПАРАФІЇ УСПІННЯ БОЖОЇ МАТЕРІ В МОНТРЕАЛІ, травень 1965 р.

Від ліва до права стоять учительни пані: Богданна Мончан, Олена Маців. Сидять пані: Софія Мацун, Оксана Цибульська, Стефа Ватаманюк, Марія Брикович, Ярослава Кушнір, Наталія Гуцал, отець Михайло Гаврилюк, отець денан Михайло Залеський, отець дирентор Василь Бринявський, заст. дирентора пан Ярослав Двонан, пані: Лідія Лугова, Ярослава Бринявська, пан Д. Д. Казанівський і пані Ірина Боднар. Стоїть пані Марія Чолій.

АБІТУРІЄНТИ СЕРЕД. ШКОЛИ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. В. МОРОЗА У.Н.О. ЗАХ. ТОРОНТО 1977

О. ГУЛЯК

Б. ГРИЖИВ

І. ДЗЮРКО

С. ОБАЛІВ

А. ПЕТЛЮК

Б. ЦЕДНИК

І. ГРИНІУК

Д. ІВАНЕНКО

В. ТЕТРАШКЕВИЧ

Т. МАРЧЕНКО

І. БОЛИНЕЦЬ

А. ТОПОВИЧ

А. ТАТАРСЬКА

М. КОСТОВНИЙ

Х. КОВАЛІВ

Д. О. ЛЕВІК

М. САЛО

Р. ХАТУСЕНКО

Л. ПОТОМЧУК

Р. КАРТИНЕЦЬ

Т. ЛЕШЧИНЬСКА

О. ТКАЧУК

В. СТОРА

Х. РИШЧАК

А. ВАСИЛЮК

Б. ТКАЧ

О. ЛІЩУК

А. ВАШЧУК

Р. КОЗЛОВ

Д. БОБК

Б. ТКАЧ

А. РОМАНИУК

А. ТКАЧУК

Д. О. ЛЕВІК

Б. ШАПАРЕНКО

Д. НОВАК

**АБІТУРІЄНТИ КУРСІВ УКРАЇНОЗНАВСТВА
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ПРИ ОСЕРЕДКУ СУМ У ГАМІЛЬТОНІ**

КУРСИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

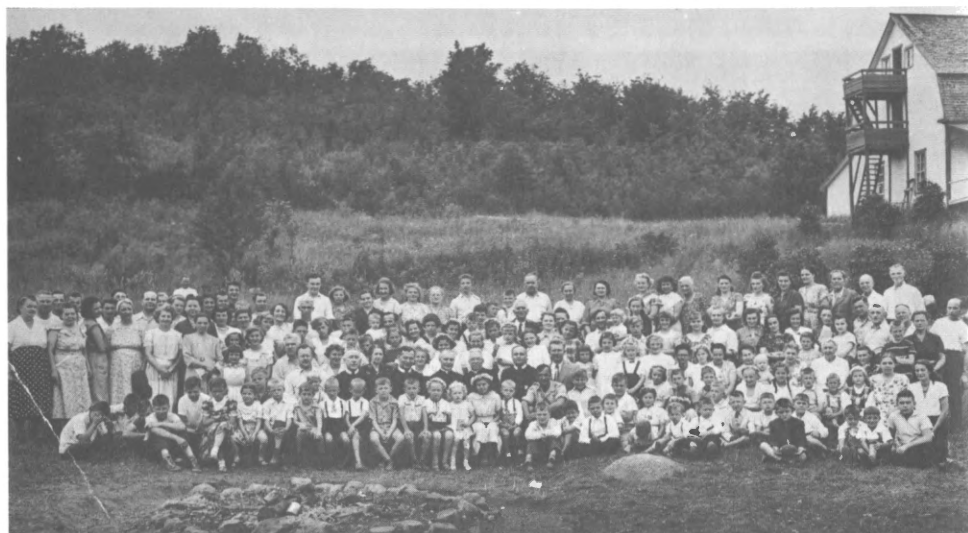
Абітурієнти Курсів Українознавства ім. митр. Андрея Шептицького в Монреалі зі своїми винладачами.

Рідна Школа ім. Т. Шевченка в Ляшін, Квебен, із своїми вчителями, диренторною Т. Мороз і о. парохом Василем Бринявським.

**Абітурієнти Нурсів Укрainознавства ім. М. Грушевського в Торонті
зі своїми викладачами (1979 р.)**

**Дитячий табір на оселі "Україна" при парафії Св. Архистратига Михаїла
в Монреалі, в році 1951, який почали провадити панство Бринявські і кожного
року літом провадили через 15 літ.**

Рідна Школа ім. митр. Андрея Шептицького, 26 травня 1979 р. Прощання отця дирентора Василя Бринявського. Учителі стоять по боках. З правої сторони стоїть отець дирентор В. Бринявський, який був 29 літ дирентором в тій школі, а з лівої сторони стоїть новий дирентор, пан Орест Грубий, який з днем 26. 5. 1979 р. став дирентором.

КІНЦЕВЕ СЛОВО

На мою долю припала дорога в царину нашого шкільництва. Завдання не легке, але почесне. Я не виїжджав як інспектор, навіть не як звичайний учитель, а як учень, що ступнево переходив від передшкілля, початкових і вищих класів, включно до університету. Така система в моїй праці була необхідна.

На своїй дорозі від Ванкуверу до Монтреалу, від Ніагара Фаллс до Флін Фльон багато я зустрів, побачив: досвідом моїм у меншій чи більшій мірі користувались школи. Не про все я написав — у моїй пам'яті зберігалось тільки все те, що було характерне окремим школам і проблематичне в розвитку шкільництва.

Хай же ця скромна збірка залишиться документом нашого часу — наших дерзань за рідне слово на чужині і буде стимулом дальшої праці в дорозі до "рідних причалів". Україна наша тут — це не хліб з медом. Це праця, посвята й жертвенність. Ворогом нам у цьому — наш добробут. Він запоморочує ўми, притуплює серця, послаблює волю. Потрібні нам вічні спалахи, вічне горіння нашої душі. Біля якого вогнища нагрітись нам і нашим дітям. Ми ще несе́мо в душі (як покуту) почуття обов'язку до своєї Батьківщини. А що наші діти? Чим нагріти їх? Ми мусимо наближати їх до рідних спалахів нашого материка — України. І, перш за все, шукати цього спільного тепла самі в себе — в єдності духа. Тож, крім усього, цією працею хотілося б нам розсунути стіни простору, що роз'єднує нас (у прямому й переносному значенні), наблизити нашу спільноту до потреб нашого шкільництва, познайомити учителів з учителями, учнів з учнями, дати можливість їм побачити одні одних в одній громаді, в одному дзеркалі.

Дорога до "рідних причалів" буде продовжуватись у різних обставинах і формах. Дорога ця вічна, як вічний наш народ.

Ми не знаємо, котрому поколінню пощастить причалити до берегів вільної України. Знаємо тільки, що без рідного слова, без іскорки любови до своєї Батьківщини — покоління це не буде почуватися вільним ані щасливим — чи то буде в Україні, чи на чужині.

Прищепити в душах дітей оці почуття залишається нашим постійним завданням.

І. Боднарчук

З М І С Т

ВСТУПНЕ СЛОВО, д-р Олександра Нопач	5
НАШ РІДНОШКІЛЬНИЙ ВІЗ — 1969/70	7
ПОЇЗДКА ПО БРИТАНСЬКІЙ КОЛЮМБІЇ (У дорогу)	8
Вернон, Нельовна, Чілівен, Нью-Вестмінстер, Ванкувер, Валей.	
ВІЧНІ ВОГНІ АЛБЕРТИ (Поїздка по Алберті)	19
Едмонтон, Вегривіл, Ту Гіс.	
(Світлина зі шкіл)	33
Ендро, Вілінгдон, Мирнам, Ред Вотер, Лямонт, Мондер, Вермільйон, Льойдмінстер.	
ПОЇЗДКА ПО САСКАЧЕВАНІ: Норт Бетлфорд	59
Геффорд, Саскатун, Прінс Алберт, Ванав, Ріджайна, Мус Дно, Йорктон, Айтуна, Вадіна, Канора (підсумки і світлина).	
ПОЇЗДКА ПО ОНТАРІО — 1975/76	97
Ошава, Торонто, Веллянд, Грімзбі, Лондон.	
ВІННІПЕГ, МАНІТОБА	114
У ПОВОРОТНІЙ ДОРОЗІ: Кенора, Тандер Бей, Судбурі	118
ІЗ ПОЇЗДКИ ПО СХІДНІЙ КАНАДІ: Віндзор	128
Етобіко, Гамільтон, Оттава (Враження і спостереження).	
ЛИЦЕМ ДО РІДНИХ ШКІЛ	131
Ст. Кетерінс, Ватерлю-Кіченер, Монреал, Лонг Бренч.	
У ДОРОГУ НА ЗАХІД	142
Річмонд, Ванкувер, Нельовна, Вернон, Немлюпс.	
АЛБЕРТА	153
Калгарі, Едмонтон, (світлина зі шкіл).	161
Вегривіл, Льойдмінстер	176
САСКАЧЕВАН: Нью-Бетлфорд, Саскатун, Ріджайна, Йорктон	179
ЗА ПОКРАЩАННЯ СТАНУ НАШОГО ШКІЛЬНИЦТВА	182
СХІДНЯ КАНАДА: Етобіко, Снарборо, Торонто, Міссіссга, Гамільтон	192
ВТРЕТЕ У ВАНКУВЕРІ	205
Світлина зі шкіл	209
ВІД ВАНКУВЕРУ ДО МОНТРЕАЛУ (зупинки і зустрічі)	227
Саскатун, Давфін, Вінніпег.	
ПОЇЗДКИ І ЗУПИНКИ (по Східній Канаді)	234
СКІЛЬКИ НАС ТА ЯКІ МИ	244
Світлина зі шкіл	247
КІНЦЕВЕ СЛОВО — І. Боднарчук	255

